

Краєзнавець

ПРИКАРПАТТЯ

№ 19

2012

січень—червень

регіональний науково-методичний альманах

Свідоцтво про реєстрацію
серія ІФ № 463
від 17.XII.2001 р.

Видавець:

Видавничо-інформаційний центр
Івано-Франківського обласного державного центру
туризму і краєзнавства учнівської молоді

Адреса редакції:

м. Івано-Франківськ, вул. Нечуя-Левицького, 19,
тел. 58-21-56

Засновники:

Івано-Франківський обласний державний центр туризму
і краєзнавства учнівської молоді
Івано-Франківська обласна організація
Національної спілки краєзнавців України

Редакція залишає за собою право скорочувати і редагувати надіслані матеріали,
не порушуючи їхнього основного змісту. За достовірність фактів, цитат відповідальність несуть автори

редакційна колегія:

Володимир Грабовецький
(головний редактор)

Богдан Гаврилів
(заступник головного
редактора)

Михайло Косило
(шеф-редактор)

Галина Горбань
Тетяна Завгородня
Микола Кугутяк
Володимир Любінець
Богдан Мицкан
Михайло Паньків

Борис Савчук
Степан Хороб

Юрій Угорчак
(відповідальний секретар)

Ярослав Довган
(літературний редактор)

Лідія Левицька
(коректура)

Стефанія Шеремета
(верстка)

Ірина Косило
(відповідальна за випуск)

Зміст

<i>Ірина Косило.</i> V Позачерговий з'їзд Національної Спілки краєзнавців України	3
<i>Михайло Косило.</i> Виступ на V з'їзді краєзнавців	4
В обласній організації Спілки	
На пленумі	6
Краєзнавчі хроніки	6
Положення про обласну премію за найкращу книжку року в галузі краєзнавства	7
Положення про порядок прийому в члени Національної спілки краєзнавців України	8
До 350-річчя Івано-Франківська	
<i>Іван Боднарєв.</i> Перший привілей Станиславова	9
<i>Садок Баронч.</i> Від 1751 року аж до сьогодні (1854)	10
<i>Олексій Ровенко.</i> З піснею по світу через Станиславів	12
<i>Володимир Морозюк.</i> Сторінки до українських часописів у Станиславові — Івано-Франківську	14
<i>Юрій Угорчак.</i> Ректори Станіславського учительського та Станіславського (Івано-Франківського ім. В. Стефаніка) педагогічного інститутів (1940—1992)	19
<i>Ганна Карась.</i> Івано-Франківськ — місто конкурсів і фестивалів	29
<i>Петро Дрогомирецький.</i> Місто. Що в імені твоєму?	31
<i>Богдан Гаврилів.</i> Збережімо і примножмо історичну пам'ять Івано-Франківська	32
Люби і знай свій рідний край	
<i>Лілія Лишега.</i> Лютий додає до весни охоти, але взувай ще добрі чоботи	36
Лиха тому зима, що кожуха нема	37
З історії культури й освіти	
<i>Мечислав Фіглевський.</i> Римський часопис «До світла» про національно-культурні процеси в Україні, трудову еміграцію	39
З історії визвольних змагань	
<i>Андрій Королько.</i> Снятинщина у роки національно-визвольних змагань західних українців	44
<i>Дмитро Мохорук.</i> Гнат Стефанів	54
Історія краю в іменах	
<i>Володимир Смирнов.</i> Амиреканські українці Пробудителів Галицької України о. Маркіянові Шашкевичеві в соті роковини його смерті (1843—1943)	61
Пам'ятки духовної культури	
<i>Світлана Загребельна.</i> З історії давніх храмів Калушини: церква св. Михаїла в с. Середній Угринів	64
<i>Юрій Угорчак.</i> У місті відкрито новий музей	66
Слідами спогадів	
<i>Уляна Шпільчак.</i> Антон Шпільчак — художник-педагог	67
<i>Антон Шпільчак.</i> Спогади про виселення	68
Дискусії	
<i>Дмитро Мохорук.</i> До питання про межі Покуття	70
Огляди, рецензії	
<i>Іван Монолатій.</i> Мандрівка Станіславом. Сторінками альбому «Івано-Франківськ на давній поштівці»	72
Ювілеї	
Закоханий у рідний край	74
<i>Лариса Шевчук.</i> «Література для мене — це те, що допомагає чути людину»	75
Наші автори	
Наші автори	80

Ірина Косило

V Позачерговий з'їзд Національної Спілки краєзнавців України

23 січня в Київському міському будинку вчителя відбувся V (позачерговий) з'їзд Національної спілки краєзнавців України у зв'язку з необхідністю обрання нового складу керівних органів Спілки та її голови після раптової смерті 12 вересня 2011 року засновника та протягом понад 20-ти років незмінного керівника Спілки, видатного державного, наукового і громадського діяча, академіка, Героя України, незабутнього Петра Тимофійовича ТРОНЬКА.

На обласних конференціях делегатами з'їзду висунули 149 членів Спілки, в роботі з'їзду брали участь 134 делегати та численні гості.

З теплими словами у привітальних адресах до учасників з'їзду звернулись Президент України В. Ф. Янукович, Прем'єр-міністр України М. Я. Азаров, Голова Верховної Ради України В. М. Литвин, президент Національної академії наук України академік Б. Є. Патон, міністр освіти і науки, молоді та спорту України Д. В. Табачник та міністр культури України М. А. Кулиняк, а також гості з'їзду.

Делегати і гості з'їзду хвилиною мовчання вшанували пам'ять членів Спілки, котрі відійшли у вічність: Героїв України П. Т. Тронька та М. І. Сікорського, Р. П. Семко та ін.

В. о. голови НСКУ О. П. Реєнт доповів з'їздові звіт правління Національної спілки краєзнавців України від жовтня 2008-го до січня 2011 року та проблеми і перспективи її діяльності на найближчий час. Роботу правління Спілки визнано задовільною.

У своїх виступах у ході обговорення доповіді О. Реєнта делегати та гості з'їзду поділились думками з приводу поліпшення роботи професійної творчої спілки, урізноманітнення та підвищення ефективності її науково-дослідницької, творчої, пам'яткоохоронної і просвітницької діяльності, наголошували на необхідності посилення взаємодії з аматорським краєзнавством, іншими творчими спілками, органами влади, архівними і музейними установами, закладами освіти і науки, з молоддю. Вони також внесли ряд слушних пропозицій щодо

зміни деяких положень чинного Статуту НСКУ та поліпшення державної підтримки краєзнавчого руху Спілки в Україні.

Майже одногосно (132 делегати із 134-х присутніх) наступним головою Національної спілки краєзнавців України обрано Олександра Петровича РЕЄНТА, заступника директора Інституту історії України НАН України, чл.-кор. НАН України, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, кавалера ордена «За заслуги» III ступеня, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, котрого, починаючи з 2003 року, обирали заступником голови НСКУ.

З'їзд також обрав новий склад правління і ревізійної комісії НСКУ, вніс зміни до Статуту, ухвалив Постанову за підсумками його роботи, а також Звернення до української громадськості і Президента України з пропозиціями про увічнення пам'яті видатного патріарха краєзнавчого руху України, Героя України, академіка П. Т. Тронька. Від Івано-Франківської області до складу правління обрано директора Інституту туризму Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, доктора історичних наук, професора В. С. Великочія та директора обласного державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді, голову обласної організації НСКУ, заслуженого працівника освіти України М. Ю. Косила. До президії НСКУ ввійшов М. Ю. Косило – голова Івано-Франківської обласної організації НСКУ.

Заступниками голови Спілки з'їзд обрав Богдана Андрусишина, проректора Київського національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, д.і.н.; Григорія Клепака, працівника Адміністрації Президента України (на громадських засадах); Руслани Маньковської, старшого наукового співробітника Інституту історії України НАН України, доцента, к.і.н., та відповідальним секретарем НСКУ Володимира Дмитрука, старшого наукового співробітника Інституту історії України НАН України, к.і.н., голову первинної організації НСКУ в Інституті історії України НАН України.

Михайло Косило

Виступ на V з'їзді краєзнавців

**Високоповажна президіє!
Вельмишановні делегати та гості з'їзду!**

Маю велику честь виступити перед Вами – справжньою елітою української нації як представник Івано-Франківської обласної організації Національної спілки краєзнавців України і доповісти Вам, делегатам V позачергового з'їзду Спілки, що прикарпатські краєзнавці впродовж багатотомової історії живуть з почуттям єдиної української краєзнавчої родини та самовідданою творчою працею роблять достойний внесок у вивчення рідного краю, великої України. Це особливе значення має в ці дні, коли ми відзначаємо свято соборності України, а скриті недруги і відверті вороги намагаються нас роз'єднати.

Понад 1000 праць кожен опублікували, висвітлюючи складні історичні процеси, наші члени Спілки академік В. В. Грабовецький, доценти П. І. Арсенич, Б. М. Гаврилів, видав енциклопедичні словники походження власних назв гір, полонин, річок Карпат доцент М. М. Габорах, підготував фундаментальне історико-краєзнавче видання «Покуття» колектив під керівництвом професора В. В. Марчука, енциклопедичний словник-довідник м. Івано-Франківська видано під керівництвом докторанта Г. В. Карась, фундаментальні дослідження історії Давнього Галича опублікували доцент І. М. Коваль і професор І. Ф. Миронюк, готуються енциклопедичний довідник музеїв Прикарпаття під керівництвом професора В. С. Великочія, монографія «Козацтво і Західна Україна: історія, культурна спадщина» за участі доцента М. В. Сигидина, видав семитомну історію рідного села Д. І. Мохорук, він же написав історико-краєзнавчий роман «Помазаник божий» про П. Т. Тронька, регулярно видається альманах «Краєзнавець Прикарпаття», створено веб-сайт обласної організації НСКУ, який щодня веде і поновлює А. М. Чемеринський, понад 30 книжок видало про Івано-Франківськ історико-краєзнавче об'єднання «Моє місто» під керівництвом З. Й. Жеребецького та І. С. Монолатія.

Для пошанування подвижницької праці краєзнавців за нашим поданням облдержадміністрація та обласна рада заснували обласну

краєзнавчу премію ім. проф. В. Полека, яку присуджують з 2010 року щороку трьом лауреатам, – по 5 тис. грн. кожна. З 2011 року засновано обласну премію Спілки за найкращу книжку року в розмірі 1 тис. грн. у 2-х номінаціях: наукова монографія та науково-популярне краєзнавче дослідження. Премію виплачують за рахунок членських внесків. Постановою IV з'їзду Національної спілки краєзнавців України найважливішим і найпріоритетнішим завданням на найближчий період визначено підготовку енциклопедичного багатотомного видання «Історія міст і сіл України», яке б відповідало рівневі сучасних наукових вимог та базувалося на ґрунтовних дослідженнях, на новій джерельній базі.

На третьому десятку років незалежності України маємо відзначити, що об'єктивність української стародавньої, середньовічної, і особливо нової історії в багатьох випадках викликає сумніви. Напевне, це не дивно, адже джерельну базу нашої стражденної історії ще не до кінця вивчено. Візьмімо для прикладу нашу область.

Розвиток краєзнавчих досліджень Івано-Франківщини на науковій основі визначають учені-краєзнавці вишів Івано-Франківська, особливо Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника.

Облдержадміністрація та обласна рада на базі університету створили науково-дослідну установу, інститут історії, етнології та археології Карпат на чолі з професором і членом Спілки М. В. Кугутяком.

Колектив інституту цілеспрямовано досліджує стародавні і середньовічні культові пам'ятки Прикарпаття, оборонні і виробничі комплекси краю, транскарпатські шляхи, історичну топонімію, традиційну культуру етнографічних груп, історію національно-визвольного руху.

Поки що проведено своєрідну інвентаризацію етноісторичної і культурної спадщини Гуцульщини. Вчені виявили понад 150 досі не відомих пам'яток різних історичних періодів лише в одному етнорегіоні.

Серед них десятки середньовічних городищ, монастирів, замків, оборонних дворів, соляних виробничих комплексів, сконцентрованих біля стародавніх шляхів і переходів. Відкрито велику групу скельних храмів Українських Карпат.

Цю роботу проводили паралельно з дослідженнями архівів Львова, Києва, Кракова, Варшави.

У результаті досліджень доведено, що край споконвіків перебував в ареалі стародавніх культур і цивілізацій, а його праслов'янське населення було носієм родових ознак староукраїнської культури, що міняє наші попередні погляди на власну історію. За підсумками роботи видано двотомне фундаментальне видання «Старожитності Гуцульщини», і робота триває далі, адже залишається ще багато невивчених таких об'єктів на Бойківщині, Опіллі, Покутті. Напевне, на інших теренах України теж вистачає роботи з дослідження регіональної історії.

Це завдання загальнодержавної ваги і масштабу. Тому потрібна державна цільова програма проведення інвентаризації історико-культурної спадщини та видання каталогу об'єктів.

Вивчення регіональної історії, узагальнення здобутих конкретних знань дасть повну велику історію України, великого і древнього українського народу.

Структурно очолювати цю роботу міг би науково-дослідний інститут краєзнавства в системі Національної академії наук із повноцінними філіями в усіх регіонах України, утвореними на базі вишів, а при органах державної влади і місцевого самоврядування координацію та організаційно-матеріальне забезпечення могли б здійснювати науково-редакційні колеґії (відділи на зразок «реабілітованих історією»).

Якби це було зроблено, то реально до 100-річчя Української Народної Республіки до 2018-го в основному завершити опис джерел і видання каталогу об'єктів історії та культури всіх регіонів України і можна було б видати перші томи «Історії міст і сіл України».

Краєзнавчі дослідження – це ті місточки, які поєднують нас, сьогоднішніх, з нашими попередниками, це те мереживо, яке створює тло історичної пам'яті народу.

Пропонуємо з метою активізації, підняття авторитету краєзнавчих досліджень у місцевих радах – сільських, селищних, міських ввести на громадських засадах посади головних істориків. Та запропонувати призначити головними істориками тих краєзнавців, які проживають у цій місцевості та вже зробили свій внесок у вивчення рідного краю. Це можна реалізувати невідкладно листом-зверненням Національної спілки краєзнавців України до міських, селищних, сільських голів з роз'ясненням, як це зробити.

XII Всеукраїнська наукова історико-краєзнавча конференція переконливо довела, що на теренах України динамічно розвивається та має великі перспективи освітянське краєзнавство. Ми вдячні

керівництву Національної спілки краєзнавців та завдячуємо світлої пам'яті Петру Тимофійовичу Троньку за те, що конференція на цю тему відбулася в Івано-Франківську та була присвячена 200-літнім ювілеям М. Шашкевича і І. Вагилевича.

Освіта – це функція держави, здійснення якої визначає її майбутнє на багато десятиліть наперед.

Краєзнавці-освітяни становлять потужну силу нашої, і не тільки, обласної організації та багато працюють, вивчаючи маловідомі сторінки історії Прикарпаття. Просимо Міністерство освіти розробити комплексний план заходів з удосконалення краєзнавчої роботи в навчальних закладах, де зокрема підтримати обов'язкове ведення шкільних хронік (це є у багатьох країнах Європи), створення в кожній школі I–III ступенів комплексного історико-краєзнавчого музею, введення доплат за керівництво шкільним музеєм, розширення мережі гуртків краєзнавчого профілю з метою охоплення ними хоча б 50% школярів. До речі, це завдання поставив перед освітянами і III Всеукраїнський з'їзд працівників освіти.

До Міністерства культури України ми маємо пропозиції щодо розширення краєзнавчих можливостей на місцях, в кожному місті і районі треба створити комплексні історико-краєзнавчі музеї міста, регіону на базі тих, що вже існують, народних музеїв. Ці та інші питання, які піднімали промовці, можна об'єднати, ініціювавши створення Державної цільової програми розвитку краєзнавчого руху в Україні під егідою Президента чи Кабінету Міністрів України.

На часі – потреба організаційного зміцнення наших осередків Спілки та створення згідно зі статутом первинних, міських, районних організацій краєзнавців. Це вимагає певних зусиль, і добре було б, якби обласна організація Спілки мала хоча б одного штатного працівника – відповідального секретаря, який проводив би таку роботу.

Насамкінець висловлюємо певність, що новообране правління, президія та голова Національної спілки краєзнавців України гідно продовжать усі починання Петра Тимофійовича Тронька. Маю доручення сказати, що загальне зібрання нашої обласної організації, яке нещодавно відбулося, підтримало обрання головою Національної спілки краєзнавців України Олександра Петровича Реєнта, визначного науковця-історика, здібного організатора і громадського діяча.

Хочемо побажати всім нам нових звершень, пам'ятаючи, що розквіт Української держави розпочинається з розквіту української культури, української нації.

Слава Україні!

На пленумі

У приміщенні музею історії та освіти на Прикарпатті Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника 27 червня ц. р. відбувся пленум правління обласної організації Національної спілки краєзнавців України. Зареєструвалось 22 учасники.

На порядку денному розглядалися такі питання:

1. Про висунення кандидатів на здобуття обласної премії ім. В. Полека в галузі краєзнавства.

2. Про скликання звітно-виборної конференції обласної організації.

3. Різне.

Голова обласної організації виступив з вітальним словом та нагадав основні події, які відбулися з часу минулого пленуму. Оскільки у 2011 році ОО НСКУ започаткувала премію «Найкраща краєзнавча книжка року», М. Ю. Косило оголосив рішення комісії, а Петро Іванович Арсенич – старійшина краєзнавства вручив дипломи та грошові премії. Лауреатами премії стали: авторський колектив книжки «Вшанування пам'яті "Руської трійці"» (Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький) – Б. М. Гаврилів, І. Ф. Миронюк, Ю. М. Угорчак та Д. І. Мохорук – за книжку «Божий помазаник» (художньо-краєзнавчий роман).

На пропозицію учасників пленуму було висунуто та підтримано кандидатури на здобуття обласної премії ім. В. Полека в галузі краєзнавства. Ними стали (подано в алфавітному порядку):

авторський колектив науково-краєзнавчого видання «Покуття» у складі Василя Васильовича Марчука, завідувача кафедри політології Інституту історії та політології, доктора історичних наук, професора, академіка; Андрія Зіновійовича Королька, доцента кафедри історії України Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника; Михайла Ілліча Панькова, доцента Інституту історії та політології;

Береговський Олександр Богданович, генеральний директор Національного заповідника «Давній Галич»;

Великочий Володимир Степанович, директор Інституту туризму Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, доктор історичних наук, професор;

Коваль Ігор Михайлович, доцент кафедри релігієзнавства, кандидат історичних наук Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника;

Морозюк Володимир Карпович, член НСПУ, НСЖУ. Згідно зі статуту НСКУ кожні три роки проходить звітно-виборна конференція. Цього року її вирішили провести в жовтні – листопаді.

Б. М. Гаврилів, заступник голови Спілки, виступив із закликом-проханням оголосити і підтримати акцію зі збору благодійних коштів на пам'ятник «Руській трійці». Розмови про встановлення пам'ятника тривають уже кілька років, та, на жаль, міська рада обіцяні бюджетні кошти на пам'ятник не виділила.

Члени правління обласної організації підтримали цю акцію, а також внесли перші невеликі кошти. Прізвища благодійників і суми їхніх внесків регулярно друкують у різних газетах та журналах, зокрема наш регіональний науково-методичний альманах «Краєзнавець Прикарпаття».

М. І. Головатий розповів про унікальну знахідку-камінь в одній із перших християнських церков, на якій був напис церковнослов'янською мовою про першу українську церкву в давньому Станиславові.

П. І. Арсенич повідомив про видавництво книги з доповненим матеріалом, присвяченої 200-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка.

А. З. Королько повідомив членів Спілки про регіональні науково-практичні конференції, які відбудуться 13 липня на Косівщині та Рожнятівщині під егідою Національної спілки краєзнавців України.

О. Я. Шатурма запропонувала звернутися з проханням про фінансову допомогу на встановлення пам'ятника «Руській трійці» до церковних діячів.

Всі виступи членів правління підтримали і схвалили присутні в залі.

Краєзнавчі хроніки

4 січня 2012 р. в приміщенні Івано-Франківського художнього музею відбулися загальні збори та урочистий пленум Івано-Франківської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, присвячений врученню обласної краєзнавчої премії імені Володимира Полека.

23 січня в Київському міському будинку вчителя відбувся V (позачерговий) з'їзд Національної спілки краєзнавців України у зв'язку з необхідністю обрання нового складу керівних органів Спілки та її голови після раптової смерті 12 вересня 2011 року засновника та протягом понад 20-ти років незмінного керівника Спілки, видатного державного, наукового і громадського діяча, академіка, Героя України, незабутнього Петра Тимофійовича ТРОНЬКА.

15 лютого 2012 р. в авторській програмі Василя Лесіва «Навзаєм» обласного телебачення «Галичина» впродовж 45-ти хвилин виступав заступник голови ОО НСКУ доцент Богдан Гаврилів, який розповів про свої книжкові

видання останніх років і торкнувся проблем у діяльності краєзнавців Івано-Франківщини

У цій програмі взяв участь і директор Інституту туризму Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, доктор історичних наук, професор, член правління ОО НСКУ – В. С. Великочий.

2 березня вшанували пам'ять відомого краєзнавця – Теофіла Виноградника в його рідному селі Русові Снятинського району.

5 квітня в обласній універсальній науковій бібліотеці ім. І. Франка відбулася презентація книжки Володимира Шпільчака, Зеновія Соколовського і Михайла Головатого «Станиславів – Івано-Франківськ: Місто давнє і сучасне», яка вийшла в серії «Історичні місця України», а також відкриття художньої виставки В. Шпільчака та У. Шпільчак.

7 травня в Національному медичному університеті відбулося відкриття кімнати-музею «Руської трійці» до 175-річчя видання «Русалки Дністрової».

У червні 2012 року розпочалася історико-патріотична акція на Прикарпатті «Збудуємо

пам'ятник «Руській трійці» – зачинателям українського національного відродження у Галичині, авторам альманаху «Русалка Дністровая», першої книги українською мовою на західноукраїнських землях (1837 р.) о. Маркіяну Шашкевичу, Івану Вагилевичу, Якову Головацькому.

Розпочинаємо друкувати список благодійників, які першими внесли кошти на спорудження в Івано-Франківську методом народної будови пам'ятника «Руській трійці»:

1. Вагилевич І. Д., м. Івано-Франківськ, 19.06.2012 р. – 1000 грн.
2. Гаврилів Б. М., м. Івано-Франківськ, 20.06.2012 р. – 1000 грн. – 2000 грн.
3. Косило М. Ю., м. Івано-Франківськ, 21.06.2012 р. – 225 грн. – 2225 грн.
4. Тимків В. М., м. Івано-Франківськ, 21.06.2012 р. – 100 грн. – 2325 грн.
5. Гаврилів Б. М., м. Івано-Франківськ, 27.06.2012 р. – 200 грн. – 2525 грн.
6. Миронюк І. Ф., м. Івано-Франківськ, 27.06.2012 р. – 165 грн. – 2690 грн.
7. Угорчак Ю. М., м. Івано-Франківськ, 27.06.2012 р. – 165 грн. – 2855 грн.
8. Мохорук Д. І., м. Снятин, 27.06.2012 р. – 100 грн. – 2955 грн.
9. Королько А. З., м. Івано-Франківськ, 27.06.2012 р. – 50 грн. – 3005 грн.
10. Арсенич П. І., м. Івано-Франківськ, 3.07.2012 р. – 50 грн. – 3055 грн.
11. Арсенич В. П., м. Івано-Франківськ, 3.07.2012 р. – 100 грн. – 3155 грн.
12. Федоришин О. С., м. Долина, 5.07.2012 р. – 50 грн. – 3205 грн.
13. Козій Р. М., м. Долина, 5.07.2012 р. – 50 грн. – 3255 грн.
14. Борис М. О., м. Долина, 5.07.2012 р. – 50 грн. – 3305 грн.

15. Яцків Л. К., м. Долина, 5.07.2012 р. – 50 грн. – 3355 грн.

16. Савчин Я. Д., м. Долина, 5.07.2012 р. – 50 грн. – 3405 грн.

17. Головатий М. І., м. Івано-Франківськ, 5.07.2012 р. – 50 грн. – 3455 грн.

18. Мусякевич І. М., м. Чикаго (США), 12.07.2012 р. – 100 грн. – 3555 грн.

19. Івано-Франківський обласний державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, через Климівську Л. К., 19.07.2012 р. – 100 грн. – 3655 грн.

20. Купчинський Б. І., м. Івано-Франківськ, 20.07.2012 р. – 100 грн. – 3755 грн.

21. Лябиґа Р. І., м. Івано-Франківськ, 20.07.2012 р. – 100 грн. – 3855 грн.

22. Баран Є. М., м. Івано-Франківськ, 23.07.2012 р. – 50 грн. – 3905 грн.

23. Реґа Н. Д. м. Івано-Франківськ, 23.07.2012 р. – 50 грн. – 3955 грн.

24. Бондарев І. М., м. Івано-Франківськ, 25.07.2012 р. – 50 грн. – 4005 грн.

25. Івано-Франківська міська архітектура, 26.07.2012 р. – 260 грн. – 4265 грн.

26. Жеребецький З. Й., м. Івано-Франківськ, 26.07.2012 р. – 50 грн. – 4315 грн.

27. Пелехатий І. І., м. Івано-Франківськ, 27.07.2012 р. – 100 грн. – 4415 грн.

28. Капак М. М., м. Івано-Франківськ, 30.07.2012 р. – 300 грн. – 4715 грн.

29. Боцюрко В. І., м. Івано-Франківськ, 31.07.2012 р. – 500 грн. – 5215 грн.

30. Брицька Г. І., м. Івано-Франківськ, 31.07.2012 р. – 40 грн. – 5255 грн.

31. Лотоцький В. В., м. Івано-Франківськ, 31.07.2012 р. – 50 грн. – 5305 грн.

32. Верес М. Й., м. Івано-Франківськ, 31.07.2012 р. – 100 грн. – 5405 грн.

Положення про обласну премію за найкращу книжку року в галузі краєзнавства

З 2011 року – року 20-річчя створення обласної організації Національної спілки краєзнавців України засновується премія за найкращу краєзнавчу книжку із врученням грошової премії та диплома встановленого зразка.

1. Обласна премія за найкращу книжку року в галузі краєзнавства присуджується щороку членом ОО НСКУ, окремим авторам, колективам авторів за підготовку та публікацію краєзнавчих видань, з історії міст і сіл Івано-Франківщини, інших напрямків краєзнавчих досліджень з грифом «Івано-Франківська обласна організація Національної спілки краєзнавців України».

Обласна премія встановлюється у двох номінаціях: наукове видання (монографії, довідники, збірники, програми, методичні розробки, енциклопедії, словники) та науково-популярне видання (нариси, путівники, сценарії; літописи, повісті, оповідання, легенди, вірші, пісні, зібрані у збірник).

2. Кандидатури на здобуття премії мають право висувати правління Івано-Франківської обласної, міських та районних організацій НСКУ, первинні організації НСКУ, окремі члени ОО НСКУ.

3. Висунення кандидатур на здобуття обласної премії слід здійснювати в умовах високої вимогливості, об'єктивного і аргументованого попереднього вивчення краєзнавчого дослідження (монографій, описів путівників, нарисів, довідників, сценаріїв та ін.).

4. На здобуття премії подаються оприлюднені видання в завершеному вигляді у двох примірниках за підсумками попереднього календарного року.

5. Комісія з конкурсу, яка утворюється при ОО НСКУ з числа членів правління, розглядає пропозиції, що надійшли. А також їй надається право відслідковувати найкращі краєзнавчі видання і рекомендувати для участі в конкурсі. Комісія ухвалює рішення про присудження і розмір премії. У складі комісії можуть створюватися підкомісії за номінаціями (наукове та науково-популярне видання).

6. Комісія розглядає всі пропозиції, що надійшли, і після всебічного обговорення за наявності не менше 2/3 її складу більшістю присутніх ухвалює рішення про присудження премій конкретним кандидатурам, про що складає відповідний протокол з підписами. Рішення комісії

затверджує президія правління обласної організації Національної спілки краєзнавців України.

Пропозиції на здобуття премії в галузі краєзнавства комісія приймає до першого лютого поточного року.

Матеріали слід подавати за адресою: 76008, м. Івано-Франківськ, вул. Нечуя-Левицького, 19, телефон 58-21-56.

7. Інформація про подані роботи та переможців будуть повідомлятися в ЗМІ та публікуватися в журналі «Краєзнавець Прикарпаття».

8. Встановлюються дві щорічні премії в розмірі 500 грн. кожна.

9. Лауреатам вручають диплом та грошову премію на пенумі обласної організації Національної спілки краєзнавців України.

Положення про порядок прийому в члени Національної спілки краєзнавців України

На засіданні президії НСКУ 29 лютого ц. р. затверджено положення про порядок прийому в члени Національної спілки краєзнавців України в такій редакції:

1. Членство в Національній спілці краєзнавців України може бути лише індивідуальним і фіксованим.

2. Членом Спілки можуть бути з 18 років громадяни України, іноземні громадяни й особи без громадянства, основним заняттям котрих є створення завершених та оприлюднених творів або професійна діяльність у галузі культури, історії, краєзнавства, пам'яткознавства, фольклору та етнографії України.

3. Члени Спілки повинні визнавати положення Статуту Спілки та бути зацікавленими в розвитку українського краєзнавства як окремої галузі духовної культури держави, а результатом їхньої індивідуальної чи колективної творчої діяльності мають бути твори, окремі публікації чи видання, що становлять культурно-історичну, духовну або наукову цінність.

4. Національна спілка краєзнавців України зобов'язана ознайомити зацікавлену особу зі Статутом НСКУ і порядком прийому в члени Спілки.

5. Приймають до Спілки на підставі письмової заяви претендента з рекомендаціями трьох членів Спілки, котрі перебувають у ній не менше трьох років (*додаток 1*), автобіографії, анкети поданого зразка з переліком основних особистих творчих (наукових) доробків і справ у сфері краєзнавства (*додаток 2*), трьох кольорових фото (3,5x4,5 см).

Автобіографія має містити такі обов'язкові реквізити: прізвище, ім'я, по батькові в називному відмінку; дату, місце народження; відомості про навчання; відомості про трудову діяльність; відомості про громадську роботу; короткі відомості про склад сім'ї; дату і підпис.

В анкеті прізвище, ім'я і по батькові записують друківаними літерами.

6. Вступні документи подають до первинного осередку Спілки, а в разі його відсутності – до правління місцевої чи регіональної організації, звідки після позитивного розгляду за подання голови правління регіональної організації надсилають до президії правління Спілки.

Комплект вступних документів подають із супровідним листом на ім'я голови Спілки, де вказуються прізвища, імена і по батькові, посади та місце роботи всіх претендентів.

Відповідальність за якісну підготовку документів покладено на голів правлень регіональних організацій.

Президія правління не розглядатиме неналежно оформлені вступні документи претендента. Обов'язковою вимогою розгляду особової справи претендента є наявність повного комплекту вступних документів.

У разі відсутності регіональної організації вступні документи подають до президії правління Спілки.

7. Рішення про прийняття до Спілки нових членів ухвалює президія правління Спілки. Часом вступу в члени Спілки вважається день засідання президії правління, на якому ухвалено відповідне рішення.

8. Новим членам Спілки вручають членський квиток встановленого зразка за підписом голови спілки та членський значок. Облікові картки у форматі А5 (*додаток 3*) у 2-х примірниках із фото заповнюють в апараті Спілки. Прізвище, ім'я і по батькові в облікових картках записують друківаними літерами.

9. Усі документи нового члена Спілки та один примірник облікової картки передають до регіональної організації, і вони підлягають відповідальному зберіганню. Копії цих документів передають до місцевої організації та первинного осередку, на адресу яких було подано заяву на вступ до Спілки.

Другий примірник облікової картки зберігають в апараті Спілки. Зафіксовану в ній інформацію заносять до електронної бази даних членів Спілки.

10. Члени Спілки сплачують одноразовий вступний та щорічні членські внески, які фіксуються у членському квитку та відомостях про сплату внесків (розміри внесків визначає правління Спілки). Вступний і щорічні членські внески нові члени сплачують лише після рішення президії правління про прийом у члени Спілки.

Відомості про сплату вступних внесків (*додаток 4*) разом із вступними внесками подають в бухгалтерію Спілки. Копії відомостей про сплату вступних внесків зберігають в регіональних організаціях.

Відомості про сплату членських внесків (*додаток 5*) разом із членськими внесками залишають в регіональних організаціях. Копії відомостей про сплату членських внесків щороку подають в бухгалтерію Спілки. Розміри членських внесків встановлює правління регіональної організації, але не більші за визначені Правлінням Спілки. Правління регіональних організацій можуть розробляти критерії і встановлювати диференційований підхід до сплати членських внесків.

Своєчасна сплата вступного та членських внесків є обов'язком кожного члена Спілки.

При виході або виключенні з числа членів Спілки вступний і членські внески не повертають.

Іван Бондарев

Перший привілей Станиславова

1927 рік. І він дійсно зробив цей подарунок, адресувавши його всім мешканцям Станиславова. Чеслав Хованець знайшов у надрах львівських архівів перший привілей нашому містові, дарований польським королем Яном-Казимиром 21 березня 1662 р.

На той час це була сенсація! Навіть такі поважні метри від краєзнавства, як С. Баронч, А. Шнайдер та А. Шарловський, у своїх фундаментальних працях про цей привілей не згадували. До того першим документом, який стосувався Станиславова, вважаємо локаційний привілей Андрія Потоцького від 7 травня 1662 р. Саме цю дату і сьогодні вважають днем заснування міста та гучно святкують. Та виявлений документ дає серйозні підстави переглянути часовий інтервал набуття поселенням Станиславів рис та ознак повноцінного міста.

Так що ж собою являв цей привілей? Фактично це була відповідь польського короля на прохання Андрія Потоцького запровадити у своєму новозаснованому місті ярмарки і торги. Звичайно ж король дав дозвіл, додатково узгодивши конкретний час проведення ярмарків та деякі інші технічні деталі.

У 1668 р. Ян-Казимир зрікся престолу, а в 1683-му змінились дати проведення ярмарків у Станиславові. Зрозуміло, що про старий привілей всі забули, і він понад 250 років пролежав в архівах. Можливо, він припадав би пилом і далі, але наприкінці 1920-х років Чеслав Хованець витяг його на світ Божий. Манускрипт зберігався в «Судових актах гроду галицького» [том 153, стор. 1230–31], які містились в архіві львівського монастиря бернардинів. Свою знахідку історик подає у вигляді статті «Перший привілей Станиславова», що вийшла, як я вже казав, у новорічному випуску «Кур'єра станіславовського» під №389 за 1927 р.

Ян-Казимир

За не таким вже великим проміжком часу почалась «епоха політичних катаклізмів», Чеслав Хованець виїхав до Франції, а подальших істориків нашого міста більше цікавили діяльність КПЗУ та опришки. Про перший привілей знову всі забули.

Прошло 80 років, і ось молодий, вже український, краєзнавець вітає всіх

мешканців Івано-Франківська з 50-річчям нашого міста і дарує їм український переклад документа, де вперше згадується Станиславів.

Привілей Його Королівської Милості подружжю Андрія та Анни Потоцьких на ярмарки закладеного міста Станиславова

Ян-Казимир Божою ласкою король Польський доводить цим Нашим листом, кому це знати належить, всім загалом і кожному зокрема. Оскільки

вільно Нам і Нашій Королівській милості у всі часи та при всілякій нагоді підтримувати Наших підданих у праці та користі Нашій, тим більше годиться Нам це робити в той час, коли всі праведні піддані Наші пограбовані та понижені ворогом. Через те, щоб найлегше змогли поліпшити свої справи та забезпечити збільшення доходів з маєтків, з честю

Андрій Потоцький

прихилиюсь до прохання та окремого наміру Андрія Потоцького, старости галицького, коломийського і лежайського, та дружини його Анни з Рисінських, щоб у їхньому новозаснованому дідичному місті, нареченому Станиславомом, дозволити встановлення ярмарків і торгів.

Для цього даємо дозвіл та встановлюємо цим Нашим листом: перший ярмарок на свято св. Станіслава, другий на свято св. Андрія-Апостола, третій на свято Народження Найсвятішої Діви Марії, або на свято св. Семена, згідно з обрядом грецьким. Щотижневі торги відправляти по неділях та четвергах.

На ті ярмарки охочі люди всіляких кондицій, а саме купці, гендлярі і ремісники, вільно приходити з речами і товарами і там їх купувати і продавати та всіляко полагоджувати справи мають дозвіл. Всі, хто прибуває, повинні мати вільний і безпечний заїзд та виїзд з міста, хіба що станеться випадок, який права публічні не дозволять толерувати. Стосовно товарів і будь-яких речей, привезених як у ярмаркові, так і торгові дні, слід дотримуватись торгових оплат на пожиток місту відповідно до традицій і звичаїв, що існують в інших містах і містечках Нашого Королівства, а від людей, що туди прибувають, належить цю плату відбирати залежно від кількості їхніх товарів, згідно з прикладом сусідніх міст і містечок.

Підписавши це Нашою власною рукою, для ліпшої віри скріплюємо цей документ Коронною печаттю. Діялось у Варшаві, дня 21 місяця березня року Божого 1662.

Ян-Казимир, Король

Привілей цей зареєстрував Андрій Потоцький в актах гроду галицького 29 квітня 1662 року.

Баронч Садок (справжнє ім'я Вінценти Ферреріуш; 29.04.1814, м. Станиславів, тепер Івано-Франківськ – 24.04.1892, м. Підкамін, тепер Львівської області) – польський та український історик і фольклорист вірменського походження. У Станиславові закінчив народну школу й гімназію (1821–1830), вчителював в Отинії. 1831-го розпочав навчання у Львівському університеті, але не закінчив його і вступив до ордену оо. домініканів під іменем Садок. У 1846–1848 працював у Тисмениці, а з 1855-го – в Підкамені.

Садок Баронч залишив понад 60 цінних наукових праць, в яких подав багато відомостей про вірменські колонії в Західній Україні, видатних вірменських діячів, про історію українського народу в Галичині. Серед найвідоміших праць Баронча – «Записки польської історії з офіційних львівських актів і рукописів» (1855), «Біографії славних вірмен у Польщі» (1856), «Пам'ятки міста Станиславова» (1858), «Нарис вірменської історії» (1869). Опублікував також збірник українського фольклору «Байки, небилиці, легенди, прислів'я і пісні на Русі» (1866, доповнене 1886). Чимало їх увійшло до його праці «Чудові образи...» (1901).

Нижче друкуємо уривок з його книжки «Пам'ятки міста Станиславова», де описано побут польського населення міста в другій половині XVIII ст.

Садок Баронч

Від 1751 року аж до сьогодні (1854)

У той час місто справді мало мальовничий вигляд. З боку Галича – великий став, швидкоплинна Млинівка, що впадала до Бистриці, і прегарні Вовчинецькі схили, приємні очам. З південного боку – гарна вулиця Липова, звідки медовий запах розходився майже на ціле передмістя, і рої працюючих бджілок снували, збираючи пожиток Богові і людям, та солідна діброва, багата на ліщинові горіхи, якої нині і сліду вже немає. Нарешті вдалині величні Карпати завершували цей преппишний і захопливий краєвид. Шкільна молодь у вільний час колись збиралася на ринку. А зачавши пісню «Lauda Sion Salvatorem» та «Ave mundi spes Maria» («Слава вітаючим в Сіоні» та «Слава нашій надії Пречистій Марії». – Перекл.), йшла, співаючи, вулицею Липовою до гарної діброви, де, провівши декілька годин, зміцнена поверталася, часто несучи волошкові вінки або букети польових квітів. Цими малими дарунками вона віддячувалась за турботи своїм батькам або опікунам. Мешканці міста також майже всі дні, особливо влітку, проводили або на призьбах будинків, або на городах, у той час досить широких, що не стикалися із сусідами.

Збиралися також численні громади паломників до Скиту; до Зарваниці, яка ще тепер славиться чудами ікони Збавителя; до Тлумача – на день святої Анни; до Тисмениці – на урочистості святого Каєтана, славного чудами у вірменській церкві; на вервицю до Найсвятішої Матері в костелі домініканів; до Лисця, де зображення Найсвятішої Діви Марії Ченстоховської славиться чудами. Богослужіння, що тривають три дні під час святкування Успення Пресвятої Богородиці, існують до цих пір.

А коли квіти в'янули, листя з дерев опадало і птахи готувалися до відльоту, тоді, в міру поступового зникання краси землі, розум мешканців міста піднімався над усім земним і скороминучим. Лишень поверхня землі накривалася зимовим плащем, як похмуре відлуння дзвонів колегіати скликало вірних, щоб збиралися на гробах своїх предків і сльозами скропили присипані земним порошком могили людських останків. Розпочиналась урочистість Задушного дня (1 листопада. – Перекл.). Духівництво в заупокійних ризах приносило безкровну жертву на Господньому вівтарі, будило сумні почуття, що переходили у плачливі

зойки жалю при вигляді проповідника, оточеного процесією капуцинів (чернечий орден. – Перекл.). Двері, що вели до гробівців, з лускотом відчинялися, і проповідник на чолі своєї процесії вступав у підземелля. Там, узявши певну частину людського скелета, всі шикувалися у пари і виводили звідти священика, який, тримаючи у руках людський череп, виходив на казальницю і мав до народу змістовну проповідь. Потім відбувалися процесія, траурний похід і врешті складання тих костей у підземеллях святині. Це жахливе видовище справляло надзвичайне враження на присутніх. Брати, сестри, родичі і сусіди молилися, плакали та роздавали милостиню в цей день, забуваючи взаємні кривди і подаючи одне одному руки.

Пройняті такими почуттями, мешканці поєднували їх з доброю надією на приємні і спокійні втіхи, принесені взимку в затишок домашнього життя. І справді, починалися улюблені вечорниці. На тих добірних посиденьках розповідали різні байки: про закляті скарби, про зачарованих або запрованих чортові людей, про чарівниць, що вилітають на помелі через комин, про упирів і мертвяків, які просять людської допомоги.

Тоді повсюдно була віра в появу духів. Їх поділяли на чистих, з якими можна було розмовляти, і нечистих, з якими спілкуватися не можна було. Вночі при зачинених дверях вони з'являлися в будинках і своїми зойками будили сплячих. Розбуджені гукали: «Всякий дух Господа Бога славить!» «І я його славлю» – відповідав дух. «Чого душа бажає?». Душа бажала богослужіння або милостині. «Залиши якийсь знак!» – І всі дивувались зі слідів двох випалених пальців. Увечері також літали душки померлих без святого хрещення діточок, волаючи жалібними голосами: «Хрещення! Хрещення!» В цей час треба було відкрити вікно і сказати: «Якщо ти хлопець, даю тобі ім'я Йосип, якщо дівчина, даю тобі ім'я Марія й охрещую тебе в ім'я Отця, і Сина, і Духа Святого». Коли ж вночі щось стогнало чи плакало під вікном або на вулиці, не можна було до нього відзиватися. Або якщо вдень кіт, пес або людина з'явилися і зараз-таки зникли, слід було перехреститися і не шукати, ані кликати їх, бо це грозило нещастям.

Але кому не траплялись подібні уявлення, які, як фата-морґана, нез'ясовані?

Часто тут також бували ворожки, циганки і кабальниці. Про чортів було сильне переконання, бо майже в кожному домі показався якийсь фокус. Мріялось про зілля, після якого тріскало найтвердіше залізо і відкривались найскладніші замки. Оповідали,

що раз на рік на св. Івана Хрестителя, опівночі цвіте папороть, а якби якийсь щасливець ту квітку зірвав, став би невидимим. Дуже вірили, що під час важкої зими на лисих головах ламаються морози, тому на вечорницях рахували лисих аж до тринадцяти, а за кожним іменем (наприклад: Антоній Врона – лисий) усі гукали: «Тріс мороз!» Ходили також листи, «написані» Господом Богом і Найсвятішою Матір'ю, а байок і народних легенд тут було невичерпне джерело. Часто також співали руські (українські. – Перекл.) думи, жалібні тони яких доводили слухачів до плачу.

Серед таких невинних забав наближалось справжнє родинне свято Різдва Христового, яке вшановували не тільки молитвою і побожним співом, але старалися урізноманітнити через яселка і вертепи. Згодом зав'язане на вечорницях знайомство закінчувалось перед вівтарем тіснішим зв'язком. Урешті жалібні роздуми над муками Збавителя і прилюдні процесії отців тринітаріїв готували всіх до гідного відзначення Різдвяних свят, які є кульмінацією всіх урочистостей справжнього християнина.

У Цвітну неділю, повертаючись з церкви додому з посвяченими гілочками, билися ними взаємно, приказуючи: «Не я б'ю, шутка б'є, віднині за тиждень буде Великдень». Промовивши це, ковтали вербові котики, будучи переконаними, що хто у Цвітну неділю проковтнув котики з посвяченої верби, той буде звільнений від пропасниці. Проти цієї хвороби також кадили четвертинкою спаленого пергаменту, для чого знищили не один привілей. Після закінчення приготувань великоднього печива шкарлупки з яєць сипали у стоки, звідкіля переповнені після дощу потоки несли їх до країни Рахманів, щоб і вони пам'ятали про Воскресіння Господа-Збавителя. До цього часу (1858. – Перекл.) в околицях Станиславова 25 дня після Великодня, на Переполовинення празника, урочисто відзначають день, який називають Рахманський Великдень.

У Великодню неділю, після вислухання святої служби Божої, господиня дому справляла своєрідний обряд. Відрізавши шмат освяченої солонини спершу собі, а потім усім домашнім без різниці, робила солониною на столі хрест, потім усі приступали до освяченого яйця. Крихти освяченого старанно збирали і закопували в городах, стверджуючи, що з них виростає зілля маруна. А якщо випадково щось зі свяченого з'їла миша, то вона перетворювалась на кажана.

З піснею по світу через Станіславів

*(Про перебування Української республіканської капели
Олександра Кошиця в Станіславові)*

Постать великого сина України, геніального диригента, визначного композитора, вченого-етнографа, талановитого педагога, засновника і керівника Української республіканської капели Олександра Кошиця, як і сотні, тисячі інших українських патріотів, котрі волею долі опинилися за кордоном в часи радянського тоталітаризму, було зачислено до так званих українських буржуазних націоналістів, зрадників і ворогів народу. Категорично заборонялось згадувати в Україні його ім'я, заборонялось виконувати його прекрасні твори, чим було завдано величезної втрати нашому мистецтву, нашій культурі.

Лише тепер в незалежній Україні ми отримали змогу ознайомитись з його творчістю, з його унікальними спогадами. А як відомо, тріумфальне турне Української республіканської капели під орудою О. Кошиця країнами Європи, Північної та Південної Америки провіщало народам світу про те, що є

на земній кулі держава Україна з великим українським народом, зі своєю прадавньою і славною історією, високою культурою і національними традиціями.

Квітень 1919 року... З міста Кам'янця-Подільського Українська республіканська капела, яка ще на початку лютого цього року за настановою Директорії і особисто Симона Петлюри вирушила у всесвітню концертну подорож, прибула до міста Станіславова (тепер Івано-Франківськ), щоб по дорозі до країн Європи дати кілька концертів у Галичині на користь Галицького Червоного Хреста. Як пише в спогадах О. Кошиць: *«Життя наше в Станіславові було дуже добре. Громадянство ставилось до нас надзвичайно гарно. Воно чудово пізнало зразу, яку пропагандистську роль може відіграти в Європі Капела і прямо носило нас на руках. Бенкетам, прийняттям та промовам не було кінця! Братались з нами, і навіть після одного концерту для війська, де було багато промов на нашу честь, нас закидали квітами і провели перед нами з порадою якусь військову частину».*

Перший концерт Капели відбувся в переповненій залі тодішнього музичного театру ім. С. Монюшка (нині приміщення обласної філармонії) в суботу 12 квітня 1919 року.

Тодішня преса так писала про цю подію: *«...Неможливо просто описати ту високодуховну насолоду, той естетичний пир, який випав на долю зібраної вчора публіки. Вчора вперше наше громадянство по сей бік Збруча чуло правдивий чудовий хор, керований натхненним диригентом, уперше пізнало в цілій повні красу і милозвучність рідної пісні... Так! Вчора переживали ми правдивий естетичний пир*! А господарем його був незрівнянний О. Кошиць. Честь і слава йому і дяка за ту насолоду, якою напоїв наші спрагнені душі».*

(Газета «Република». Концерт Української республіканської капели. Станіславів. Неділя, 13 цвітня, число 61, 1919 року).

Другий концерт Кошиця відбувся через два дні в переповненій залі нинішньої обласної філармонії. Газета «Република» писала: *«Дня 14 с.р. відбувся 2-й концерт У.Р.К. під орудою*

О. Кошиця. Саля театру Монюшка, де відбувався концерт, і сим разом була переповнена до краю. Знову чарував нас незрівнянний диригент своєю чудовою капелою. Тільки в майстернім оранжуванні наших новітніх композиторів – Демущького, Стеценка. Яциневича, Леонтовича, Кошиця та інших в незрівнянним виконанню У.Р.К. відкривається перед нами ціла глибина сих натхненних творів релігійного почуття, ціле їх велике естетичне багатство. Очевидно, публіка не скупилася на аплодисменти диригентові і його капелі. А вкінці над програмовий твір Стеценка “Ой там на гороньці” заставила виконати двічі. Вдячна публіка піднесла д. Кошицю вінці і обсіпувала його і капелу цвітами».

(Газета «Републіка». Середа, 16 квітня, число 63, 1919 року).

Останній концерт капели відбувся 15 квітня 1919 року для ранених січових стрільців перед від'їздом до міста Стрия.

«...Дня 15 с.р. о год. 12-й був 3-й концерт, призначений для ранених за волю України. Концерт розпочався колядками та щедрівками; відтак кілька народних пісень, з котрих найбільше сподобались “Ой пряду, пряду”, “Щедрик”, “Прилетів Сокіл”, “Прудивус”. Концерт закінчився відспіванням “Живи, Україно”. Після концерту привітав Капелу і Стрільців отаман Пилькевич».

(Газета «Републіка». П'ятниця, 18 квітня, число 65, 1919 року).

З прощальним словом до хористів Української республіканської капели звернувся окружний комендант отаман Рожанковський. Він сказав такі слова: «Хай почують нашу пісню, нашу мову... Тож ідіть, дорогі Сестри і Брати, за гомоном сеї пісні, в щасливу путь до повної побіди! Підніміть і високо несіть тучервону калину, хай зчудується світ, хай розвеселиться рідна Україна у сім'ї вольних культурних народів...»

(Газета «Републіка». П'ятниця, 18 квітня, число 65, 1919 року).

Справдилися прощальні слова отамана. Українська республіканська капела під орудою О. Кошиця в кінці квітня 1919 року вирушила в світову концертну подорож з міста Стрия, щоб показати всьому світові геніальну красу рідної української пісні... Коли Україна лежала в муках конання, наша велика чарівниця пісня, пісня-благовісниця на повний голос лунала над світом у виконанні Української республіканської капели під орудою Олександра Кошиця і несла людям радість пізнання нового, не відомого для них хорового мистецтва і його геніального творця українського народу, а отже, і самої новонародженої держави України, існування якої сотні років було покрите мороком невідомості.

Література

Кошиць О. З піснею через світ (Подорож Української республіканської капели) / О. Кошиць / – К.: «Рада», 1998. – 326 с.

Газета «Републіка». – Станіславів. – 1919. Числа 61, 63 і 65.

Українська республіканська капела у Станіславові, 1919 р.

Володимир Морозюк

Сторінки до українських часописів у Станиславові – Івано-Франківську

Слово – зброя. Особливо – друковане. У всі часи в усіх цивілізованих народів друковане слово – газета, журнал, альманах, книжка – завжди було дійовим, ефективним засобом національного самовираження, національної ідентичності і духу, засобом боротьби за національне «Я».

Протягом вікового національного гноблення, приниження і бездержавності українські національно-патріотичні речники завжди зверталися до рідного слова, оформляючи його у шпальти часопису і сторінки книжки, задля відродження рідного народу, його здвигу на боротьбу за своє національне вираження і державність, задля того, щоб заявити всьому цивілізованому світові, що ми, українці, як сказав поет, «...є народ, якого правди сила ніким звойована ще не була...»

У цьому руслі доречно сказати про унікальне видання, яке нещодавно (2010 р.) побачило світ в івано-франківському видавництві «Нова Зоря». Це – «Івано-Франківськ: Енциклопедичний словник». Його упорядкувала редакційна колегія ентузіастів-добровольців у складі: Ганни Карась (голова) і Романа Діди (секретар). Члени – Петро Арсенич, Богдан Гаврилів, Михайло Головатий, Петро Круль, Юрій Угорчак і Мирон Мицан.

Гадаю, на таке видання ще не спромоглася жодне місто в Україні (хіба що м. Київ). На презентації цього енциклопедичного словника в Івано-Франківській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. І. Франка її учасники висловили думку щодо його подальшого опрацювання, доповнення, уточнення, щоб згодом це видання оформилося у фундаментальну енциклопедію міста Івано-Франківська (можливо, навіть кількатомну).

У згаданому словнику є згадки з історії україномовного видавничого руху в місті Станиславові (Станіславі) – Івано-Франківську. Подаються довідки про газету «Нове життя» (1919 р., стор. 319), на стор. 370-й децю сказано про газети «Република» і «Республіканець» (1919 р.) та про деякі інші часописи цих років.

На мою думку, енциклопедично-довідниковий апарат з історії українських часописів (і

видавництв) слід доповнити статтями про цілий масив українських газет і журналів (та видавництв), які побачили світ у нашому місті у XIX ст. – до початку Першої світової війни, доби УНР–ЗУНР–ЗОУНР (1918–1919 рр.), періоду польської (1920–1939 рр.) та німецько-фашистської окупації міста.

Історія українського слова буде неповна, якщо в енциклопедичному словнику не йтиме мова про сучасні газети, що виходять у м. Івано-Франківську («Галичина», «Репортер», «Галицька просвіта» та ін.) і видавництва.

Отож, подаю статті-доповнення до майбутнього перевидання книжки «Івано-Франківськ: Енциклопедичний словник» з надією, що згодом це видання побачить світ як повноцінна енциклопедія (навіть у кількох томах): наше місто того варте.

Українські часописи XIX ст. – до початку Першої світової війни:

«ВІСНИК СТАНИСЛАВІВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ» – офіційний орган єпархії. Виходив у Станиславові з 15 липня 1886 р. по 1939 р., спочатку неперіодично, потім місячник. Часопис видавало видавництво єпископського ординаріату, друкувався у друкарні І. Данкевича. З 1903 р. у «Віснику» як додаток друкувався каталог бібліотеки Станиславівської капітули (не закінчений).

«БУРСАК» – тижневик. Гектографічне видання шкільної молоді м. Станиславова, що побачило світ у 1893 році. Вийшло два числа: 5 і 12 березня. Видавці і редактори законспірувалися під криптонімами і З.В.; К.Т.; С.Т.

«ДЯКІВСЬКИЙ ГЛАС» («ДЯКОВСЬКИЙ ГЛАСЬ»). Слід подати так: Місячник. Орган греко-католицьких дяків Галичини і Буковини. З 1910 р. виходив під назвою «Голос дяків». Виходив у Станиславові з 1 жовтня 1895 р., а згодом – у м. Ярославі (тепер – Польща) до 1914 р. Видавці і редактори: Г. Полотнюк і В. Майба.

«НОВА СІЧ» – орган «народної організації», тижневик, виходив у Станиславові щоп'ятниці з 1 січня 1904 р. Вийшло 48 чисел. Видавець – Роман Сілецький, згодом – комітет. Редактори: Роман Сілецький, Антін Яновський.

«БОЄВИЙ ПРАПОР» – тижневик, що виходив у Станиславові у 1906 р. щоп'ятниці. Видавець – Антін Яновський. Друкували в друкарні І. Данкевича (адреса: вул. Казимирівська, 10). Вийшло всього чотири числа.

«ОСА» – студентський часопис. Його видавали літографічним способом у Станиславові двічі на місяць у січні – березні 1907 р. Відповідальний редактор – Т. Степанович.

«СТАНИСЛАВІВСЬКІ ВІСТІ» – довоєнний часопис. Виходив у Станиславові (вул. Сапіжинська, 23) з січня 1912 р. Політичний, просвітній і економічний тижневик. Видавець – В. Іваницький, головні редактори – І. Ставничий і Л. Рудий (1913 р.).

«ЗІРКА» – рукописний місячник, формату шкільного зошита. Орган членів таємних гуртків середньошкільної молоді. Виходив у Станиславові 1909 р. Редагували газету: Богдан Заклинські, Іван Ставничий. Співробітничали із «Зіркою» гімназисти Корнило і Ростислав Заклинський, семінарист Дмитро Катамай, учень реальної школи Франц Андрусевич, Михайло Кравчук, Дмитро Микитин, Іван Полотнюк, Іван Німчук. Вийшло шість чисел «Зірки». В газеті було започатковано друкування біографічної повісті (Із життя відомого митця Жозефа Мері під назвою «Рафаель і Форнаріна» у переробці Івана Ставничого). Ілюстрували часопис Осип Роман Сорохтей, Семен Бурко.

Див.: Енциклопедія українознавства, т. 1, с. 525.

Українські часописи доби УНР – ЗУНР у м. Станиславові (1918–1919 рр.)

«ВІСНИК ДЕРЖАВНИХ ЗАКОНІВ І РОЗПОРЯДКІВ ЗО УНР»

Урядовий орган, де друкувалися закони і розпорядження Національної Ради і Державного Секретаріату Західних Областей УНР. Виходив 1919 р. в Станиславові.

«ВІСНИК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ» ЗУНР

Виходив з 01.12.1918 р. до травня 1919 р. спочатку в Тернополі, потім – у Станиславові. З червня 1919 р. до кінця 1919 р. «на зарядження диктатора ЗО УНР» його друкували у Кам'янці-Подільському під назвою «Вісник Українського війська». Редактор – І. Боберський.

«ВІСНИК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ШЛЯХІВ» Орган Секретаріату ЗУНР.

Виходив у Станиславові 1918–1919 рр.

«СВОБОДА»

Політичний, просвітній і господарський часопис. Як тижневик виходив у Львові (1915 р. у Відні). З 1919 року видавався у Станиславові. З 1922 р. до 1939 р. – у Львові.

«РЕПУБЛИКА»

Щоденна газета. Офіціоз уряду ЗО УНР. Часопис презентував себе так: «Орган загальноукраїнського республіканського громадянства», є «часописом республікансько-демократичним і безпартійним», який «стоятиме рішуче на становищі української державності – повної державної незалежності всіх українських

земель від Кавказу по Карпати». Виходила в Станиславові з 2 лютого до 25 травня 1919 р. (дім Дирекції залізниць, 3-й поверх). Відповідальний редактор – Іван Кревецький. Вийшло 94 числа часопису. Співпрацювали: В. Дорошенко, М. Струтинський, М. Федюшка, А. Баб'юк та ін.

«НАРОД»

Опозиційний урядові ЗУНР політичний часопис. Орган Української радикальної партії. Спочатку – тижневик, згодом – щоденник. Виходив у Станиславові від 24 квітня до 25 травня 1919 р. Друкувався у друкарні Ст. Хованця. Головний редактор – М. Балицький. У газеті співробітничали: Ростислав Заклинський, Осип Назарук, Лев Бачинський.

«ВОЛЯ»

Тижневик. Орган Української соціал-демократичної партії. Виходив у м. Станиславові від 27.04. до 14.05.1919 р. Видавець – управа УСДП. Відповідальний редактор – Роман Яросевич.

«СТАНИСЛАВІВСЬКИЙ ГОЛОС»

Урядовий часопис. Видавала Станиславівська повітова Українська Національна Рада. Почав виходити 5 листопада 1918 р. Редактор – Михайло Губчак. З його від'їздом до Києва газету редагував Іван Ставничий.

«НОВЕ ЖИТТЯ»

Громадський щоденник краювого характеру соціал-революційного спрямування. Виходив за державності ЗУНР у Станиславові від 10 листопада 1918 р. до 18 квітня 1919 р. Вийшло 89 чисел. Видавець – Зиновій Козловський. Редактори: Іван Рибчин, Ростислав Заклинський.

Адреса редакції: вул. Сапіжинська (тепер – Незалежності), 23; від 18.02.1919 р. – вул. Хмельницького (тепер – Чорновола), 1.

«ПРОЛОМ»

Літературно-науковий місячник. Видавався у Станиславові з весни 1919 р. Культурно-освітнє товариство «Молода Громада». Редактор – Іван Ставничий. Співробітничали у «Проломі»: Василь Пачовський, Володимир Бригідер, Марко Черемшина (Іван Семанюк), Юліан Місєневич, Дмитро Козій (Д. Казармів), Зенон Курилович, Микола Федюшка-Євшан та ін.

Українські часописи періоду польської окупації міста Станиславова (1920–1939 рр.)

«УКРАЇНСЬКЕ ЖИТТЯ»

Громадсько-політично-економічно-літературний тижневик. Виходив у Станиславові від 3 квітня 1921 р. (з перервами) до 1923 р. Двічі його забороняла польська влада.

Видавець – Зиновій Козловський. Редактор – Іван Ставничий. У 1921 р. вийшло сім чисел часопису, в 1922 р. – 11, у 1923 р. – два числа. Метою тижневик ставив: «...бути пособником нашої внутрішньоорганізаційної політиці,

незалежно від тих партійних програм, які сьогодні хвилюють наш народ».

До 60-річчя з дня смерті Т. Г. Шевченка тижневик подав серію матеріалів про Шевченкові дні в Станиславові і околицях, про діяльність українських товариств.

Того ж 1921 р. часопис припинив випуск – його заборонила польська влада. Відновив вихід 8 жовтня 1922 р. Відповідальний редактор – Іван Ставничий. 23 жовтня польська поліція заарештувала Івана Ставничого і Зиновія Козловського.

Як безпартійний ілюстрований тижневик часопис «У.ж.» поновив свій вихід у Станиславові з 21 червня 1931 р. по 1934 р. Його присвячували справам політичним, культурно-освітнім, господарським і суспільним Покуття, Підгір'я, Поділля. Редакція: вул. Голуховського, 17. Видавець – Антін Білоскурський. Вийшло 21 число. «КНИЖКА»

Критико-бібліографічний журнал – вісник українського книжкового руху, орган «Союзу Українських книгарень і накладень». Видавець і відповідальний редактор – Іван Чепига. При «Книжці» виходив додаток «Всеукраїнська бібліографія» під редакцією Івана Калиновича. Журнал видавало видавництво «Бистриця» у Станиславові 1921–1923 рр.

«МУЗИЧНИЙ ВІСТНИК»

Виходив у Станиславові у 1921 р. Видавало Товариство «Ліра». Вийшло лише одне число.

«УКРАЇНСЬКИЙ ПЛАСТ»

Місячник для української пластової молоді. Висвітлював питання літератури, науки, забав. Видавала у Станиславові 1922–1924 рр. філія Краєвого товариства охорони дітей і опіки над молоддю. Адміністратор – Іван Чепига. Відповідальний редактор – один з організаторів пластової молоді на Станиславівщині Осип Левицький (1922–1923 рр.), у 1924 р. – П. Сиротюк. Друкували у друкарні Льва Данкевича.

«СЕЛЯНСЬКИЙ ПРАПОР»

Тижневик. Політичний і економічний орган Українського народного союзу (УНС). Виходив у Станиславові від 5 липня 1925 р. до 4 березня 1928 р. Видавець і відповідальний редактор – Іван Стівп'юк. Редактор – В. Балагутрак.

«Ukraina Stelo» («ЗОРЯ УКРАЇНИ»)

Неперіодичний часопис. Виходив у Станиславові у 20-х роках. Видавець – проф. Іван Чепига (вул. Липова, 76).

«ЗОЗУЛЯ»

Пластунський журнал, виходив у Станиславові в 1920–1924 рр.

«СКАЛА»

Часопис, орган релігійного Товариства «Скала». Видавав у Станиславові греко-католицький єпископат у 20-х роках.

«ПОКУТСЬКЕ СЛОВО»

Політичний, культурно-освітній і господарський часопис. Поновив своє видання (до Першої світової війни виходив у м. Коломиї) з 1 жовтня 1926 р. до 1927 р. у Коломиї – Станиславові. Головний редактор – Антін Крушельницький. Відповідальний редактор – Л. І. Могильницький. Адміністрація і редакція: м. Коломия, Народний дім. Редакційний відділ для Станиславівщини – м. Станиславів, вул. Голуховського, 20.

«НАША ПРАВДА»

Безпартійний часопис, присвячений культурно-освітнім, економічним, церковним справам. Виходив у Станиславові 1926 р.

«ГРОМАДСЬКІ ВІСТІ»

Часопис (самовизначення: «українського працюючого народу»). Орган Української радикальної партії. Тижневик. Виходив у Станиславові з 11 грудня 1927 р. Видавець і редактор – Кирило Трильовський.

«УКРАЇНСЬКИЙ СЕЛЯНСЬКИЙ КОНГРЕС»

Газета-одnodнівка, присвячена з'їздові Партії хліборобів (II Селянського конгресу), що відбувся у Львові 25 грудня 1927 р. Вийшла у Станиславові.

«НОВЕ СЛОВО»

Тижневик москвофільського спрямування. Висвітлював справи політичні, економічні і культурні. Виходив у Станиславові в 1928–1929 рр. Видавець і відповідальний секретар – Євстахій Бурдяк.

«ВІСНИК ПОВІТОВОГО СОЮЗУ
КООПЕРАТИВ В СТАНИСЛАВОВІ»

Місячник. Виходив у Станиславові у 1929–1930 рр. Редактор – О. Дяків.

«УКРАЇНСЬКА РЕФОРМАЦІЯ»

Релігійно-освітній часопис. Спочатку (з 1928 р.) виходив у Львові, а з 1929 р., як місячник, – у Станиславові. З 1931 р. – у Коломиї як двотижневик. Орган Української євангельсько-реформованої церкви.

«ДОБРИЙ ПАСТОР»

Квартальник, присвячений душпастирським і церковним справам та проблемам науки і культури. Виходив у Станиславові у 1931–1939 рр. за фінансової допомоги ординарів, професорів духовної семінарії Станиславова і Перемишля. Видавці: о. А. Бойчук, о. О. Орський. Головні редактори: 1931–1936 рр. – о. Т. Галушинський, 1936–1939 рр. – о. І. Луб.

Див.: Енциклопедія Українознавства. – Львів, 1993. – Т. 2. – С. 552.

«ПРОЗРИ»

Двотижневик. Часопис євангельської віри. Виходив у Станиславові від 1931 р. Відповідальний редактор – пастор Теодор Ярчук.

«СТЯГ»

Місячник. Часопис протестантського – евангельсько-лютеранського напрямку. Виходив у Станиславові від 1 березня 1932 р. до 1939 р. Відповідальний редактор – пастор Теодор Ярчук.

«ФАХОВИЙ ВІСТНИК»

Економічно-освітній двотижневик. Орган філії Товариства українських ремісників, промисловців і торговців «Зоря» за головування Северина-Софрона Снігуровича. Виходив у Станиславові від 15 вересня 1932 р. до 1 квітня 1933 р. Голова редакційної колегії – Василь Кушнір. Начальний редактор – Іван Ставничий. Співпрацював з часописом Теофіль Окуневський.

«ДРУЖНЄ СЛОВО»

Місячний журнал середньошкільної молоді. Виходив у Станиславові з 1 листопада 1932 р. до квітня 1933 р. Видавала начальна старшина самоврядної шкільної громади Станиславівської української державної гімназії. Редагувала колегія. Відповідальний редактор – Осип Сорохтей.

«НОВИЙ СВІТ»

Місячник, присвячений духовному розвитку дітей. Виходив у Станиславові у 1932–1934 рр.

«ПІЗНАЙ РІДНИЙ ПРОМИСЕЛ»

Часопис-одnodнівка. Орган окружного Союзу українських кооператорів, який видавав газету в Станиславові у 1932–1934 рр.

«УКРАЇНСЬКИЙ МІЩАНИН»

Тижневик, який висвітлював фахові, культурно-освітні і політичні справи українського міщанства. Виходив у Станиславові у 1933 році. Вийшло лише одне число (24 грудня). Видавець – Теодозій Комісар.

«УКРАЇНСЬКИЙ ЖІНОЧИЙ КОНГРЕС»

Одnodнівка-брошура, видана до Жіночого Конгресу в Станиславові 1934 р. Редактор – Лідія Бурачинська.

«СВІТ ПЕРЕД НАМИ».

Журнал для української середньошкільної молоді. Його видавали у Станиславові у 1935 р. літографічним способом. Вийшло всього два числа (у січні і квітні 1935 р.). Редактор – Нестор Ріпецький.

«ЛИЦЕМ ДО МОЛОДІ»

Газета-одnodнівка. Видав Комітет окружного Свята молоді з приводу 1-го Конгресу молоді в Станиславові у червні 1935 р. Редактор – Михайло Кушнір. Вийшла у видавництві «Українська бібліотека».

«СТАНИСЛАВІВСЬКІ ВІСТІ»

Тижневик. Безпартійний організаційно-інформативний часопис. Виходив у Станиславові від 1 травня до кінця жовтня 1937 р. Начальний редактор – Іван Ставничий. Редакційна колегія: Юрій Олесницький, Михайло Кушнір, Ярослав і Олександр Ясеницькі, Богдан і Тарас Лиськевичі, Дмитро Макогон, Оксана Залізнякава (Марітчак), Микола Пих, Ярослав Грушкевич. Співробітничали

з часописом: Теофіль Окуневський, Кость Левицький, Ірина Вільде, Марія Гавдяк, Нестор Ріпецький, Василь Щербій та інші.

За цією ж назвою часопис виходив у Станиславові від 1 листопада 1937 р. до 20 лютого 1938 р. Видавець і відповідальний редактор – О. Щуровський.

«ОФЕРТА»

Часопис торговельного посередництва, реклами і пропаганди з хронікою «З міст і сіл». Видавець – рекламно-видавниче бюро «Астра». Виходив у Станиславові 1938–1939 рр. З приходом більшовиків у вересні 1939 р. часопис було заборонено.

**Часописи більшовицького часу
(вересень 1939 р. – липень 1941 р.)**

«РАДЯНСЬКА УКРАЇНА»

Єдина обласна компартійна газета. Виходила в Станіславі від 20 жовтня до 12 листопада 1939 р. замість заборонених українських (та польських, єврейських, німецьких) часописів.

«ПРИКАРПАТСЬКА ПРАВДА»

Компартійна газета, що виходила замість часопису «Радянська Україна» від 12 жовтня 1939 р. до липня 1941 р.

**Українські часописи за німецької окупації
м. Станиславова**

«САМОСТІЙНА УКРАЇНА»

Часопис національного спрямування. Виходив у Станиславові з 7 по 25 липня 1941 р. Вийшло лише п'ять чисел. У ч. 3 (за 10 липня 1941 р.) газета опублікувала Акт проголошення Української держави і «Пастирські листи Князів Церкви у велику хвилину». Видавали: Дмитро Греголинський – начальний редактор та Іван Чепига – відповідальний редактор. У часописі співпрацювали поет Олександр Погорілий (Олесь Весняний), Микола Лепкий, Іван Ставничий та ін. За розпорядженням угорських військових властей випуск «СУ» було заборонено.

«УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО»

Тижневик націоналістичного спрямування. Виходив у Станиславові з 22 липня 1941 р. до квітня 1942 р. Вийшло 37 чисел. Видавець – Іван Чепига, відповідальний редактор – В. Гуцуляк. У часописі співробітничали: Олександр Погорілий (Олесь Весняний), Петро Стрільців, Тарас Франко, Микола Лепкий, Дарія Ярославська. Видання часопису заборонила німецька окупаційна влада.

«СТАНИСЛАВІВСЬКЕ СЛОВО»

Газета, що виходила у Станиславові замість часопису «Українське слово», від квітня 1942 р. до 1944 р. тричі на тиждень під управою німецько-українського видавництва часописів і журналів для дистрикту «Галичина». Відповідальні редактори: Дмитро Греголинський (з ч. 38 по ч. 49) і Антін Княжинський (з ч. 50 по ч. 78).

Українські видавництва в Станиславові (1919–1939 рр.)

«ПРОЛОМ»

Засновано у лютому 1919 р. заходами Відділу культурно-просвітнього Товариства «Молода громада» (голова – Ю. Каменецький), Видавничим комітетом (видавець – І. Чепига) та І. Ставничим (редактор). Навесні 1919 р. видавництво розпочало видання літературно-наукового місячника «Пролом» (редактор – І. Ставничий). Вийшло одне число. Було видано книжку Василя Пачовського «Роман Великий» (Трагедія. Друге видання). У 1920 р. у видавництві «Пролом» вийшла у світ «Коротка історія України» Бориса Грінченка (видання шосте).

«ДІТОЧІ ЧИТАНКИ»

Адреса: вул. Собеського, 11; друкувало книжки у друкарні Льва Данкевича.

1920 р. видало «Коротку історію України» Бориса Грінченка, буквар і читанку для першого року недільної науки накладом Українського педагогічного товариства у Станиславові, «Хто такий Т. Шевченко?» Гр. Гетьманця, «Малий Кобзар» Тараса Шевченка, «Орел Проміністий. Казка» Івана Липи.

«БИСТРИЦЯ»

Станиславівсько-коломийське видавництво. Засновано 1920 р. учителем Станиславівської гімназії Іваном Чепигою у спілці із Зеноном Куриловичем (з Коломиї) та о. Михайлом Менцінським – катехитом «Рідної школи», власником крамниці «Церковна штука». Деякий час друкувало книжки у коломийській друкарні А. Кисілевського. З позначкою «Станиславів – Коломия» у видавництві побачили світ такі книжки: Юрій Шкрумеляк «Сон Галича» (1920), С. Чубатівна «Прогулька» (1921), Марія Кузьма-Колцуняк «Проти филь», О. Кузьма «Як друкується книжку», В. Єрузалем «Психологія», О. Кузьма «Повний підручник для науки міжнародної мови «Есперанто»» (1922), «Колядники», Клим Поліщук «Звуколірність» (поезії), збірник гумористики і сатири українського письменства «Український сміх» (уладнений Омеляном Карашкевичем), оповідання для дітей Андрія Чайковського «Одарка», «Гайдамаки» і «Малий Кобзар» Т. Г. Шевченка та ін.

У 1921–1923 рр. у видавництві «Бистриця» виходив критико-бібліографічний журнал «Книжка» (видавець і редактор Іван Чепига) з додатком «Всеукраїнська бібліографія» І. Калиновича. Останнім виданням «Бистриці» був «Великий ілюстрований народний календар» на 1924 рік, виданий 1923 р. (До цього часу було видано народні календарі на 1920-й, 1921-й, 1922-й, 1923-й роки).

«ВАТРА»

Засновано 1921 р. у Станиславові. Започаткувало свою діяльність виданням книжки Олександра Тисовського «Ідея самостійности у творах Шевченка» (у друкарні Ст. Хованця).

«ЛІРА»

Засновано 1913 р. у Львові композиторами Осипом Залеським і Михайлом Гайворонським; у 1921 році його переписано до м. Станиславова. Перші видання «Ліри» було виконано літографічним способом. Видавництво випустило у світ першу збірку стрілецьких пісень УСС «Над Стрипою» (1915), перевидано 1916 р. Книжку Бойової управи УСС за назвою «Стрілецьким шляхом». Було видано солоспіви, хорові та скрипкові твори М. Гайворонського, О. Залеського, І. Левицького, М. Тележинського, а також фортепіанну партитуру до драми М. Старицького «Ой не ходи, Грицю» в опрацюванні М. Лисенка.

«УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕКА»

Засновано у січні 1934 р. заходами Степана Слюсарчука (видавець) та Івана Ставничого (редактор). Видавало щомісяця твори українських класиків і тогочасних письменників, переклади з інших мов, науково-популярні книжки, підручники для шкіл та самонавчання. Першим випуском цієї бібліотеки було видання першого тому «Кобзаря» Т. Г. Шевченка (з передмовою і примітками Івана Ставничого) із запланованого тритомного видання творів Кобзаря. Наклад надрукованого 1935 р. другого тому в 1939 р. знищили більшовики; третій том узагалі не побачив світу.

У видавництві було, зокрема, надруковано книжки: спомини Василя Сивака «Сибір в огнях революції» (1934); каталог «УСС 1914–1934. Пропам'ятна вистава» (1935); газету-одноднівку «Лицем до молоді»; «Коротку біблійну історію Старого і Нового Завіта» Юстина Гірняка; у 1936 р. – дві книжечки поета Михайла Дяченка «Іскри. Збірка поезій» та «Земля плаче», а 1937 р. – його ж збірку «Юні дні». Тут друкували видання «Просвіти». Видавництво діяло до вересня 1939 р.

«ДНІПРО»

Видавництво у Станиславові, засноване 1937 р. Нестором Ріпецьким (псевдонім Богдар Жарський). Видало, зокрема, книжки: Юрій Косач «Тринадцята чота» (жовтень 1937 р.), Богдан Жарський «Україна в крові» (драма); у 1938 р. – поетичну збірку Гр. Домашовця «Огні віри», а також: Лев Чачковський і Ярослав Хмільевський «Княжий Галич». Останніми книжками видавництва перед приходом більшовиків у 1939 р. були: Петро Рогатинський «Під прапором «Рідної Школи»», третя книга лірики Нестора-Всеволода Ріпецького «Тривога».

Юрій Угорчак

Ректори Станіславського учительського та Станіславського (Івано-Франківського ім. В. Стефаника) педагогічного інститутів

У цьому році виповнюється 20 років, як Указом Президента України на базі Івано-Франківського педагогічного інституту імені Василя Стефаника створено Прикарпатський університет. Нині Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника – найбільший виш Івано-Франківщини. В його складі 10 навчальних і три науково-дослідні інститути, сім факультетів, три коледжі, 17 науково-дослідних центрів, 80 кафедр, 35 науково-дослідних лабораторій. Готують спеціалістів у навчальних закладах університету за освітньо-кваліфікаційними рівнями: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр за 38-ма напрямками. Середньорічний контингент студентів становить близько 18,5 тисячі осіб.

Навчально-виховну роботу здійснюють 883 штатні викладачі (82 доктори наук, професори і 516 кандидатів наук, доцентів). Серед них один член-кореспондент НАН України, три академіки та члени-кореспонденти галузевих наук України, чотири народні артисти України, 12 заслужених діячів науки і техніки України, чотири заслужені діячі мистецтв України, сім заслужених артистів України, два заслужені юристи України, один заслужений художник України, шість заслужених працівників освіти України, 14 заслужених працівників культури України, два заслужені працівники фізичної культури і спорту України, один заслужений тренер України. Очолює університет доктор політичних наук, професор Ігор Євгенович Цепенда.

А починався наш університет сімдесят два роки тому з невеликого середнього навчального закладу – Станіславського учительського інституту, пізніше реорганізованого у Педагогічний інститут. Саме ці два навчальні заклади закінчувала значна частина прикарпатської інтелігенції старшого покоління. Серед них є відомі політики, вчені, письменники, художники... Очолювали ці інститути у

І. Є. Цепенда

різний час люди, які вклали в їх організацію і становлення багато зусиль, здібностей та здоров'я. Тому варто згадати тих, хто будував фундаменти нинішнього вишу.

Вересень 1939 року. В Станиславові нова влада. Нові, чужі порядки, нові відносини, нова ментальність. Усе це не могло не торкнутися системи освіти. Радянська система вимагала відповідно підготованих педагогічних кадрів для виховання молоді в дусі марксизму-ленінізму. Старі педагогічні кадри для цього не годились. Їх треба було переучувати або готувати нові. Тому в жовтні у Станиславові було відкрито педагогічну школу для підготовки вчителів молодших класів. У грудні обласна газета «Радянська Україна» опублікувала повідомлення обласного відділу народної освіти про організацію однорічних курсів учителів. Курси повинні були розпочати роботу з першого березня 1940 року. Але ці установи не могли, звичайно, повністю розв'язати проблеми підготовки вчителів для потреб області. Тому місцеві органи влади порушили перед урядом Української РСР питання про відкриття у Станиславі учительського інституту.

15 квітня 1940 року постановою Ради Народних Комісарів №461 в обласному центрі Прикарпаття було відкрито учительський інститут з дворічним терміном навчання і трьома факультетами: філологічним (з відділами української мови та літератури і російської мови та літератури),

історичним і фізико-математичним. Насправді інститут почав діяти вже з березня цього року. Директором було призначено 42-річного викладача педагогіки Станіславської педагогічної школи Федора Плотницького, людину, яка мала вже за плечима шестирічний досвід і викладацької, і керівної роботи у радянській школі.

Ф. І. Плотницький

Народився Федір Іванович Плотницький 1898 року в селі Ширмівці Житомирської області в селянській родині. Закінчив школу соціального виховання у Києві та історичний факультет Уманського педагогічного інституту (1934). Коротко вчителював, працював завідувачем Христинівського районного відділу народної освіти Черкаської області (1934–1936), директором Фастівської середньої школи №3 (1936–1939). У жовтні 1939-го Народний Комісаріат освіти УРСР направив Плотницького на педагогічну роботу до Станіслава. У 1939–1940 він викладав педагогіку у Станіславській педагогічній школі. З лютого 1940-го – директор Станіславського учительського інституту.

Перед директором новоствореного інституту постало важке завдання – створити навчальний заклад, організувати його роботу, укомплектувати педагогічний колектив та здійснити набір студентів. І все це на території, недавно приєднаній до Радянської України, серед населення, що насторожено ставилося до нових «господарів» та їхніх порядків. А що майбутній інститут вважався «кузнею ідеологічних кадрів», то більшість педагогів були зі Східної України. З 15-ти викладачів тільки один був місцевий – колишній учитель Станіславської української державної гімназії Василь Пашницький (22 червня 1941 року заарештований органами НКВС і замордований). Пізніше на роботу в інститут прибуло ще 11 випускників Київського університету. Запрошено до викладацької роботи вчителя колишньої української гімназії Юліана Чайківського. Інституту було виділено приміщення колишньої торговельної гімназії, де вже розміщувалась педагогічна школа, і певний час ці два навчальні заклади існували поруч.

Велику роботу вели з набору студентів на перший курс інституту. Викладачі їздили містами і селами, виступали в робітничих та селянських колективах, навіть по хатах, агітуючи молодь, перш за все, звичайно, комсомольців, вступати до інституту. 27 лютого 1940 року набір було завершено. Першого березня розпочалося навчання. Перед Другою світовою війною на трьох факультетах обох курсів навчалось 900 студентів. Пізніше було створено річні курси з підготовки

до вступу в інститут, де навчалось понад 50 чоловік, та річні і шестимісячні курси для підготовки вчителів. Усе це вимагало від директора інституту великих зусиль і неабияких організаторських здібностей. Окрім організації навчально-виховного процесу, розв'язання різноманітних господарських питань, Федір Іванович в інституті очолював ще й кафедру педагогіки і психології та викладав педагогіку.

На жаль, першого випуску своїх студентів Федір Плотницький так і не дочекався. З початком Другої світової війни інститут припинив свою діяльність. Військовозобов'язаних викладачів та студентів мобілізували в Червону армію. Під час евакуації Ф. Плотницького було поранено, і він змушений був залишитись на окупованій території. Заарештований гестапо, він загинув у його катівнях в Умані в лютому 1944 року. Майно інституту розграбували, будинок спалили. Після визволення міста від німецьких окупантів новостворений виконком Станіславської ради народних депутатів ухвалив постанову просити Раду Народних Комісарів УРСР відновити діяльність Станіславського учительського інституту. Було відкрито три навчальні факультети, що функціонували у довоєнний період: історичний, мовно-літературний та фізико-математичний. Контингент прийому на перший курс цих факультетів у 1944–1945 роках було установлено у кількості 180 чоловік. На другий курс повернулося 13 колишніх студентів, які у 1945 році отримали дипломи вчителів української мови і літератури, російської мови і літератури, історії, фізики та математики. Багато зусиль до відновлення діяльності інституту доклав довоєнний декан фізмату Микола Король. А що колишній будинок інституту згорів, то треба було шукати нові приміщення для студентських аудиторій, лабораторій і кафедр, господарських потреб, комплектувати викладацький колектив, набирати контингент студентів, організувати навчально-виховний процес. Весь тягар організаційної, господарської та навчально-виховної роботи ліг на плечі призначеного виконувачем обов'язків директора інституту Миколи Короля, що займав цю посаду з березня 1944-го по травень 1945-го. І хоч він так і не став директором інституту, але фактично очолював його у найважчий воєнний період, відновив його діяльність, і тому його прізвище слід згадати серед керівників цієї установи.

Микола Олексійович Король народився 22 березня 1904 року в селі Варварівці Карлівського району Полтавської області в родині залізничника. У

М. О. Король

семирічному віці втратив батька. Мати залишилась із трьома малолітніми дітьми (крім Миколи, в родині були ще дві сестрички). У 1924-му закінчив Червоноградську технічну середню школу. З 1924-го по 1926-й працював столяром, потім техніком на Карлівському цукрозаводі. У 1926–1927 – учитель в Олешівській школі Кадіївського району Донецької області. Пізніше – викладач навчального комбінату тресту «Свердловугілля» Ровенецького району Донецької області. У 1932-му М. Король закінчив відділ соціалістичного виховання Луганського інституту народної освіти. 1933–1934 – викладач і директор трикласної школи в місті Костянтинівці Донецької області. У 1934–1939 – викладач, завуч, директор Костянтинівської середньої школи № 2. З грудня 1939-го по березень 1940-го – завідувач шкільного відділу Станіславського міськвкно, а з березня 1940-го по 1 липня 1941-го – викладач математики і декан фізико-математичного факультету Станіславського учительського інституту. З початком Другої світової війни працівників державних і партійних установ евакуювали зі Станіслава, зосібна й Миколу Короля. З 1 липня 1942-го по мобілізації 10 місяців працював у Новосибірську інженером-методистом технічного навчання робітників та працівників управління 702-го заводу, потім до січня 1944-го – викладачем математики у Веселоярській школі Рубцовського району Алтайського краю.

Повернувся з евакуації 1 березня 1944 року, і його признали виконувачем обов'язків директора Станіславського учительського інституту. Саме завдяки його організаторським здібностям відновлено діяльність цього навчального закладу. Коли у травні 1945-го він передав керівництво інститутом новопризначеному директору, навчальний заклад діяв уже повноцінно. В інституті було сформовано і працював професійний педагогічний колектив, набрано відповідний контингент студентів на всі три факультети, розпочався ремонт корпусу, спаленого у роки Другої світової війни. З травня 1945-го по вересень 1946-го Микола Олексійович працював заступником директора з навчальної роботи і старшим викладачем. У 1946-му М. Короля за станом здоров'я звільнили з посади заступника директора інституту. До 1964 року він займав посади старшого викладача, завідувача кафедри математики, декана фізико-математичного факультету. Працював над кандидатською дисертацією «Письмові роботи з математики у школі». Вийшовши на пенсію, до 1974-го викладав на кафедрі математики з погодинною оплатою. Навчальний рік 1945–1946 у Станіславському вчительському інституті розпочався у пристосованому приміщенні на

вулиці Першотравневій, 8, тепер вулиця Святослава Гординського. Колишнє приміщення інституту, зруйноване в роки війни, почали відбудовувати. На це було виділено кошти в сумі 1,5 млн. крб. 1948–1949 навчальний рік інститут розпочав у відбудованому вже на 60% приміщенні, а до вересня 1950-го відбудову було повністю закінчено. Станіславський учительський інститут вважався кузницею ідеологічних кадрів у бандерівському краї, і очолювати його мали відповідні люди. Математик М. Король цим вимогам не відповідав і, виконавши організаційну роботу з відновлення діяльності інституту, звільнив місце відповіднішому працівникові. Ним став Трохим Божко.

Трохим Захарович Божко народився 14 квітня 1904 року в селі Темрюці Володарського району Донецької області. Закінчив чотири класи сільської школи. У 12-річному віці потрапив під поїзд і йому відірвало праву руку. З 1916-го по 1925-й улітку працював у наймах, а взимку

Т. З. Божко

допомагав батькам у господарстві. У 1925–1926 був сільським листоношею, пізніше завідував сільською поштою. У 1927–1928 – голова сільської ради. 1928–1929 – секретар партійного осередку в селі Чердаклах Володарського району. В 1929-му його відрядили на навчання до Маріупольської школи радянських і партійних кадрів. У 1931-му пройшов чотиримісячні курси підготовки до вступу в Харківський інститут комуністичної освіти, після чого його зарахували на перший курс історичного факультету. В 1936-му отримав диплом викладача історії в середніх навчальних закладах. 1935–1936 – завідувач районного відділу народної освіти у Харкові. 1936–1938 – викладач на курсах марксизму-ленінізму, крайових курсах пропагандистів, викладач історії ВКП(б) та нової історії. 1938–1940 – директор і викладач історії ВКП(б) крайових партійних курсів. У 1940 році його відрядили на партійну роботу на Західну Україну до міста Станіслава. У 1941-му його евакуювали до міста Красноярська, де до 1945-го він працював директором міжобласних партійних курсів. У 1945–1949 – директор і завідувач кафедри марксизму-ленінізму Станіславського учительського інституту. 1949–1950 – викладач марксистсько-ленінської філософії Сумського педагогічного інституту, 1950–1952 – викладач основ марксизму-ленінізму в Станіславському медичному інституті, 1952–1954 – завідувач цієї кафедри. У 1954-му при Київському університеті захистив кандидатську дисертацію «Марксистська діалектика про

конкретно історичний підхід до явищ суспільного життя». З 1954-го до 1958-го працював старшим викладачем діалектичного матеріалізму в Станіславському педагогічному інституті. Згодом його перевели на іншу роботу.

В. А. Буяло

Серед портретів керівників нашого навчального закладу, які ми можемо побачити у центральному корпусі Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, привертає увагу єдиний портрет людини у вишиваній сорочці. Під портретом читаємо напис: «Буяло В. А. 1949–1950 рр.».

Коли я став директором Музею освіти Прикарпаття, в експозиції серед колишніх керівників нашого навчального закладу не згадувався В. А. Буяло. В історичному нарисі «Івано-Франківський педагогічний інститут», виданому ротаторним способом у 1965-му, теж про нього не згадують. Та, опрацьовуючи архів Музею освіти Прикарпаття, я натрапив на альбом IV випуску Станіславського учительського інституту 1947–1950 рр., де серед викладачів інституту була світлина директора В. А. Буяла.

Його особової справи в архіві нашого університету не виявилось, в обласному архіві теж не знайшлося слідів перебування Буяла у Станіславі. Тільки вивчаючи книги наказів Станіславського учительського і педагогічного інститутів за 40-ві та 50-ті роки, мені вдалося знайти згадки про директора інституту тих років. Тож звернімося до цих документів:

«Наказом № 85 по Станіславському учительському інституту від 10.09.1949 р.

Приступив до виконання обов'язків директора Станіславського учительського інституту. Підстава: наказ Міністра освіти УРСР Пінчука № 802/к від 3.09.1949 р.

Цього числа здав справи Станіславського учительського інституту новопризначеному директору тов. Буяло В. А.

Буяло, Божко».

З цього випливає, що В. А. Буяло було дійсно офіційно призначено на посаду директора Станіславського учительського інституту. Всі накази і документи, що стосуються діяльності інституту, починаючи від 10 вересня 1949-го і закінчуючи 17 жовтня 1950-го, підписував він.

За спогадами колишнього студента учительського, а пізніше викладача педагогічного інституту Михайла Олексійовича Шаманова, директор Буяло був дуже суворий. Називали його генералом. Можливо, він дійсно мав це звання, що не дивно, оскільки очолити «кузню ідеологічних кадрів» у бандерівському краї могли

призначити і військовика високого рангу. До речі, це був єдиний керівник нашого навчального закладу, який займався тільки організаційними справами і нічого не викладав в інституті. А може, тому його так звали, що завів він справжню військову дисципліну. Навіть обслуговий персонал брав на роботу з випробувальним терміном, і часто після його закінчення звільняв працівників як таких, що не відповідали вимогам трудової дисципліни. З такими ж вимогами ставився і до викладачів. Завідувачів кафедр української мови Михайла Донченка та російської літератури Івана Зуя, учасників війни, офіцерів, довоєнних викладачів інституту, за безвідповідальне ставлення до своїх обов'язків спершу звільнив з посад завідувачів кафедр, а пізніше і з роботи. За словами М. О. Шаманова, техпрацівники і обслуговий персонал повинні були зустрічати його, ставши струнко і мало не віддаючи честь. Тому колишньому студенту важко було повірити, що «генерал» носив «бандерівську» сорочку, а побачивши згадану світліну, він ніяк не міг це пояснити – ніколи не бачив директора у вишиванці.

У короткий період керівництва В. А. Буяла в історії нашого навчального закладу відбулася важлива подія: Станіславський учительський інститут із середнього став вищим навчальним закладом – педагогічним інститутом. 23 серпня 1950 року було оприлюднено наказ №171 директора Станіславського педагогічного інституту:

«На виконання наказу Міністра вищої освіти СРСР №1234 від 24 липня 1950 року, спільного наказу Міністерства освіти УРСР та Управління у справах вищої школи при Раді Міністрів УРСР №848/125 від 11 серпня 1950 року іменувати інститут Станіславським державним педагогічним».

За період своєї діяльності Станіславський учительський інститут закінчили й отримали дипломи вчителів із середньою спеціальною освітою 1517 чоловік.

На початку вересня 1950-го створено мовно-літературний факультет зі спеціальностями «українська мова і література» та «російська мова і література», фізико-математичний факультет зі спеціальностями «фізика» і «математика» та історичний факультет, а також заочне відділення. У 1950-му дипломи спеціалістів-педагогів отримали перші 84 студенти-заочники.

17 жовтня директор Буяло підписав наказ про своє вибуття на лікування у Кисловодськ з 18 жовтня до 20 листопада 1950-го, а 23 жовтня цього ж року вийшов наказ міністра вищої освіти СРСР С. В. Кафтанова за № 543/к та наказ заступника Міністра освіти УРСР О. М. Руська за №704/к про призначення на посаду директора інституту доцента К. І. Швецова.

Останній наказ, підписаний Буялом, був про звільнення старшого лаборанта кафедри фізичного виховання як такого, що не відповідає

своїй посаді. І жодного документа про причини звільнення директора. Можливо, це пов'язано зі станом його здоров'я, та думаю, що причиною стала зміна у статусі інституту, який вимагав керівника з ученим ступенем, а також численні скарги у Міністерство вищої освіти СРСР та Міністерство освіти УРСР на директора інституту.

Відсутність згадки про В. А. Буяла в історичному нарисі «Івано-Франківський педагогічний інститут», виданому в 1965 році, коли тут ще працювали люди, які його пам'ятали, пояснюється просто. Виявляється, розділ нарису про учительський інститут писав Михайло Донченко, звільнений В. Буялом з посади викладача інституту «за відсутністю належної педагогічної освіти та дезорганізацію колективу інституту» і 1952-го за рекомендацією обкому КП/б/У знову прийнятий на посаду викладача української літератури у Станіславський педагогічний інститут. До речі, М. Донченка у 1972-му «за незадовільну роботу та грубу поведінку серед викладачів і студентів інституту» було остаточно звільнено з посади викладача.

З реорганізацією Станіславського учительського інституту у вищий навчальний заклад – Педагогічний інститут перед його керівництвом стало нелегке завдання: підготовка вчителів вищої кваліфікації. Для цього потрібні були і висококваліфіковані педагогічні кадри, і відповідна матеріальна база. Адже в час реорганізації інституту серед 40 викладачів тільки троє мали наукові ступені кандидатів наук, а значна частина навіть не мала досвіду роботи у вищих навчальних закладах. Керівник інституту теж не відповідав його новому статусу. На цій посаді потрібна була людина, яка б, маючи вже досвід не тільки керівної та навчальної, але й наукової роботи у вишах, могла цей досвід втілити у новоствореному інституті. І такою людиною став Костянтин Швецов. У жовтні 1950-го наказами міністра вищої освіти СРСР та міністра освіти УРСР його призначили директором Станіславського педагогічного інституту.

К. І. Швецов

Костянтин Іванович Швецов народився 18 квітня 1913 року в місті Пирятині Полтавської області у селянській сім'ї. Ось як у автобіографії він згадує про свою родину: «Батько до революції (1917) займався сільським господарством та працював сільським ковалем. Мав хату та присадибну ділянку (300 кв. сажнів). Після революції займався тим же. У 1929 вступив до колгоспу, де пропрацював до 1932. З 1932 по 1941 – службовець. Під час

німецької окупації працював ковалем у Пирятині, пізніше там же – ковалем у колгоспі. Мати до 1924 працювала у сільському господарстві, пізніше – відповідальним працівником у районах Харківської та Полтавської областей. Перед початком Великої Вітчизняної війни займала посаду завідувача Корольського районного відділу охорони здоров'я Полтавської області. 18 травня 1942 розстріляна фашистами».

Закінчивши у 1928 році Пирятинську семирічку, Д. Швецов до 1930-го вчився там само у профшколі. Після її закінчення вступив на фізико-математичний факультет Харківського університету, який закінчив у 1934-му. В 1934–1935 працював учителем середніх шкіл у Золочеві та Хоролі Полтавської області. 1935-го вступив до аспірантури Харківського інституту математики і механіки, яку закінчив 1938-го захистом кандидатської дисертації. У 1936–1939 – асистент кафедри математичного аналізу цього інституту, з 1939-го – завідувач кафедри, доцент. З 1942-го до 1945-го перебував у лавах Червоної армії, демобілізований у чині капітана. У 1945–1946 – доцент Київського технологічного інституту харчової промисловості. З 1946-го до 1950-го – завідувач кафедри математики Полтавського педагогічного інституту, заступник директора із заочного навчання та секретар парторганізації інституту. З 1 листопада 1950 року – директор Станіславського педагогічного інституту та завідувач кафедри математики. За час його керівництва інститутом було остаточно закінчено відбудову головного навчального корпусу, чоловічого і жіночого гуртожитків на 200 місць, зросла кількість викладацького колективу і його науковий потенціал (у 1952–1953 н. р. працювало 50 викладачів, з них 10 кандидатів наук, доцентів), посилилась наукова робота.

Посаду директора Станіславського педінституту К. Швецов займав до 9 жовтня 1953 року. Пізніше працював у Херсонському та Миколаївському педінститутах. 1964-го захистив докторську дисертацію «Історія математики в Росії, Україні та Білорусії з давніх часів до початку XVII ст.». З 1966-го займав посаду завідувача кафедри економічної кібернетики Київського університету.

11 жовтня 1953 року директором Станіславського педагогічного інституту призначено Григорія Гречуха, першого і єдиного керівника педінституту, уродженця Прикарпаття.

Григорій Теодорович Гречух народився 17 серпня 1898 року в містечку Войнилові, тепер Калуського району, в селянській родині. 1909-го

Г. Т. Гречух

закінчив Войнилівську початкову школу і вступив до Станіславівської державної української гімназії. 1916-го зі шкільної лавки його мобілізували в австро-угорську армію. В ранзі лейтенанта воював на Італійському фронті, потрапив у полон, з якого його звільнили у 1920-му. Повернувшись до Войнилова, відновив навчання у Станіславівській гімназії, яку закінчив на відмінно у 1922-му. В 1922–1927 навчався на філософському факультеті Львівського університету. До 1935-го працював викладачем історії та німецької мови в учительській семінарії у Львові. З 1935-го до 1939 року був директором семирічної школи у селі Нижньому Струтені, тепер Рожнятівського району. В 1939–1941 працював шкільним інспектором Болехівського районного відділу народної освіти. У цей час закінчив одномісячні курси керівних працівників народної освіти у Києві. За німецької окупації працював директором Войнилівської семирічної школи. З липня 1944-го – завідувач Войнилівського районного відділу народної освіти, а в 1946–1952 – заступник завідувача Станіславського обласного відділу народної освіти. З січня до жовтня 1953-го – голова обласного комітету профспілки працівників початкової та середньої освіти. До 16 листопада 1956-го – директор Станіславського педагогічного інституту. Пізніше – директор Станіславської середньої школи №5. Помер 22 серпня 1961 року.

За період його керівництва інститут зміцнив свою матеріальну базу. Посилилась наукова робота викладачів та їх кваліфікаційний рівень. Тільки у 1953–1954 було захищено сім кандидатських дисертацій. З 1956-го почали виходити «Наукові записки Станіславського педагогічного інституту». В 1954-му навчання успішно закінчили й отримали дипломи про вищу освіту перші 258 студентів стаціонарного навчання, а в 1955-му – 185 студентів-заочників.

1955 року відбулося об'єднання Коломийського учительського інституту зі Станіславським педагогічним, а 1956-го інститут повністю перейшов на підготовку вчителів широкого профілю з таких спеціальностей: «Українська філологія й історія», «Російська філологія й історія», «Фізика, математика і креслення». Час навчання збільшувався до п'яти років. У цьому ж році дипломи отримав 191 студент стаціонарного навчання і 222 – заочного.

За спогадами сучасників, Григорій Гречух був м'якою і нерішучою людиною, надзвичайно боявся усяких несподіванок, особливо з боку партійних і репресивних органів (що в ті часи було зовсім не дивно).

У листопаді 1956 року директором Станіславського педінституту призначено Івана

Григоровича Шевченка. На жаль, відомості про нього надзвичайно скупі. Після пожежі архіву педінституту 1974-го згоріла частина документації, зокрема й особова справа І. Г. Шевченка та книга наказів періоду його керівництва інститутом. Зважаючи на короткий термін перебування його на цій посаді, не вдалося зібрати

І. Г. Шевченко

й повних відомостей про нього. Відомо тільки, що директором педінституту І. Шевченко став, маючи 43 роки. Будучи кандидатом історичних наук, одночасно займав посаду доцента кафедри історії. В архіві Музею освіти Прикарпаття зберігаються «Наукові записки Станіславського державного педагогічного інституту. Історична серія» за 1958 рік, де опубліковано статтю І. Г. Шевченка «До питання про розвиток народної освіти на Україні в роки четвертої п'ятирічки (1946–1950)». У 1957-му І. Шевченка звільнили з посади директора інституту.

За короткий період його керівництва зросла навчальна база інституту, збільшився фонд інститутської бібліотеки. У цьому ж році відбувся перший набір на спеціальність «Українська філологія, музика і спів».

У зв'язку з переходом на п'ятирічний термін навчання у 1957-му на факультетах стаціонару, крім фізмату (74 чол.), випуску не було. Цього року інститут закінчили 520 студентів-заочників.

У 1957 році Станіславський педагогічний інститут очолив завідувач кафедри марксистсько-ленінської філософії, кандидат філософських наук Василь Кравець.

Народився Василь Мусійович Кравець 13 квітня 1919 року в селі Індіках Красилівського району Хмельницької області в селянській родині. Закінчив Шмирецьку середню школу (1933), Дзеленецький сільсько-господарський технікум (1937), Бердичівський учительський інститут (1939), Вищу партійну школу в Києві (1952) й аспірантуру при Київському університеті ім. Т. Шевченка (1955). У 1937–1939 – учитель семирічної школи в селі Печенці, 1939–1940 – директор семирічної школи в селі Антонівці Хмельницької області. В кінці червня 1940-го його мобілізували до лав Червоної армії. Січень–червень 1941-го – він курсант військово-політичного училища. Після його закінчення –

В. М. Кравець

комісар артилерійського підрозділу. Жовтень 1942-го – травень 1943-го – курсант училища пропагандистів Червоної армії. 1943–1946 – пропагандист полку, дивізії, особливого Московського артилерійського корпусу. Учасник штурму Берліна. Демобілізовано його у ранзі підполковника. У 1947–1949 – лектор Хмельницького обкому КПУ. Після закінчення Вищої партійної школи його направили на посаду викладача партійної школи при Станіславському обкомі КПУ (1952–1954). У 1954–1955 – аспірант Київського університету ім. Т. Шевченка, захистив кандидатську дисертацію. З 1955-го – завідувач кафедри марксистсько-ленінської філософії Станіславського педінституту, а з 1957-го по 1967-й – його ректор. У 1960-му його затвердили доцентом кафедри марксистсько-ленінської філософії. За період його керівництва інститутом у 1959 році відбувся перший набір на спеціальність «Методика і педагогіка початкової освіти». З 1962-го знову розпочато набір на одну спеціальність, за винятком набору на українську філологію, музику та співи. У 1963-му до інституту було приєднано загальнонауковий факультет – філіал Чернівецького університету, який до того діяв самостійно. Отже в інституті почали працювати чотири факультети: історико-філологічний, фізико-математичний, методики і педагогіки початкової освіти та загальнонауковий. З приєднанням загальнонаукового факультету Чернівецького університету до Станіславського педінституту до нього перейшов і будинок цього факультету на вул. Шевченка, 14. Тут було розміщено і заочний відділ. Бібліотека, що нараховувала вже 215 тисяч книг, перенесено у значно більше приміщення на вул. Шевченка, 32. Книги розміщено у просторому книгосховищі, створено дві читальні зали, виділено окремі приміщення для відділів бібліографії, комплектування та абонементу. У цей період збудовано новий гуртожиток на 200 місць на вул. Дадугіна (тепер Чорновола). Розбудовують навчальний корпус інституту. Першу чергу добудови планують закінчити до 1965–1966 навчального року.

Збільшився контингент викладачів та їх науковий потенціал. У 1967-му в інституті працювало 118 викладачів, з них 36 кандидатів наук, доцентів. Кількість студентів становила 506 чоловік (з них 265 чол. стаціонарного та 241 заочного навчання).

У 1967–1981 В. Кравець очолював кафедру марксистсько-ленінської філософії Івано-Франківського медінституту. В 1981-му він знову повертається у педінститут на посаду доцента кафедри марксистсько-ленінської філософії та наукового комунізму. 1958–1968 його обирали головою президії обласного товариства «Знання», членом міськкому КПУ, депутатом

міської ради депутатів трудящих, членом ревізійної комісії КПУ. Він підготував докторську дисертацію «Наукова неспроможність і антигуманна сутність моральних догм християнської релігії», але ВАК у Москві її не затвердив. Автор трьох книжок та біля сотні статей на філософську тематику. В рукопису залишились «Спогади» В. Кравця, що зберігаються у Музеї історії Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника та освіти на Прикарпатті. Кавалер 14-ти радянських урядових нагород, зокрема ордена «Знак Пошани» за роботу на посаді ректора педінституту та ордена Трудового Червоного Прапора за діяльність на посаді завідувача кафедри марксистсько-ленінської філософії медінституту. 10 квітня 1992-го його звільнили з посади доцента педінституту у зв'язку з припиненням терміну трудової угоди. Помер 5 лютого 1998 року, похований в Івано-Франківську.

У 1967 році ректором Івано-Франківського педінституту призначено кандидата економічних наук, доцента кафедри політекономії Дрогобицького педінституту Олександра Устенка. Мав він тоді 36 років і був наймолодшим ректором у колишньому Радянському Союзі.

Народився Олександр Андрійович Устенко 17 жовтня 1930 року в місті Вінниці в родині службовця. Через службу необхідність його батьки змушені були переїжджати у різні міста України, тому малому Олександрові доводилося часто міняти навчальні заклади. У перший клас він пішов у 1938-му в м. Ровеньках

О. А. Устенко

Ворошиловградської (тепер Луганської) області, а середню освіту закінчив у 1949-му в м. Проскурові (тепер м. Хмельницький). Активно займався спортом і був чемпіоном області з бігу на 100 і 200 метрів. Після школи вступив на юридичний факультет Київського університету, який закінчив у 1954 році. Його направили на роботу до Дрогобицького педінституту. Тут спершу працював викладачем основ державного радянського права та історії СРСР, пізніше – викладачем політекономії. У 1962–1964 – аспірант кафедри політекономії Львівського університету ім. І. Франка. У 1964-му захистив дисертацію на звання кандидата економічних наук. 1964–1967 – старший викладач, доцент кафедри політекономії Дрогобицького педінституту, комсорг інституту. У 1967-му його призначили ректором Івано-Франківського педінституту та

обрали завідувачем кафедри політекономії. У 1968-му йому присвоєно звання професора цієї кафедри. Його обирали депутатом обласної ради депутатів трудящих, членом обкому КПРС, головою обласної організації товариства «Знання», членом ЦК профспілки працівників освіти вищої школи та наукових установ. Нагороджений знаком «Відмінник вищої школи СРСР», Ленінською ювілейною медаллю та орденом Трудового Червоного Прапора. У березні 1980-го подав заяву про звільнення з посади ректора через погіршення стану здоров'я.

З 1984 року О. Устенко – ректор Тернопільського фінансово-економічного інституту (тепер Тернопільський фінансово-економічний університет), завідувач кафедри менеджменту, очолював раду ректорів міста. Депутат Верховної Ради України 4-го скликання. Нині – завідувач кафедри менеджменту філії Європейського університету в Тернополі. Автор понад 100 окремих наукових праць.

За період 13-річної діяльності Олександра Устенка на посаді ректора Івано-Франківського педінституту було проведено велику роботу зі зміцнення та розширення матеріально-технічної, наукової і навчальної бази інституту, поліпшення житлово-комунального забезпечення студентів.

У 1968 році на історико-філологічному факультеті створено кафедри історії СРСР і загальної історії, а 1970-го – кафедру теорії і методики піонерської та комсомольської роботи, які готували спеціалістів-викладачів історії та суспільствознавства і методистів виховної роботи. У 1972-му вперше на історичному факультеті захистив докторську дисертацію І. К. Васюта, а в 1977-му – П. С. Федорчак. 1969 року на філологічному факультеті відділення широкого профілю «Українська мова і література, музика» та «Російська мова і література, історія» замінено відділеннями «Українська мова і література» та «Російська мова і література». 1967-го кафедри української мови і літератури та російської мови і літератури розділено на окремі кафедри мови і літератури та зарубіжної літератури, а 1971-го на філфаці введено спеціальність «англійська мова». У 1973-му створено відповідну кафедру, а в наступному – міжфакультетську – іноземних мов. У 1975-му відкрито факультет іноземних мов, де, крім англійської, створено кафедру німецької мови.

У 1971 році на фізико-математичному факультеті на базі кафедри математики створено окрему кафедру математичного аналізу, а через рік на базі кафедри фізики – кафедру методики фізики і ТЗН.

У 1967 році на музично-педагогічному факультеті на базі єдиної кафедри музики і співів створено дві: теорії, історії музики та гри на музичних інструментах і методики музичного виховання, співів та диригування. На факультеті виникла низка колективів художньої самодіяльності. 1968-го – вокально-інструментальний ансамбль «Верховинка», 1969 – інструментальний квартет «Усмішка» та вокальний квартет «Легінь». З 1970-го почали виступати вокально-інструментальний ансамбль «Гуцулочки» та вокально-інструментальний ансамбль «Опришки». 1978-го ансамблю «Росинка» присвоєно звання народного. Усі вони представляли українське народне мистецтво за межами України.

У 1968 році почала діяти кафедра політичної економії, організатором якої і першим завідувачем став ректор інституту Олександр Устенко, а 1962-го – кафедра історії КПРС. 1974-го від кафедри педагогіки і психології відокремилась кафедра теорії і методики піонерської і комсомольської роботи. 1977-го створено кафедру цивільної оборони і медичної підготовки. Цього ж року відкрито факультет підготовки і підвищення кваліфікації директорів шкіл та їх заступників. На факультеті проходили перепідготовку керівники шкіл з Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Хмельницької, Тернопільської та Чернівецької областей. З 1980-го на факультеті почала діяти кафедра наукових основ управління школою.

У вересні 1970-го при педінституті було відкрито підготовче відділення.

1969 року поблизу обласного центру на площі 10 га закладено науково-дослідне поле. Під керівництвом доцента З. Ю. Павлика тут проводили експериментальні дослідження в галузі генетики, селекції і насінництва лукопасовищних трав. Згодом поле перетворили на державний дендрологічний парк «Дружба», який входить до складу природно-заповідного фонду України і тепер носить ім'я його засновника – Зіновія Павлика.

1974 року спільно з профкомом Інституту нафти і газу при педінституті було організовано профілакторій «Здоров'я». Одночасно в селищі Ворохті споруджують спортивно-оздоровчий табір «Карпати», де щороку оздоровлювалося понад 700 студентів.

У 1976 році здано в експлуатацію студентський гуртожиток на 200 місць. З нагоди 40-річчя інституту при ньому відкрили Музей освіти Прикарпаття (тепер Музей історії Прикарпатського університету ім. В. Стефаника та освіти на Прикарпатті). У січні 1971-го

відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР про відзначення 100-річчя з дня народження класика української літератури В. С. Стефаника Івано-Франківському державному педагогічному інституті присвоєно ім'я письменника. У 1984-му на честь цієї події на фронті інституту встановлено художньо-меморіальну дошку. В 1995-му у дворі Прикарпатського університету ім. В. Стефаника йому встановлено пам'ятник.

Кількість студентів за 13 років зростає майже вдвічі і становила на 1980 рік 1000 чоловік (з них 548 стаціонарного і 415 заочного навчання). Майже вдвічі збільшився та зміцнів викладацький колектив (з 224 викладачів інституту дев'ять були докторами наук, професорами і 78 – кандидатами наук, доцентами).

20 березня 1980 року ректором Івано-Франківського педагогічного інституту призначено завідувача кафедри історії СРСР і УРСР цього ж інституту, доктора історичних наук, професора Івана Кириловича Васюту.

Майбутній ректор народився 14 січня 1924 року в селі Спаському Сосницького району Чернігівської області в родині селянина-середняка, що мав 7 га землі. Уже з десяти років працював у колгоспі «Шлях до комунізму» Сосницького району. В 1938-му закінчив Спаську неповну середню, а 1941-го – Сосницьку середню школи. Після здобуття середньої загальної освіти райком комсомолу рекомендував його на посаду інспектора політосвіти районного відділу народної освіти, де він

І. М. Васюта

пропрацював з червня по серпень 1941-го. Перед німецькою окупацією його евакуювали разом з непризовною молоддю. На Полтавщині вони потрапили в оточення і змушені були повернутися в рідні місця. З вересня 1941-го по лютий 1943-го разом з батьком займався у так званій «общині»

сільським господарством. Ховався від вивезення на роботу до Німеччини. Замість нього вивезли його молодшого брата.

Скориставшись тим, що на території сусіднього Коропецького району тимчасово перебувало з'єднання партизанських загонів генерал-майора Олексія Федорова, в лютому 1943-го дев'ятнадцятирічний Іван пішов у партизанський загін. Брав участь у рейді загону ім. Сталіна Західною Україною і Білоруссю. У квітні 1944-го, після розформування партизанських загонів О. Федорова, його направили в органи НКВС. До звільнення Львова перебував у групі військ НКВС у Львівській області, потім – у

м. Кременці Тернопільської області. З червня 1944-го працював у другому відділі міліції на посаді паспортиста та дільничного уповноваженого.

Працюючи в органах НКВС, одночасно закінчив підготовчі курси при Львівському університеті і в 1945-му вступив на його історичний факультет, який закінчив у 1950-му, після чого його рекомендували в аспірантуру. Після її закінчення його направили старшим викладачем історії СРСР до Станіславського педінституту. В 1954-му захистив кандидатську дисертацію «Становище та боротьба робітничого класу Західної України (1920–1929 рр.)». З 1961-го – доцент, з 1964-го – завідувач кафедри СРСР і УРСР, з 1973-го – проректор з наукової роботи. У 1974-му захистив докторську дисертацію «Соціально-економічні відношення і революційна боротьба в селі Західної України у 1919–1939 рр.». У 1980-му його призначили ректором інституту. Через погіршення стану здоров'я на власне бажання 15 вересня 1982 року звільнили з цієї посади, а 1984-го – з посади завідувача кафедри СРСР і УРСР. До 1986 працював професором цієї кафедри, потім отримав посаду професора кафедри історії СРСР Львівського державного університету імені І. Франка. У 1992–1997 займав там посаду професора кафедри слов'янських країн. Автор 16-ти монографій, близько 200 наукових, науково-популярних та методичних праць. Найбільші його наукові здобутки – у сфері аграрної історії Західної України міжвоєнного періоду.

За той короткий час, що І. К. Васюта керував інститутом, у 1981 році при фізико-математичному факультеті було відкрито відділення образотворчого мистецтва, креслення і праці, яке 1983-го стало базою для створення відповідної кафедри, а пізніше – художньо-графічного факультету.

Дещо скоротилась кількість студентів (1000 – у 1980-му, 957 – у 1982-му) через зменшення набору на українську філологію, педфак і фізмат. Зате збільшилася кількість студентів на історичному факультеті та російській філології.

15 вересня 1982 року ректором Івано-Франківського педінституту ім. В. Стефаника призначено кандидата фізико-математичних наук, доцента, проректора з навчальної роботи Вінницького педінституту Івана Кучерука.

Іван Митрофанович Кучерук народився 11 жовтня 1934 року в селі Семенках Барського району Вінницької області

І. М. Кучерук

в селянській родині. Батьки його працювали в колгоспі. У 1946-му він закінчив Семенецьку початкову, а 1952-го – Барську середню школи. Після здобуття середньої освіти вступив на фізико-математичний факультет Вінницького педінституту ім. М. Осторовського, який закінчив 1956-го. До 1963 року працював учителем фізики Чапаєвської середньої школи Бершадського району, заступником директора Дзвонихської середньої школи, директором Ворошилівської середньої школи. 1963–1964 – асистент кафедри фізики Вінницького педінституту. 1963–1964 – аспірант Київського педагогічного інституту ім. Максима Горького. У 1968-му захистив дисертацію на звання кандидата фізико-математичних наук, і його призначили старшим викладачем кафедри фізики Вінницького педінституту. З 1970-го – доцент цієї кафедри. 1972–1974 – звільнений секретар парткому інституту. 1974–1976 – завідувач кафедри фізики, а 1976–1982 – проректор з навчальної роботи інституту. У вересні 1982 року його призначили ректором Івано-Франківського педагогічного інституту ім. В. Стефаника. 1985-го йому присвоєно звання професора. Шостого жовтня 1986-го його звільнили з цієї посади у зв'язку з перенесенням на посаду ректора Житомирського педагогічного інституту ім. І. Франка. Він кавалер радянського ордена «Знак Пошани», відмінник вищої школи, відмінник освіти УРСР, відмінник освіти СРСР, заслужений працівник освіти України. Автор багатьох праць у сфері теплофізики дисперсних систем.

Короткочасна діяльність І. М. Кучерука на посаді керівника інституту мало що змінила у житті навчального закладу. Зменшилася кількість студентів через скорочення прийому на фізмат та інші факультети (814 студ. у 1986-му).

Останнім ректором Івано-Франківського педагогічного інституту став доктор філологічних наук, професор Віталій Кононенко.

В. І. Кононенко

Народився Віталій Іванович Кононенко 9 вересня 1933 року в Києві. Закінчив філологічний факультет Київського державного університету імені Т. Шевченка (1956) та в ньому ж аспірантуру (1962). З 1962-го – доцент, декан факультету Київського державного педагогічного університету імені Максима

Горького, професор київ-ських вишів. У 1986-му його призначили ректором Івано-Франківського державного педагогічного інституту імені В. Стефаника.

До реорганізації педінституту в університет у 1987-му на базі кафедри образотворчого мистецтва, креслення і праці створено художньо-графічний факультет. У 1988-му запрацювала науково-дослідна лабораторія фізики магнітних плівок Інституту металофізики АН України та Івано-Франківського педінституту імені В. Стефаника. У цьому ж році інститут отримав експериментальну базову школу №23 в Івано-Франківську та спортивно-оздоровчий табір «Зірка» (тепер «Смерічка») у селі Микуличині.

У 1988 році інститут став вищим навчальним закладом першої категорії, а кількість студентів перевищила 5,5 тисячі чоловік.

У 1990 році на філологічному факультеті запрацювала кафедра загального і порівняльного мовознавства, а на історичному – кафедра історії України.

За період діяльності педагогічного інституту з його стін вийшло майже 30 тисяч учителів. З них понад 10 тисяч працювали й продовжують працювати у школах Івано-Франківщини. Навчально-виховну і науково-дослідну роботу на час реорганізації в інституті вели 332 викладачі, серед них 13 докторів наук, професорів і 130 кандидатів наук, доцентів. Діяло вісім факультетів, п'ять загальнонаукових кафедр та підготовчий відділ.

Тут працювали відомі вчені: фізик П. Киричок; філологи І. Ковалик, В. Полек, Л. Кіліченко, Ф. Сергеев; педагоги С. Бабишин, М. Стельмахович, Б. Ступарик; історики Ю. Патлажан, М. Рехтман; мистецтвознавець і художник М. Фіголь; заслужені артисти та працівники культури Б. Крих, В. Їжак, В. Лужний, В. Пащенко та ін.

Указом Президента України від 26 серпня 1992 року на базі Івано-Франківського педагогічного інституту створено Прикарпатський університет. Ректором університету залишено колишнього ректора педінституту Віталія Кононенка, який займав цю посаду до 2005 року. Тепер він почесний ректор університету, завідувач кафедри загального і порівняльного мовознавства. Дійсний член АПН України, іноземний член Російської академії освіти, заслужений діяч науки і техніки України, відзначений орденами «Знак Пошани», «За заслуги» II і III ступенів, Святого Володимира III ступеня, медаллю АПН України «К. Д. Ушинський» та іншими нагородами. Відмінник народної освіти, лауреат кількох премій АПН України, премій імені Ярослава Мудрого та Василя Стефаника.

Ганна Карась

Івано-Франківськ – місто конкурсів і фестивалів (до 350-річчя надання містові магдебурзького права)

Фестивально-конкурсний рух в Івано-Франківську динамічно розвивається в новітній період. Щороку в травні відзначають День міста з походами й концертами мистецьких і фольклорних колективів. Мальовничим видовищем є «Різдвяний парад вертепів», що розливається майданами й вулицями міста 7–14 січня. Івано-Франківськ відомий також традиційними всеукраїнськими фестивалями мистецьких колективів «Прикарпатська весна» (травень кожного року), національно-патріотичної пісні та поезії «Воля» (жовтень непарних років від 1997-го), естрадно-спортивного танцю «Фест», дитячим конкурсом-фестивалем популярної музики «Карпатські соловейки», Міжнародним бієнале сучасного мистецтва «Імпреза». Для відродження музичної спадщини українських композиторів і подальшого розвитку академічного співу проводять міські фестини духовної музики «Від Різдва до Великодня», фестиваль «Наша дума, наша пісня» на відзначення 180-річчя від дня народження Т. Шевченка, сучасну хорову музику виконують на Першому Прикарпатському мюзик-фесті (2001).

Івано-Франківськ, завдяки підтримці міського голови Зіновія Шкутяка започатковує проведення Міжнародного фестивалю хорової музики «Передзвін» (від 2000-го), Молодіжного фестивалю «Едельвейс» (від 2000-го), відроджує конкурс хорової музики імені Дениса Січинського і надає йому статус Всеукраїнського (від 1991-го), спортивно-мистецьке свято «Ніка» (1999–2011), церемонію вшанування лідерів економічного прогресу «Тріумф» (2004–2011), обласні конкурси-фестивалі «Звичайне диво» для дітей-сиріт та дітей з малозабезпечених сімей (2003, 2005), культурно-мистецькі проекти «Київ вітає Івано-Франківськ», «Сорочку мати вишила мені», «Парад тенорів».

В третьому тисячолітті в Івано-Франківську започатковуються нові фестивалі. З травня 2001 року проводять щорічний Міжнародний ковальський фестиваль «Свято ковалів» і художню виставку «Орнаментальне ковальство», в яких беруть участь ковалі з 17-ти областей

України та 23-х країн світу: Росії, Білорусі, Литви, Німеччини, Франції, Швеції, Фінляндії, Ліхтенштейну, Великобританії, Чехії, Ізраїлю, США, Австрії, Нідерландів, Польщі, Італії, Бельгії, Австралії та ін. Це провідні майстри ковальського ремесла, художники і скульптори по металу, ковалі з міжнародним визнанням та народні майстри. З 2005 р. в Івано-Франківську проводять фестиваль «Карпатський вернісаж», учасниками якого 2007-го було заявлено понад 200 народних майстрів з усієї України, а також із-за кордону. Фестиваль відбувається на центральній історичній площі міста – майдані А. Шептицького. Два роки поспіль (2005, 2006) проводили Всеукраїнський паркур-фестиваль «Trace dayZ». У 2007 р. в місті на майдані А. Шептицького пройшов перший фестиваль старожитностей та гуцульського етносу «Галицька старовина – 2007». В останні роки проводять фестиваль Христового міста «Вгору серця», Міжнародний фестиваль «Porto-Franko fest», «Весільні візерунки», культурно-мистецький проект «Оперний феєрверк» (від 2009-го), фестиваль духовної пісні «Коляда на Майзлях» (від 2010-го). Останній збирає ансамблі й хорові колективи міста, області та гостей з України.

Серед найпрестижніших – **Міжнародний фестиваль хорової музики «Передзвін»**. Його започаткувало і проводить в м. Івано-Франківську з 2000 р. управління культури МВК за підтримки міського голови З. Шкутяка, який був головою оргкомітету всіх перших чотирьох фестивалів (2000, 2002, 2004, 2006), та нинішнього міського голови В. Анушкевичуса (2008, 2010). Серед учасників фестивалю – провідні хорові колективи України, Молдови, Білорусі, Польщі, Македонії, Угорщини, Латвії. Почесними гостями фестивалю 2000 р. були – голова Європейського конгресу українців Л. Довгович (м. Кошиці, Словаччина), завсекції музики Міністерства культури, композитор О. Божонка (м. Кишинів, Молдова) та ін.

Великий резонанс в Україні має **Міжнародний фольклорний фестиваль етнографічних регіонів України «Родослав»** (2001, 2002, 2009), організований Івано-Франківською ОДА та

Івано-Франківським МВК за підтримки Міністерства культури і мистецтв України для відродження та збереження традицій і обрядів гуцулів, бойків, лемків, покутян, ополян, буковинців, волинян, подолян, поліщуків, слобожанців, кубанських козаків, виявлення спільного коріння їх виникнення і розвитку та популяризації народної творчості. Учасниками фестивалю були відомі творчі колективи України й зарубіжних країн. Під його впливом було проведено Перший всеукраїнський дитячий фольклорний фестиваль «Родославчик» (2004).

Всеукраїнський конкурс хорової музики імені Дениса Січинського започатковано як обласний, регіональний (1995), від 2000 р. – всеукраїнський. Проводять його управління культури МВК та ОДА за підтримки міського голови З. Шкутяка, який був головою оргкомітетів конкурсу (2000, 2003, 2005), міського голови В. Анушкевичуса (2007, 2009). Конкурс проводять для популяризації хорової творчості Д. Січинського та розвитку українського хорового мистецтва. Переможці конкурсів (колективи з Івано-Франківська): 1995-го – хор Івано-Франківського музучилища ім. Д. Січинського (кер. М. Цапар, диплом III ст.); Івано-Франківський камерний хор «Галицькі передзвони» (диплом I ст.), архієрейський хор Свято-Покровського кафедрального собору УАПЦ (регент М. Цапар, диплом II ст.), чоловічий камерний хор «Каменяр» облспоживспілки (кер. Б. Дебенко, диплом III ст.); 2000-го – Івано-Франківський камерний хор «Галицькі передзвони» (диплом III ст.); 2003-го – Івано-Франківський камерний хор «Галицькі передзвони» (диплом I ст.); 2005-го – Івано-Франківський камерний хор «Галицькі передзвони» (диплом III ст.).

У квітні 2007 р. в місті започатковано **Всеукраїнський конкурс молодих вокалістів імені Ірини Маланюк** (2009 р. відбувся другий, 2011-го – третій конкурси). Його організатором є Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, співорганізаторами – управління культури ОДА та МВК. Персонально конкурс підтримують ректор університету професор Б. Остафійчук, міський голова В. Анушкевичус. У Першому конкурсі (18–21 квітня 2007-го) участь взяли представники 15-ти міст України. Двадцять один учасник представляв 12 навчальних закладів I–II рівнів акредитації, 40 учасників – 12 навчальних закладів III–IV рівнів акредитації. Конкурсну програму (а це 240 творів!) оцінювало високопрофесійне журі на чолі з Героєм України, лауреатом Національної премії імені Тараса Шевченка, солісткою Національної опери

України Марією Стеф'юк. Переможець Першого конкурсу (володар Гран-прі) – Станіслав Куфлюк (тоді студент IV курсу Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника), сьогодні – соліст Вроцлавської опери (Польща). Сьомого – дев'ятого травня 2009-го – в рік 90-річчя від дня народження великої співачки і рік, коли вона відійшла в інші світи, було проведено Другий конкурс імені Ірини Маланюк. Його 22 учасники були представниками восьми навчальних закладів III–IV рівнів акредитації. У Третньому конкурсі (28 квітня – 1 травня 2011 р.) взяли участь 33 учасники з 15-ти навчальних закладів I–IV рівнів акредитації з 10-ти міст України.

Спортивно-мистецьке свято «Ніка», яке проводять в м. Івано-Франківську з 1999 р. в приміщенні облмуздрамтеатру, вшановує найкращих спортсменів і працівників фізичної культури міста за підсумками року. Участь у ньому беруть провідні співаки України (Т. Петриненко, В. Степова, гурт «Скрябін», Р. Лижичко) та міста, вихованці школи краси «Ювента» (дир. Т. Терсенова-Завадовська, технічне забезпечення – фірма «Гулин», телетрансляції, зокрема і в прямому ефірі, підготовка сюжетів про переможців – обласне ТБ «Галичина» (О. Олексинин, М. Яремчук)). Серед ведучих – народні артисти України А. Хостікоєв та Б. Бенюк (2001), заслужений артист України Р. Іваницький (1999, 2000), брати Василь та Роман Вірастюки (2005, 2007, 2010), Олена Говорова (2010, 2011) і Олександр Машенко (2011).

Щорічну **церемонію вшанування лідерів економічного прогресу «Тріумф»** започатковано в Івано-Франківську 2004 р. Всіх переможців нагороджують спеціальними призами та дипломами, про них знімають відеосюжети. ТБ «Галичина» веде пряму трансляцію акції. В мистецькій частині церемонії беруть участь виконавці і колективи міст Івано-Франківська, Львова (заслужений артист України Олег Лихач – 2005, заслужена артистка України Любов Качала – 2006) та Києва (Руслана Лижичко – 2004, О. Пономарьов, Т. Ліберман – 2004, народна артистка України Наталія Бучинська – 2006).

Отже, демократизація суспільного й культурного життя в Україні покликала до життя незворотні процеси оздоровлення фестивальної культури міста Івано-Франківська, сприяє її професіоналізації та інтеграції в світовий культурний простір. Поряд з літературним «Станіславським феноменом» сьогодні по праву можна говорити про фестивальний феномен нашого міста, яке святкує цього року свій 350-літній ювілей.

Місто.

Петро Дрогомирецький

Що в імені твоєму?

Треті «хрестини міста», як того хочуть деякі містяни, справді можуть оживити його тиху цьогорічну ювілейну атмосферу, проте ця можлива акція – прецедент, нонсенс. Хоча б тому, що і **первородний Станиславів, і Івано-Франківськ – історично вмотивовані**. Всілякі інші перелицювання – від лукавого.

Посилена увага до історії нашого краю спричинилася до появи значної кількості публікацій з цієї тематики в місцевій пресі та книговидаванні. В багатьох виданнях спостерігаємо різнобій у вживанні історичної назви колишнього воєводського, а тепер обласного центру м. Івано-Франківська – **Станиславів, Станіславів, Станіслав**. Крім того, формується громадська думка про повернення містові старої назви, щоправда, невідомо, в якій саме редакції.

Історія міста бере свій початок з середини XVII сторіччя, коли на території села Заболоття, в межиріччі двох Бистриць – Солотвинської і Надвірнянської – польські магнати Потоцькі збудували фортецю. «Це село поступово переросло в місто, яке Андрій Потоцький перейменував на честь свого сина, за іншими відомостями – батька» (Історія міст і сіл УРСР. Івано-Франківська область. – Київ, 1971. – С.53).

А що назву новозаснованому містові дали Потоцькі, то вона, треба думати, була спочатку польська (фонетично – «**Станіславув**») і такою зустрічається в усіх польських виданнях аж до 1939 року (порівняйте: **Stanislawow**, Stanislawowski powiat). Цікаво зазначити, що фундаментальний польський «Словник географічний» подає 53 назви сіл і 20 назв хуторів, фільварків на «Stanislawow». (Т. XI. – С. 188–194).

В українській мові Галичини XVIII – початку XIX сторіччя, коли тут панівною залишалася здебільшого польська з видозміненим латинським алфавітом (кирилицею друкували лише поодинокі книжки релігійного змісту), найпоширенішою була назва міста «**Станіславовь**».

Після «весни народів» 1848 р., з початком національно-культурного відродження в Галичині та з появою української періодици фіксуються різні назви міста: «**Станіславівь**»: «Также зь Станіславівского циркулу нам пишут» («Зоря Галицка», 1848); «**Станиславівь**»: «Рада округа Станиславского», «Допис изь Станислава» (Там само, с. 1856).

Починаючи з кінця XIX сторіччя, в українській мові переважає назва «**Станиславів**»: «Вісті з Станиславова» («Правда», 1889). Проте в деяких галицьких виданнях паралельно зустрічається й варіант назви міста «**Станіславів**»: «Руський театр в Станіславові» («Правда», 1874), рідше – **Станіслав**: «"Малоруско-німецький словар" уложив Євгеній Желеховський, професор гімназії в Станіславі» (1886).

В москвофільській літературі цього періоду, писаній так званим «язичієм» (церковнослов'янсько-російсько-українським суржилом), закріпилася назва «**Станиславовь**»: «Галицко-русскій городъ Станиславовь по достоверным источникам» (1868). А в російській мові вживали здебільшого дві форми назви міста: «**Станиславовь**» та «**Станіславъ**» («Архив Юго-Западной России». Ч. 1, Т. 10; Ч. 3, Т. 4).

Німецькою мовою назву міста передавали лише як **Stanislau** (фонетично – «**Станісляу**»), а в латиномовних офіційних документах – **Stanislaus**.

Отже, до 1939 року в Галичині найпоширенішою стає назва **Станіславів**. Він 1939 до 1962 року місто офіційно по-українському стало називатися «**Станіслав**»: «Станіславський учительський інститут», «Слави стан – Станіслав ...» (В. Сосюра) і т. п.

Отже, історія з різних причин залишила нам три варіанти колишньої назви Івано-Франківська – **Станиславів, Станіславів, Станіслав**. Яку з них можна вважати питомо українською? На нашу думку, **Станіславів** (саме таку форму подає авторитетний «Правописний словник» (1929 р.) Г. Голоскевича – Станиславів, Станиславівщина, станиславівський, с. 381).

Цю назву, як відомо, утворено від польського складного імені **Stanislaw**, який має праслов'янську структуру. Перша його частина нагадує наказову форму дієслова в другій особі однини – «стань!». Для української мови в складних іменах цього типу характерний, як правило, з'єднувальний елемент – **и-**: Казимир, Володимир, Ростислав та інші. Закінчення **-ів** у слові Станіславів вказує на його присвійний характер, тобто належність до певної особи: Станіславів город.

І насамкінець. Повертати містові Івано-Франківську стару назву недоречно, враховуючи той факт, що воно заслужено носить ім'я Великого Каменяря, чий внесок в національну культуру вагомійший, ніж людини, що на землях українського села заснувала фортецю та перейменувала його. Правда, було б зручніше від самого початку ввести коротшу назву для міста – Франківськ, оскільки місцеве населення називає його саме так: «поїду до Франківська», «працюю в Франківську». Але свого часу, напевно, з ідеологічних міркувань (щоб назва обласного центру не асоціювалася з прізвиськом відомого іспанського диктатора Франко), місто дістало в 1962 році назву із імені і прізвища видатного українського поета Івана Франка.

Найзапекліших прихильників старої назви, думаю, можна було б «потішити» такою пропозицією: за можливого районування самого міста Івано-Франківська **за одним із центральних районів (що збігається з місцем фортеці старого міста) слід закріпити, зберегти назву «Станіславів»** на зразок районів «Пасічна», «Княгинин», «Позитрон», «Кант», «Софіївка» та ін.

Богдан Гаврилів

Збережімо і примножмо історичну пам'ять Івано-Франківська

ДЕСЯТЬ ПРОПОЗИЦІЙ МЕМОРІАЛЬНОГО ВІДЗНАЧЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ВІД ГОЛОВНОГО ІСТОРИКА МІСТА, КРАЄЗНАВЦЯ БОГДАНА ГАВРИЛІВА

У 2002 році на черговому громадському слуханні з приводу вибору місця спорудження пам'ятника Т. Г. Шевченкові в обласному центрі один з депутатів міської ради звернувся до міського голови з пропозицією розробити програму встановлення пам'ятників на найближчі роки. Як істориків-науковців і пам'яткознавців мені доручили розробити таку програму на 2002–2009 рр., яку було складено з пропозицій краєзнавців міста та активістів Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. На жаль, цю програму не схвалили міськвиконком і депутати міської ради, а тому в основному її не виконали на сьогоднішній день. Ба більше, пам'ятники та меморіальні дошки впродовж усіх років незалежності, як правило, встановлюють стихійно і вибірково, без належного історико-архітектурного обґрунтування, інколи дублюють вшанування пам'яті відомих діячів. У результаті, наприклад, у центральній частині міста не встановлено жодного пам'ятника уродженцям Івано-Франківщини. З року в рік на збереження та примноження історико-

культурної спадщини з бюджету міста виділяють малі кошти.

Сподіваємося, що у зв'язку з підготовкою до відзначення 350-річчя заснування Івано-Франківська та в наступні роки буде виділено бюджетні й залучено спонсорські кошти на реалізацію нижченаведених пропозицій, а також міськвиконком з громадськістю розроблять довгострокову програму (до 2020 р.) встановлення і реставрації пам'яток історії та культури міста, яку нарешті ухвалить депутати на сесії міської ради.

1. Збудуймо перший в Україні пам'ятник «Руській трійці»

На клопотання обласних організацій Національної спілки краєзнавців України й Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, які підтримали ініціативу автора цих рядків, виконавчий комітет Івано-Франківської міської ради 5 серпня 2010 р. ухвалив рішення про встановлення пам'ятника «Руській трійці» на вшанування пам'яті зачинателів національно-культурного відродження в Галичині Івана Вагилевича та Маркіяна Шашкевича з нагоди їх 200-річчя з дня народження. Як відомо, уродженець с. Ясеня Рожнятівського району І. Вагилевич сім років навчався в Станіславській гімназії. Напередодні ювілею громадськість і влада міста за підтримки депутатів фракції «Свобода» провели значну підготовчу роботу, зокрема встановлено місце спорудження пам'ятника в сквері біля медичного університету, а на міських громадських слуханнях визначено найкращий проект пам'ятника (дивіться світліну).

Проект пам'ятника «Руській трійці»: о. Маркіян Шашкевич (праворуч), Іван Вагилевич (в центрі) та Яків Головацький. Скульптор Володимир Довбенюк.

Сподіваємося, що за вчасного виділення бюджетних коштів пам'ятник буде встановлено у 2012 році до 350-річчя заснування міста і 175-річчя з часу видання альманаху «Русалка Дністрова» – першої книжки українською мовою на західноукраїнських землях (1837 р.), підготовленої діячами «Руської трійці» (Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький), які були тісно пов'язані з нашим краєм.

2. Алея слави

видатних уродженців Прикарпаття

У пресі вже було опубліковано пропозицію автора цих рядків про створення в центрі міста «Алеї слави Прикарпаття». Престижним місцем є площа біля адміністративного будинку на вул. М. Грушевського з лівого та правого боків пам'ятника на відзнаку возз'єднання українських земель.

Алея слави видатних уродженців Прикарпаття

До речі, вже давно виникла пропозиція встановити на вершині центрального обеліска цього пам'ятника символи України – декоративний вишитий рушник та гірчицю червоної калани.

Пропонуємо відкрити бронзові бюсти або барельєфи видатних діячів, уродженців Івано-Франківщини, з найдавніших часів і до другої половини ХХ ст. Це відомі особистості, які ввійшли в історію Прикарпаття й України: Ярослав Осмомисл, Данило Галицький, Роксолана, Йов Княгиницький, Олекса Довбуш, Іван Вагилевич, Наталія Кобринська, Василь Стефаник, Дмитро Вітовський, Ольга Басараб, Степан Бандера, Олекса Гірник.

3. Вшануймо пам'ять Василя Пашницького

Уже дев'ятий рік, незважаючи на численні звернення та рішення, з нагоди 100-річчя від дня народження В. Пашницького ніяк не встановлять на вул. Чорновола, 22 художньо-меморіальну дошку Василеві Пашницькому, уродженцеві

нашого міста, першому директорів обласної бібліотеки, який за доносом у 1941 р. став жертвою комуністичного режиму. За деякими даними його розстріляли в Дем'яновому Лазі.

Проект художньо-меморіальної дошки В. Пашницькому.
Скульптор Б. Гладкий

4. Закладімо квіткову клумбу біля пам'ятника Іванові Франку

Дев'ятого листопада 2012-го виповнюється 50 років з часу перейменування м. Станіслава на Івано-Франківськ. 26 серпня 1995 р. на вул. Незалежності встановлено величний пам'ятник І. Франкові. Але жителі і гості міста давно звернули увагу на те, що біля пам'ятника зовсім відсутні земля і квіти. Тому ми пропонуємо до 350-літнього ювілею міста закласти постійні квіткові клумби (на зразок того, як біля пам'ятника А. Міцкевичеві). Через малу площу на підступах до пам'ятника можна було б озеленити і завітчати його розлогий кількаярусний постамент. Сподіваємося, що це під силу дизайнерам міського зеленого господарства.

Бюст Івана Франка, який уперше встановлено в м. Станіславі – нині вул. Є. Коновальця в мікрорайоні Опришівці. 1956 р.

5. Відновимо погруддя Івана Франка в мікрорайоні Опришівці

До 100-річчя від дня народження Івана Франка в передмісті колишнього Станіслава (нині наприкінці вулиці Є. Коновальця) в 1956 р. було встановлено бюст І. Франка. Але 1978-го його несподівано, волонтеристським способом, так, як це було прийнято в радянські часи, перенесли нібито тимчасово на вул. І. Франка з такими обіцянками, що як тільки буде збудовано основний пам'ятник Каменяреві в центрі міста, то його знову повернуть в Опришівці. Тоді вважалося, що в місті має бути лише один пам'ятник І. Франкові. Ймовірно, що при демонтажі бюста Івана Франка в Опришівцях його пошкодили, тому довелося замовляти нове погруддя, яке і було встановлено в невеличкому скверіку на вул. І. Франка.

Та минуло 17 років з часу відкриття на вулиці Незалежності монумента патронові міста Івану Франкові, а колишню обіцянку жителям мікрорайону Опришівці міська влада так і не виконала. Сподіваємося, що депутати міської ради теперішнього демократичного скликання відновлять історичну справедливість.

6. Упорядкуймо меморіальну дошку на будинку «Руської бесіди»

24 березня 2002 р. на будинку №24 на вул. Січових стрільців було передчасно відкрито художньо-меморіальну дошку з барельєфом Т. Окуневському, текст якої мало відповідає історичній достовірності, бо напис у верхній частині «140 років «Руській Бесіді»» стосується м. Львова, де цю українську громадську організацію було створено 1861-го, коли Т. Окуневському було всього три роки! Отже, треба нарешті через 10

років цю меморіальну дошку замінити або доповнити її нижче таким текстом:

«У цьому будинку працювала філія українського галицького товариства «Руська бесіда», заснованого в м. Станіславі 1884 року за ініціативи Є. Желехівського, Т. Окуневського та М. Бучинського».

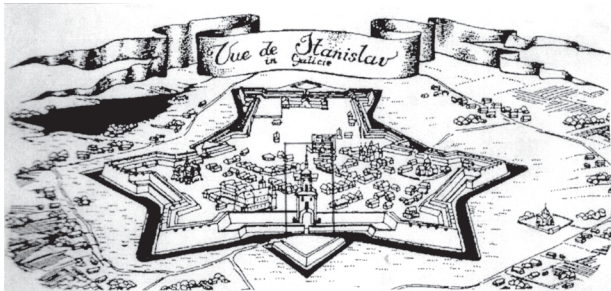
7. Відновимо в макеті Тисменицьку браму Станіславівської фортеці середини XVII ст.

Ми пропонуємо встановити до 350-річного ювілею міста на розі вулиць Галицької і сотника Мартинця макет Тисменицької брами колишньої Станіславівської фортеці в натуральну величину. Історична довідка і тексти написів, які були на цій вежі, а також графічні матеріали її зображення завчасно подано для розгляду в міськвиконком. Проект і креслення для виготовлення трубчастого металевого каркаса брами може розробити архітектор З. Соколовський в разі офіційного до нього звернення. Виготовити металеві конструкції вежі та облицювати її сучасними водостійкими матеріалами з імітацією мурування кам'яними блоками змогло б одне з рекламних агентств, які обліпили місто потужними комерційними щитами. До справи слід залучити і відомих міських квалів, які виготовили б середньовічні ліхтарі та металеві деталі воріт вежі.

Тисменицька фортечна брама. З фондів Центрального державного історичного архіву Росії, макет якої пропонується встановити на розі вулиць Галицької та сотника Мартинця

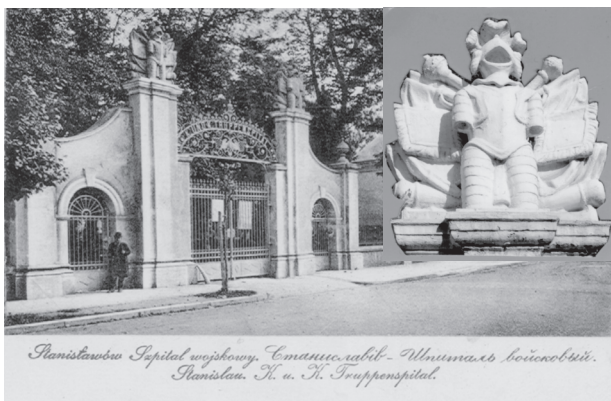
Без сумніву, що така споруда була б цікавинкою міста і постійно привертала б увагу мешканців і гостей, а також численних туристів.

Загальний вигляд міста-фортеці Станіслава у XVIII сторіччі.
Малюнок-реконструкція Петра Ричкова

8. Врятуймо браму палацу Потоцького

У північній частині колишньої Станіславівської фортеці до наших днів у перебудованому вигляді збереглися приміщення палацу засновника цієї фортеці і м. Станіслава польського магната А. Потоцького. Правда, повністю як автентична пам'ятка цього комплексу з 1672 р. збереглася лише в'їзна брама до палацу, яка нині руйнується і потребує негайної реставрації. Відрадно, що наприкінці 2011 року до цієї справи долучилися депутати міської ради, які з ініціативи найбільшої фракції – «Свобода» вже зібрали з власних підприємницьких доходів 250 тисяч гривень, що дасть можливість до відзначення 350-річчя заснування Івано-Франківська врятувати найдавнішу історико-архітектурну пам'ятку міста.

Парадна брама палацу Потоцьких на міських валах
Верхня частина брами, оздоблена ліпними скульптурами середньовічних лицарів у військовому спорядженні (праворуч)

9. Відкриймо меморіальні дошки діячам Української революції поч. XX ст.

У 2002 р. в зазначеній у передмові автора «Програмі» пропонувалося міськвиконкомові меморіально вшанувати визначні місця ЗУНР та історичні будівлі, пов'язані з її столицею

Станіславом у 1919 р. Правда, 2003-го за пропозицією та історичною довідкою автора цих рядків на кошти мецената і патріота В. Войцюка було встановлено пам'ятник на честь столиці ЗУНР у Станіславі та її діячів (скульптор В. Довбенюк). Тому ми пропонуємо поруч з цим пам'ятником (дивіться світлину) на будинку юстиції (вул. Грюнвальдська, 11) встановити меморіальну дошку з таким текстом: **«У цьому будинку від 1 січня до травня 1919 р. розміщувався Державний Секретаріат (уряд) ЗУНР».**

10. У перші роки незалежності на будинку на вул. Шевченка, 1, де в 1919 р. засідала українська Національна Рада ЗУНР (парламент), було урочисто відкрито меморіальну дошку на честь ухвалення тут 3 січня 1919 р. «Акта злуки ЗУНР і УНР». У цьому ж будинку, але вже з вулиці Січових стрільців, розміщувався готель «Австрія» (нині «Дністер»), де ми пропонуємо встановити художньо-меморіальну дошку на честь перебування тут у 1919 р. Михайла Грушевського, Володимира Винниченка та Симона Петлюри.

Будинок готелю «Дністер» в Івано-Франківську (Станіславі), де в квітні 1919 року перебував М. Грушевський

Лілія Лишега

Лютий додає до весни охоти, але взувай ще добрі чоботи

Поряд із кушнірством шевське ремесло також має свою досить давню історію. Вчені вважають, що взуття

з'явилося 26–30 тис. років тому, і припускають, що перші в історії людства черевики були подібні до онуч із ведмежих шкур, утеплених зсередини сухою травою. Якщо брати вже ближчі часи, то первісним взуттям наших предків були постолі і личаки, які виготовляли з лика, переважно липи, в'яза та дуба, а також зі шкіри тварин. Постолі (моршні, ходаки) робили з одного шматка товстої, але по можливості м'якої коров'ячої або свинячої сиром'ятної шкіри. Цей вид взуття зберігався в Україні ще до початку ХХ сторіччя. Черевики та чоботи з'явилися пізніше. Ще в середині ХVІІ сторіччя не у всіх чоботах підощва мала більший виріз з одного боку, що давало можливість відрізати правий від лівого. Парадні чоботи шили з сап'яну та підбивали мідними або срібними підківками. Вичинкою сап'яну головно займалися вірмени, що осіли в містах і містечках Поділля.

За виглядом чобіт складалося враження про людину («видно пана по халявах»). Особливе значення мав колір взуття. Всім відомо, що в Україні він був червоний. За повір'ям навіть птахи з червоними ногами мали магічну силу «відганяти злих духів». У селянський побут чоботи ввійшли вже досить пізно – лише наприкінці ХVІІІ сторіччя, та й то здебільшого серед заможніших людей.

Свій товар шевці вивозили на ярмарок. Торгівля на тодішніх ринках відрізнялася від сучасної, бо за погані чоботи продавець міг дістати халявами по лиці. Щоб доказати високу якість свого товару, чоботи м'яли в руках, розтягували, кидали в пилюку і товклися по них.

Серед ремісників Тисмениці друге місце після кушнірів займали шевці.

Для пошиття взуття вони використовували шкіру великої рогатої худоби (юхт) і телят, коней і кіз (бокс, шеврет), яка йшла ще і на виготовлення галантерейних виробів. Технологія виправи таких шкір була подібна до виправи овечих, але вже в

цьому випадку слід було позбутися волосяного покриву. Для цього використовували курячий послід зі свіжозгашеним вапном. З часом тисменицьким шевцям стало вигідніше закуповувати шкіру в Станіславі на фабриці Марґошеса (Івано-Франківський шкірзавод).

Для того, щоб стати шевцем, потрібно було пройти таке ж навчання, як і кушнірам. Після закінчення науки термінатор одержував визволок, потім знову складав екзамен у цехового майстра і аж тоді ставав шевцем.

Робоче місце шевця було в окремій кімнаті на спеціальному підвищенні. Спочатку майстер знімав спеціальним сантиметром мірку з ноги, а потім на великому столі фалював (розкраював) шкіру відповідно до муштера (лекала). Верх виробу зшивали руками або спеціальними швейними машинами. Машини були переважно німецьких фірм: «Зінґер», «Дюркопп», «Гріцнер», «Пфаф», а також чеська «Лада». Для пошиття модельного взуття використовували спеціальні лівораменні машини «Зінґер» з безконечним механізмом просування. М'яка шкіра жовтого, коричневого та чорного кольорів (шеврет, бокс) ішла на верх виробу, а тверда – на підощву. Копита (колодки), на які натягали верх виробу за допомогою дрейштифтів (цвяшків завдовжки 3 см) відповідали фасонові та розмірові взуття. Пришивали верх до споду, на нього накладали підощву, яку закріплювали за допомогою дерев'яних кілків. Обцаси (каблуки) робили з кількох шарів твердої шкіри, на них зверху за допомогою «штифтів» (цвяшки без головки) набивали ґуму або залізну підківку. Останній шар обцаса мав назву оберфлек. Для обцасів використовували текси (маленькі цвяшки з головкою). Краї підощви та обцаса вирівнювали склом, ґлянцпапером (наждачним) і підмальовували у відповідний колір. Всю цю роботу швець виконував при варштенґлі (маленькому столику, на якому було розкладено спеціальний інструмент), сидячи на стільчику, який мав шкіряний верх. Серед інструментів, які мали переважно німецькі назви, були: ножі (прямий і кривий) зі шкіряними руків'ями, третмесер (ніж для обробки канта підощви), спеціальний молоток, шило, шпілярт (для

роблення дірок у підшві на кілки), рашпіль (для обробки країв підшви, обцасів і кілків, що були всередині чобіт), обценьки (кліщі для виймання цвяхів і натягання верха на колодку) кантзітцер (для роблення канта підшви) та залізко для нанесення воску на кант підшви та обцаса. Для правки халяви служило правило, яким за допомогою клинів регулювали її ширину. Копита з готового виробу виймали спеціальним ключем, а для зручного утримування на колінах виробу слугував пас потегач. Для ручного шиття використовували просмолені нитки з риспою (кінець нитки, до якого кріпили щетину з хребта дикої свині, яка виконувала роль голки). Окрім основного інструменту, був ще і дрібний, який використовували для нанесення оздобу на верх шкіри.

На пошиття пари чобіт ішло два – три дні. Шили взуття на ярмарок, а також і на замовлення. Кожен майстер мав, як правило, своє село, яке замовляло йому чоботи такого фасону, який був притаманний тільки цьому селу. Бували такі випадки, що вже швець помер, а з сіл ще приходили до нього замовляти чоботи.

На кожен день для роботи в господарстві взували юхтові чоботи, які мали різну висоту халяви (валкована могла розкачуватись), а на болото – шкраби (юхтові чоботи або черевики). Дорогі чоботи різних фасонів шили на машині. Відрізнялися вони за формою копита: гостроносі

– шіми і напівшіми, напівквадратні – байдери і напівбайдери, заокруглені – американи і напівамерикани. В чоботах для заможних міщан та панів вище обцаса робили декоративні шпори – ґунцвоти.

Жіночі чоботи були складніших фасонів і різні за кольором. Прикрашали їх різнокольоровою шкірою, і вони мали високі обцаси. Довкола підшви з білої шкіри робили прикрасу, що називалася ковбаскою. Верх халяви оздоблювали узорами, які робили прорізанням і переплетенням різнокольорової шкіри. Самі ж халяви могли бути прямі довгі та короткі, а також гармонії рисовані.

Міщани замовляли собі барлячі – чоботи з грубого сукна, обкладені шкірою бокс. Для жінок-міщанок шили шнуровані сукняні черевики з високими халявами, шкіряні черевики румунки, які мали обклад із коричневих біберолей, та чоботи аляски, які були з білого сукна в комбінації зі шкірою різних кольорів. Діти взимку ходили в барлячах. На теплу пору року шили мешти (туфлі), сандалі. Вершиною вартості та складності були чоботи англійки.

Тисмениця й до сьогодні залишила за собою славу кушнірського містечка, а про колишній цех шевців нагадує лише майстерня з ремонту взуття, хоча в світі й тепер високо цінуються модельєри взуття, і лише дуже заможні люди можуть робити собі в них індивідуальні замовлення.

Лиха тому зима, в кого кожуха нема

Кожух бере свій початок з давніх-давен. Він згадується в Судійському Уставі 1193 року в Іпатіївському літописі від року 1252-го. В холодну пору року кожух був верхнім одягом навіть князів і бояр. Його шили з хутра та іноді покривали зверху дорогою тканиною. Говорять про нього й іноземні мандрівники XVII сторіччя. Назва кожух, можливо, походить від слова «кожа», тоді як шуба – від угорського «dzubba».

На початок XX сторіччя в Тисмениці діяли дві хутрові фабрики та було 300 кушнірів, які вдома виправляли шкіри й шили з них кожухи. Шкіри, які слугували сировиною для кушнірів, привозили з Молдавії, Карпат, з Криму – кримку (каракуль).

Процес виправи шкір тривав досить довго. Спочатку сухі овечі шкіри замочували в річці і дерев'яною лопатою – віячкою зчищали з них

бруд, використовуючи при цьому мило та спеціальний гребінь – жґребло. Вимочену шкіру витріпували, вкладали її до дерев'яного пристрою – п'яла і за допомогою шкафи (лезо в деревині) здирали з неї міздру (плівку). Для розм'якшення і повної очистки шкір застосовували квашення в розчині, до якого входили ґрис (житні висівки) та сіль. Шкіри натирали цим розчином, згортали і вкладали до прикадка (кадуба) на п'ять – шість днів. Після сушіння та зволоження шкіри ключували, завдяки чому вони ставали м'якими й еластичними. Це відбувалося так: до шнурка, закріпленого в стіні, на цурку (паличку) прив'язували шкіру і пристроєм, що зветься ключем, за допомогою ноги її розбивали. Подальшу обробку шкіри виконували на гарбунку (вістря коси, забите в лаві), зістругуючи бокові затвердіння на ній. Потім

шкіру вкладали в п'яло і білили. Для білення використовували гіпс або крейду, і шафою усували зі шкіри різні присохлості та вирівнювали її товщину. Після шафування лядр (гладка поверхня шкіри) терли помусом (камінець) і сукном, надаючи їй шовковистості. Після всього цього шкіра вважалася виправленою, з неї можна було вже шити кожухи, шапки й інші хутрові вироби. За подібною технологією виправляли шкіри куниць, лисиць, вовків, собак, тхорів, ласок і борсуків.

Виправлену шкіру кушнір розкраював відповідно до мірки. Найпростішим способом крою кожуха була перегинанка. Покраєні шкіри родина кушніра зшивала вручну. Для зшивання використовували плоский шов – гільтицю. На зшиті місця накладали венслики (вузенькі смужечки шкіри, очищені від вовни). Цей процес називався юруванням. Венслики були із зеленого, червоного та синього сап'яну. Низ кожуха, його поли та краї рукавів обшивали фарфлями (маленькі смужечки шкіри з лапок завбільшки 2x1 чорного і білого кольору без вовни). Білі кожухи мали оздобу з кольорового сап'яну довкола шиї, вздовж поли, на рукавах і на кишенях. Кожне село мало своє оздоблення, а заможніші замовляли собі до кожуха ще й смушевий (шкірка з молодих ягнят) комір. На пошиття одного кожуха потрібно було не менше двох – трьох днів.

Окрім білих кожухів, які називалися кептарями, були й червоні, які обкладали смушком. Довкола обкладу робили вишивку способом крижикування шовковими нитками, які мали назву ляцет. На кишенях цих кожухів робили тисменицьку вишивку з трьох різнокольорових квіток із двома зеленими листочками. Заціпалися кожухи на гачки – коника і кобилку. Подібним до цих кожухів був так званий закопанський. Крій його був складніший, а шкіри були покращеної обробки та різного кольору. Обкладали його дорожчим смушком, а замість крижикування нашивали сап'ян. Закопанські кожухи та швабики (короткі різнокольорові) носили міщани, бо всі інші вищезгадані носили тільки рільники. Для фарбування шкір використовували кору дуба, вільхи, бузини, а пізніше – органічні барвники. До покращених шкір відносилися баранячі нутрієти (коричневі), біберолі та сільськіні (фарбована в чорний колір і стрижена або щипана кроляча шкірка). Кожухи шили на замовлення та на ярмарок. До міщанського зимового одягу треба віднести футерко

(чоловіча куртка з кримковим коміром, покрита сукном та з хутряним підбиттям поліпшеної обробки), футро (довгий плащ (пальто), який також мав хутряне підбиття та комір з кримки). В сильній мороз при їзді на санях загорталися в бараницю (подібна до російського тулупа).

Жінки-міщанки взимку вдягалися в плащі з комірами, які були з кримки, лиса, куниці, тхора та інших видів хутра, а також у довгі футра (шуби) з кримки, лошака. Відповідно до коміра шили капелюшок і зарукавок (муфта). Діти ремісників мали маленькі оздоблені кожухи.

У холодну пору року чоловіки носили теплу чорну смушеву шапку – кучму. Всередині така шапка була вистелена шкіркою з молоді кози, яка добре тримала тепло і не парила. Вартість шапки залежала від виду шкіри. З обрізків шкір, які залишалися при розкроюванні кожухів, шили рукавиці з одним напальком.

Шили і різні безрукавки. Камізельки були сірого, коричневого та чорного кольорів. Деякі жіночі камізельки обкладали смушком, чоловічі ж лише облямовували, але вони обов'язково мусили мати дві кишені. Старші ремісники носили кожухові штани, які називалися мишини. Шили ці штани з низькошерстих (переважно собачих) шкір.

Але, щоб мати право займатися цим чи якимось іншим ремеслом, треба було вчитися. Основи ремесел подавали в промисловій школі, яка була при тисменицькій міській семирічці. Тут вивчали теорію виправи шкір, технологію пошиття, навчали, як робити лекала. Для навчання конкретного ремесла треба було зі своїм батьком і майстром, у якого збирався вчитися, записатися в цеху на термінатора (учня). Навчання тривало три роки. За час свого перебування в майстра термінатор виконував ще й різні роботи по господарству. Після закінчення навчання термінатора визволяли, він ставав челядником (стажистом). При цьому видавали визволок (свідоцтво про закінчення навчання), який був досить гарно художньо оформлений. Челядник потім мусив ще скласти екзамен в іншого вчителя, якого визначав цех, і аж тоді він ставав майстром.

Сьогодні традиції давнього кушнірського ремесла відповідно до сучасності продовжують «Хутрофірма «Тисмениця»», «Тикаферлюкс» і цілий ряд приватних підприємств, про що свідчить велика кількість крамниць з хутровими виробами в нашому місті.

Мечислав Фіглевський

Римський часопис «До Світла» про національно-культурні процеси в Україні, трудова еміграція

За неофіційними даними, які оприлюднили в одному з виступів з трибуни Верховної Ради України, за кордоном перебуває до 15-ти мільйонів українців – наших земляків-заробітчан, із них тільки в європейських країнах сім мільйонів. А якщо до цієї «четвертої хвилі» еміграції долучити стару діаспору, то матимемо поза Україною 30–35 мільйонів українців. Тобто майже половину нашого люду.

В Італії ще декілька років тому перебувало 500 тисяч громадян нашої держави, і їх число неухильно зростає. З них на нашому консульському обліку перебуває лише 9,5 тисячі, а італійська влада легалізувала 120 тисяч. Тому, на нашу думку, слід вітати появу в Римі християнського греко-католицького часопису «До Світла» (перший редактор – тодішній координатор українських громад в Італії священник Василь Поточняк. Донедавна він, уродженець Львівщини, навчався в Папському Східному інституті).

Видання взяло на себе обов'язки продовжувача тих традицій, що колись започатковували в Італії українські газети і журнали – пропагувати українську національну ідею, культуру, традиції, а також ті риси, які здавна були притаманні нашому народові, – працьовитість, християнське милосердя, душевну теплоту, людинолюбство.

Перші українські періодичні видання в Італії, зокрема в Римі, з'явилися ще в часи Першої світової війни. Дослідники повідомляють, що тоді в цій країні перебувало 100 000 українських військовополонених (понад 70 000 галичан і близько 30 000 наддніпрянців). Вони жили в Італії від 1915 до 1920 року в дуже важких умовах. Декілька тисяч, як потім згадували очевидці, знайшли вічний спочинок тут, далеко від своїх осель (4, с. 32).

Про перебування українців в Італії в ті часи розповідає в одній із своїх публікацій Порфирій Підручний. Він повідомляє, що в 1919–1920 роках в цій країні було відкрито дипломатичні місії Української Народної Республіки (УНР) та Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР), але вони не мали офіційного статусу, бо Італія тоді ще не визнавала Україну як державу. Все ж таки ці невизнані дипломати вірно виконували своє національне посланництво і створили Українське прес-бюро в Римі. Вони друкували українською мовою бюлетень «Uffiko Ukrajno Della Stampa» (Via Torino, 163). Цей бюлетень виходив двічі – тричі на тиждень. Видано 60 номерів, кожен обсягом дві сторінки. І, як читаємо в першому номері, його метою було подавати італійським парламентаріям і журналістам «правдиві і перевірені повідомлення

про Україну, про її життя і культуру». Українське пресове видавництво також готувало італійською мовою друкований журнал, де вміщувало матеріали про Україну, про її економічне, політичне становище, взаємозв'язки з сусідніми народами, багату культуру. В 1939 р., перед самою війною, в Італії читачі з великим зацікавленням зустріли нову українську газету «Українська пресова служба в Римі» (редактор професор Є. Онуцький), яка розповідала в основному про життя українців в Італії. Через рік при Українській папській колегії почали виходити «Вісті з Риму» (в архівах збереглося 15 номерів).

Після закінчення Другої світової війни в Італії опинилося близько 15 000 українців, переважно військовополонених. Їх розмістили в таборі поблизу міста Ріміні. В 1945–1947 роках тут виходили журнали «Життя в таборі» (читачі отримали 266 номерів), «Батьківщина» (видано 77 номерів), «Юнацький зрив» (двожизневик), «Оса» (гумористичний журнал) та неперіодичні видання «Наш шлях», «Гроно», «Об'єднання табірних товариств "Просвіта"» та інші. В 1952–1955 роках Василь Федеранчук видавав італійською мовою журнал «Україна».

У листопаді 2001 року в Римі почав виходити християнський часопис українців Італії «До Світла». Метою цього видання, як зазначалося в першому номері, було «гуртувати українську громадськість в Італії під світлом Ісуса Христа. Як зауважує, читачу, благодатна назва часопису підкреслює не стільки наш теперішній стан в «еміграції», скільки нашу мету до Світла. Адже Світло Боже зігріває всіх, хто не ховається в тінь. Просимо Вас, українці, вийдіть з пригнобленого стану безнадії, огляньтеся навкруги, бо проміння Вічного Світла досягає кожного з нас. Віримо, що часопис нестиме тепло і розраду в духовних і культурних тематиках видання... Усі члени редколегії паралельно працюють, живуть у своїх «чужих» домівках. Але бажання ділитися теплом, любов'ю і правдою є таким великим, що ми вирішили світити простими і пережитими дописами та порадами» (5, с. 3).

З редакцією часопису співробітничать українці, які мають досконалу фахову підготовку, але з тих чи тих причин приїхали до Італії. Так, Людмила Гаврущенко за освітою літературний працівник. Закінчила Літературний інститут ім. О. М. Горького (відділ поезії). Має великий досвід роботи. Працювала викладачем в одній з львівських шкіл. У Сільськогосподарській академії, Львівському лісотехнічному інституті читала курс «Світова культура», працювала як перекладач з церковнослов'янської, польської та російської мов

у видавництві «Добра книжка». В часописі Людмила Гаврущенко веде найпопулярнішу (за кількістю листів, яких щороку приходиться близько півтисячі) рубрику «Коли в душі народжується слово...». Також дописує до інформаційної сторінки, бере інтерв'ю в гостей у редакційній «Світлиці». Добре володіє українською мовою, редагує матеріали. Працює в часописі любить, незважаючи на мізерне добродійне фінансування. Піклується про добір цікавих матеріалів, зокрема з проблем духовності і культури.

Анна Максим закінчила Львівську поліграфічну академію. Опинилася в Римі. «Смуток за чоловіком і дітьми надає наснаги в роботі над часописом, – читаємо про неї в одній з публікацій. – Анна Максим веде рубрики «Поговори зі мною, мамо», «Усміхнись». Незважаючи на зайнятість на основній роботі, ненормовані вихідні дні, не забуває про часопис, вона улюбленець багатьох наших земляків з України». Лілія Дукас закінчила філологічний факультет Дрогобицького педінституту, вчителювала, працювала викладачем української мови і літератури відновленої Дрогобицької гімназії, де була першим редактором учнівського альманаху «Первоцвіт». Як і більшість жінок, приїхала до Італії, щоб заробити на освіту двом донькам-студенткам, а вечорами й у вихідні віддано працює в часописі. Ведуча багатьох рубрик, які полюбилися читачам, займається редакційною поштою. Це вона, кореспондент, запропонувала назву новому часописові і твердо вірить у Світло – незбагненну вагу Слова. Любить підкреслювати, що зайнятість роботою в журналі допомагає хоч трохи пригасити біль розлуки з дочками, чоловіком, близькими, родиною, гімназією...

Ще один автор журналу – Олесь Городецький закінчив Тернопільську медичну академію, за фахом – хірург. У Римі декілька років тому продовжував навчання на факультеті пасторальної медицини. Олесь Городецького делегувала до Києва на восьмий Світовий конгрес українців Координаційна рада українців Італії, і він виступав на цьому поважному форумі. «У своєму виступі, – написав він у своїй кореспонденції, – я намагався розповісти делегатам та гостям про ту ситуацію, що склалася в Італії з українськими заробітчанами, познайомити з найгострішими проблемами, що вимагають негайного вирішення. Йшлося про нелегалів, відсутність трудової квоти для українців, соціальну та правову незахищеність, культурні та освітні потреби».

Журналісти, які працювали над підготовкою матеріалів у 2001–2003 роках (саме ці випуски є предметом нашого аналізу), дуже велику увагу приділяли національно-культурним процесам в Україні. Систематично вміщували аналітичні статті на ці теми, інтерв'ю з членами уряду, депутатами Верховної Ради України, відомими вченими, діячами культури, дипломатами Українського посольства в Італії.

«Складна політична та економічна ситуація в Україні, – читаємо в одному з опублікованих матеріалів, – відсутність національної консолідуючої ідеї, високий рівень безробіття, знецінення освіти,

втрата соціального змісту людської праці, корупція у всіх сферах суспільного життя, перехід економіки держави в тінь, відсутність належного правового захисту громадян, посилення криміналізації суспільства, занепад моральних цінностей, руйнація національної науки та культури, розкрадання народного багатства, практична відсутність плюралізму думок та свободи совісті, недоліки демократичних перетворень – все це привело до глобальної кризи українського суспільства в цілому та української сім'ї зокрема». (2, с. 10). Кризові явища в Україні не могли не позначитися і на заробітчанах, що перебувають за кордоном.

На Першому форумі українців в Італії, який відбувся в Римі 2003 року (з доповіддю «Українська родина і вимушена міграція: причини, пошуки виходу з кризового стану», виступив народний депутат України, академік Микола Жулинський), відзначалося, що в культурному та інтелектуальному вимірах серед українців в Італії спостерігається закономірна деградація особистості. Внаслідок цілоденного перебування в ізоляції від українського середовища, своєї культури (іноді це триває декілька років) багато наших співвітчизників втрачає інтерес до всього і цікавиться тільки грішми, за які готові віддати тіло й душу. Недільні розмови часто зводяться до банальних розповідей про сеньйора та сеньйору, яких доглядають.

За ініціативи УГКЦ в Італії, редакції журналу «До Світла», при особистій підтримці преосвященного владика Гліба Лончини – апостольського владикатора українців-греко-католиків в Італії та священника Василя Поточняка – редактора часопису, морального координатора українських греко-католицьких громад в Італії у травні–червні 2003 року проводили соціологічне опитування на тему «Стан сучасної української еміграції в Італії». Це дослідження відбувалося під керівництвом аспіранта факультету соціології Папського Григоріанського університету Наталії Шегди. Вибірка 2060 чоловік була презентативна за статтю, віком, громадянством, освітою і трудовою активністю емігрантів в Італії.

Дослідженням було охоплено такі міста, як: Аbruціо, Венето, Емілія, Рімаонія, Калабрія, Кампанія, Лаціо, Ломбардія, П'ємонт, Марке, Сан-Маріно, Фроузі, Венеція, Джулія, Трієста, Трентіно, Умбрія, Тоскана. Проблема, яку вивчали, на нашу думку, є надзвичайно актуальною для України. Матеріали дослідження опубліковано в журналі «До Світла» (№8 за 2003-й), але в нашій країні вони чомусь не відомі ні науковцям, ні широкій громадськості. Тому я вважаю за потрібне навести окремі дані цього опитування. Трудова еміграція з України до європейських країн, зокрема Італії, стала «своєрідним знаком нашого часу».

На сьогодні питання причин останньої хвилі української еміграції залишаються ще не досить вивчені. Проблема не лише в тому, що бракує інформації про явище трудової еміграції, але й існує велика прогалина в нашому усвідомленні всіх її позитивних і негативних наслідків. Чому люди масово емігрують? Хто вони? Які їхні середній вік, освіта, сімейний стан, кого вони залишили вдома,

які їхні плани на майбутнє, бачення сьогоденної ситуації в Україні? Як прийняла їх Італія? З якими проблемами зустрілися з початку свого перебування далеко від батьківщини і яким є їх статус в цій країні на сьогодні? «Ми ставили собі за ціль відповісти на ці запитання, усвідомлюючи, що наші результати не будуть остаточними, оскільки міграційний процес є надзвичайно динамічним», – відзначили соціологи в звіті, опублікованому в журналі «До Світла».

Отже, метою описово-розвідувального дослідження було вивчення стану та загальних характеристик української трудової еміграції в Італії. Виходячи із загальних цілей дослідження, як метод тут найдоцільнішим соціологи вважали анкетне опитування, а саме роздавальне анкетування.

Отримані дані опрацьовували за допомогою американського пакета SPSS 10, що є одним зі світових лідерів у статистичній обробці даних. 91,1% респондентів є особами жіночої статі і 8,9% – чоловічої. За національністю: 96,7% є українцями, 2,9% – росіянами, зовсім незначний відсоток займають білоруси, молдавани, румуни і татари. Проте 99,9% є громадянами України. Переважна більшість респондентів – 73,1% є особами найпрацевдатнішого віку – 36–55 років.

За освітою українські емігранти в Італії розподілилися так: середню (зокрема незакінчену) мають 14,2 відсотка опитаних, середню спеціальну – 35,8, а вищу (зокрема незакінчену) здобули 36,4 відсотка. Як роблять висновки соціологи, з України до Італії витікають висококваліфіковані спеціалісти та інтелект, що, безумовно, негативно відіб'ється на майбутньому нашої держави. Цікавим є той факт, що найбільше в Італії є працівників освіти (15,1 відсотка), економістів та бухгалтерів (13,9%), інженерів (11,3%), медичних працівників (10,3%), а найменше – державних службовців (0,7 відсотка).

Попри наявність в Італії представників усіх без винятку областей України незаперечним і абсолютним лідером є Львівська (41,9%), Тернопільська (18,4%), наша Івано-Франківщина (11,6%), Чернівецька (10,8%). У той же час з Донеччини – лише 0,6%, з Черкаської області – 0,5%, з Луганської – 0,4%, з АР Крим 0,7% емігрантів.

Про актуальність питання розділених сімей свідчить те, що 64,4% опитаних одружені, 90,1% мають дітей, більшість залишила їх в Україні з рідними, зокрема з батьком чи матір'ю, бабусями або дідусями, з тітками і т. д. Вражає і така цифра – 5,4% залишених дітей опікуються далекі родичі або чужі люди.

З безлічі негативних явищ, що існували на в той період в Україні, наші респонденти визначили три основні, які набрали по 24% кожне, це:

- а) недовіра до законів;
- б) хабарництво, корупція;
- в) безробіття.

10% опитаних називають визначальною втрату моральних цінностей, 8% – кримінальну злочинність, 5% – відсутність національної ідеї, водночас 2% українців-заробітчани шкодували за розпадом Радянського Союзу.

Попри загальну малу політичну активність та слабку обізнаність з політичною ситуацією в Україні, а також попри недовіру до будь-яких політиків близько половини всіх опитаних у 2003 році (за часів президентства Кучми) були опозиційні. Так, 38,1% опитаних вважали тоді блок В. Ющенка «Наша Україна» політичною силою, яка здатна поліпшити ситуацію в державі, в той час як на чинного Президента поклали свої надії 0,4% опитаних.

На запитання «Які політичні сили здатні, на вашу думку, поліпшити стан в Україні?» було отримано такі відповіді: «Блок Ю. Тимошенко» (8,8%), «Блок В. Ющенка "НУ"», КГГУ (П. Симоненко) (0,9), «Регіони України» (0,2), «Л. Кучма» (0,4), «СПУ» (О. Мороз) (1,1), «Ніякі» (10,1%)

Журнал «До Світла» наводить і такі цікаві дані. На час опитування лише 28,7% респондентів мали легальний статус, 20,3% перебували в Італії нелегально, а 51% очікували на отримання документів про легалізацію. Більшість наших співвітчизників доглядає в Італії за хворими, перестарілими (63,9%), працюють домашніми робітницями (18,7), в сільському господарстві (2,1), у промисловості (2,6), у сфері обслуговування (1,7%).

Інше запитання стосувалося проблем, з якими зустрілися наші заробітчани в Італії. Серед них головними були: пошук роботи – 67,3%, мовний бар'єр – 56,8 (в основному на перших порах), нелегальний статус – 16,6, морально-психологічні проблеми – 16,5, важкі умови праці – 15,2, продаж робіт та непорядність співвітчизників – 11,2, житлові умови – 10,6%. Лише 0,8% емігрантів-українців не мали жодних проблем. Відрадно, що 45,2% опитаних подали руку допомоги своїм таким співвітчизникам. Великій частині зарекомендували в скрутну хвилину церква та благодійна організація «Карітас». Несподіваним стало те, що більше ніж половина опитаних (58,6%) взагалі не знайомі з роботою дипломатичних установ України в Італії. Незважаючи на поширену думку про негативне ставлення італійців до емігрантів, респонденти відповіли протилежно – 66,7% опитаних задоволені взаємними контактами і назвали ставлення до них позитивним.

На запитання «Ваші плани на майбутнє» одержано такі відповіді: «Повертатися через 1–2 роки» (45,1%), «Повертатися у найближчий час» (21,9), «Не планую повертатися» (9,5), «Не знаю, коли повернуся» (9,5), «При змінах на краще» (1,7), «Через 5–10 років» (4,8%) (2, с. 17).

Часопис «До Світла» систематично публікує матеріали про українсько-італійську культурні взаємозв'язки, про відомих українських художників, композиторів, акторів, про визначні архітектурні пам'ятки обох країн. Зокрема, привертає увагу цікава рубрика «Українськими стежками в Італії». Читачі з вміщених публікацій дізналися про книжку «Історія громадянських воєн», автором якої є італійський історик та юрист Біссочіолі Майоліно. Її було опубліковано ще в 1653 році. Авторві довелося побувати в Україні, зблизька пізнати наш народ, особливо козаків. Він

зауважує, що тяга до освіти «надзвичайно розвинена серед цих людей». В журналі було подано й інші цікаві відомості. Ще Київська Русь славилася «почитанієм книжним», мала авторитет сильної освіченої держави. Та безперечно освіта й культура кожного народу виникають не в замкнутому середовищі, а в постійних взаємозв'язках і взаємозбагаченні. Саме прагнення поглибити свої знання керує свідомістю відчайдушних молодих українців, які вирушають в чужі далекі краї здобувати освіту.

Цей шлях «До світла знань» стає особливо масовим в добу Відродження, коли в Європі засновуються університети, першість серед яких належить знаменитому Болонському, організованому ще в 1119 році. У другій половині XV ст. у стінах цього університету з'являється ім'я Джорджо де Леополі – це був Юрій зі Львова, добре відомий тепер усім українцям Юрій Дрогобич, чие справжнє прізвище, як вважають дослідники, Котермак. Дрогобич – псевдонім, узятий від м. Дрогобича, де він народився. Писана біографія Котермака розпочинається з 1469 року, коли його прізвище з'явилося у списках студентів Краківського університету. Як бідний студент він зробив мізерний внесок – 1 гріш.

До Болонії він приїхав, склавши у Кракові 1473 року іспит на ступінь магістра. Найбільше уваги приділяє тут астрономії та медицині, складає іспит на звання доктора філософських наук і стає професором Болонського університету (1478).

А ці дані наводять в одній з публікацій часопису «До Світла» Лілія Дукас (травень 2002-го). Якщо першими українськими докторами богослов'я та філософії були Бенедикт Сервінус та Іван Ганкевич з Києва, котрі здобули це високе звання в Сорбонні (Франція), то першим українським доктором медицини стає син убогих дрогобицьких міщан Юрій Дрогобич. Сталося це в XV ст. в Болонії. Протягом усього свого життя в Італії вчений, не соромлячись убогого походження й підневільного стану свого народу, писав, що він русин.

Славний посланець українського народу став на чолі центру науки (його обрали ректором) і діяв та промовляв поруч з найвпливовішими особами Рима, адже університет за тих часів був малою «державою», якою керував ректор. Велика завантаженість різними обов'язками не заважала вченому читати лекції з медицини, астрономії, займатися важливими науковими проблемами. На той час в Європі почали розвиватися друкарство, і в 1483 році в Римі виходить перша друкована книжка українського автора загальноприйнятною тоді в науці і в літературі латинською мовою «Medicium pronosticum ami 1843 curentis...» (Прогностична оцінка поточного 1483 року магістра Юрія Дрогобича з Русі, доктора мистецтва, медицини Болонського університету. Надруковано 1483 року, в п'ятницю, 7 лютого, за папи Сикста IV, на дванадцятому році його понтифікату) – така повна назва цього видання). «У книзі Юрія Дрогобича, – відзначає автор, – вперше були згадані міста Львів, Дрогобич, подані деякі відомості про Україну-Русь, що входила до складу

Польської держави. Тепер ця книжка належить до найрідкісніших, увсьому світі залишилося тільки два її примірники. Інші твори Юрія Дрогобича збереглися в рукописах. Діяв і творив учений далеко від рідної землі, але ніколи її не забував».

Читачі часопису «До Світла» з опублікованих матеріалів дізналися і про інших українців, чия доля була тісно пов'язана з італійською землею. У XV ст. в Болонії навчався українець Мартин (на жаль, відоме тільки його ім'я), котрий народився в селі Жиравці біля Перемишля. Був він дуже освічений, адже став магістром п'яти європейських університетів, написав чимало робіт з математики та астрономії, мав велику популярність як медик – в Європі його називали «королем медицини». В 1765 році до Болонського університету вступив відомий український композитор Максим Березовський. В Італії розпочалася його серйозна композиторська творчість. У XVIII ст. багато молодих українців студіють в Італії, зокрема в Римі, малярське мистецтво. Це живописці Григорій Чайковський, Осип Білявський, скульптори Іван Мартос, Василь Береза, Венедикт Мазуркевич.

Дописувачка Л. Дукас опублікувала матеріал про перебування в Італії Лесі Українки під заголовком «Мені Італія, а надто Сан-Ремо здається “дома”» (№2 за 2003 рік). «Геніальна письменниця, яку І. Франко назвав “одиноким мужчиною” серед поетів соборної України, з малих літ і до кінця свого короткого життя боролася з страшною недугою – туберкульозом, перенесено 13 операцій, – пише авторка. – Лікуючись, побувала в багатьох країнах світу: Німеччині, Швейцарії, Австрії, Єгипті, Грузії. Коли в Лесі почався туберкульоз легень, лікар порадив їй поїхати на зиму в сонячну Італію. З невеликою перервою (літнім від'їздом на Україну) письменниця провела тут півтора року – з грудня 1901 року до весни 1903 року. Цікаво дізнатися, якою побачила Італію більше як 100 років тому Леся Українка, яке враження справили на неї італійська культура, мова, народ. Винятковими з цього погляду є листи письменниці, хвилюючі свідки стану її душі, думок, сподівань».

Читачі довідалися, що в Італії Леся Українка жила в Сан-Ремо в сім'ї Садовських, які були далекими родичами Косачів. Теплий клімат, чисте морське повітря, добра лікарська опіка, гаряче товариство сприяли зміцненню здоров'я, і в листі до Ольги Косач (сестри) 5 березня 1902 р. Леся з оптимізмом пише: «Підвищення температури вже й не пам'ятаю коли було. Енергія збільшилася, я вже рідко лягаю і вже дуже скучаю без роботи, дурю себе то вишиванням, то читанням, то листами».

В Італії поетеса багато працювала, наскільки дозволяв стан здоров'я (лікарі радили займатись творчістю не більше чотирьох – шести год. на день). На замовлення одного російського журналу, «для зарібку», пише ювілейну статтю про Марію Конопніцьку, перекладаючи вірші з польської, тут створює свої «італійські» поеми «Бранець» та «Вавилонський полон», починає працювати над «Кассандрою».

У листопадовому номері часопису за 2002-й вміщено змістовну розповідь про українського

композитора Максима Березовського – митця великого таланту. Автор цього матеріалу доцент кафедри музикознавства і фортепіано Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка Орест Яцків зосереджує увагу на тому, що ім'я Максима Березовського золотом викарбовано на стіні Болонської академії поруч з іменем великого Моцарта. Він перший з українських музик вирушив до далекої Італії, до цієї майже недосяжної для тодішніх українців музичної Мекки, бо мріяв збагнути найпотаємніші загадки музичної науки, прагнув розвинути найповніше вроджений талант, щоб своїм мистецтвом прославити чарівну рідну землю, красу її нетлінну, простоту і щирість людей. У 1765 році Березовський стає студентом Болонського університету. Тут розпочалася його серйозна композиторська діяльність. «Батьківщина великого Данте, – відзначає автор, – справила помітний вплив на молодого Березовського. Його вчителем став теоретик і музикознавець світової слави, вчений-енциклопедист падре Дж. Мартіні. В Італії композитор відразу потрапив у вир бурхливого музичного життя. Безперервно поповнюючи запас знань, удосконалюючи свою майстерність, він одночасно знайомиться з провідними музикантами того часу, вперто шукає нових шляхів у музичній творчості. Разом з видатним чеським композитором Й. Мисльівечесом складає в Болонській музичній академії складний іспит на звання академіка. І 15 травня 1771 року спеціальна комісія одночасно присвоює звання, таке необхідне йому для права бути капельмейстером у далекому Петербурзі. Будучи одним з перших українських композиторів-професіоналів, М. Березовський в своїх творах відгукувався на різноманітні вимоги часу, творив у багатьох жанрах, а головне, твердо стояв на рівні сучасної йому музичної культури. Саме він перший (до Бортнянського) виявив характерні інтонації того нового хорового стилю, який став підвалиною для формування професійної української хорової музики» (2002, №10). Запам'яталася читачам і розповідь про канадського скульптора українського походження Лео Мола, що є автором пам'ятника Т. Г. Шевченкові, нещодавно відкритого в Івано-Франківську, а також скульптур Кобзареві у Вашингтоні, Буенос-Айресі, Санкт-Петербурзі (справжнє прізвище скульптора – Леонід Молодоханин, а псевдонім утворено з перших трьох літер імені та прізвища). Його доля теж тісно пов'язана з Італією. Відомий український художник, історик і мистецтвознавець Святослав Гординський познайомив Лео Мола з Йосифом Сліпим. «Кир Йосиф, – згадає скульптор, – жив тоді в Ватикані. Я й сьогодні не можу без хвилювання згадувати його зворушливу зустріч з Святославом Гординським. Вони міцно обнялися і плакали (зналися ще з часів семінарії у Львові). Потім С. Гординський представив мене, і я почав роботу над погруддям Й. Сліпого. Він позував мені щодня по 20 хвилин. Можу сказати, що це була фігура імпазантна, обдарована світлою силою волі й діяння».

З цієї публікації читачі дізналися, що Лео Мол – митець світового визнання. Працював з бронзою, теракотою, мармуром. П. Чайковський, Р. Вагнер, князь Володимир Великий, Падре Піо, Ісус Христос, Матір Божа – далеко не всі постаті скульптур майстра. Крім того, маестро – прекрасний вітражист. Одну з церков у Канаді прикрашає вітраж з вертикальним вираженням «Останньої вечері», хоча в світі домінує горизонтальна концепція Леонардо да Вінчі.

Журнал «До Світла» час від часу розповідає про виступи перед українцями Італії творчих колективів, окремих виконавців з Києва, Івано-Франківська, Чернівців, Львова, інших міст. Так, у Святи матері, яке відбувалося в Римі, взяли участь наші земляки, які приїхали з 37-ма італійських міст, зокрема з Неаполя, Бреші, Феррари, Венеції та багатьох інших. Після святкової літургії розпочався великий концерт, в якому взяли участь знайомий і улюблений гурт студентів «Єдині» (керівник Андрій Грицевич), дует «Писанка» з Чернівців, заслужений артист України, коломиєць Микола Савчук, молодий співак, автор відомого гімну, написаного на честь приїзду до України Папи Римського Івана-Павла II, Тарас Курчик, вокальна група «Пікардійська терція», народні артисти України Павло Дворський та Оксана Білозір.

За результатами соціологічного дослідження, проведеного Західноукраїнським центром «Жіночі перспективи» серед трудових емігрантів Італії, зроблено приголомшливий висновок – український середній клас народжується в Італії. А вже 15 відсотків з числа емігрантів, що залишили свою Вітчизну, за кордоном створили власні невеликі підприємства, дають роботу тисячам найманих працівників, сплачують немалі податки до бюджетів інших держав. Це ще один переконливий доказ, як українці можуть прогресувати на чужині, позбавлені перспектив у своїй країні. Тому редакція греко-католицького часопису «До Світла» робить дуже хорошу справу, об'єднуючи довкола себе заробітчани-українців, пропагуючи серед них правду, інколи не дуже втішну про нашу країну, розповідаючи про українсько-італійські культурні взаємозв'язки, про ті національно-культурні процеси, які відбуваються в нашій державі. «Кожен з нас повинен повсякчас і невтомно тримати в руках духовний жезл національного обов'язку – набувати втрачену Батьківщину для себе і для свого ближнього, бо якщо не набудеш власної Батьківщини, втрадиш увесь світ», – написав в одній із своїх книжок академік М. Жулинський (3, с. 38). Ці слова пригадуються, коли гортаєш сторінки римського українського журналу «До Світла».

Література

1. До Світла. – 2003. – №5. – С. 10.
2. До Світла. – 2003. – №8. – С. 17.
3. Жулинський М. Духовна туга по втраченій Батьківщині. – К.: Академія, 2003. – 257 с.
4. Канівець С. Шляхами самоосвіти. – Львів, 2002. – 187 с.
5. До Світла. – 2001. – №1. – С. 3.

Андрій Королько

Снятинщина в роки національно-визвольних змагань західних українців (1918–1919 рр.)

Західноукраїнська Народна Республіка була втіленням державницьких устремлень українців Галичини, Буковини й Закарпаття. Звістка про встановлення української влади у Львові 1 листопада 1918 р. облетіла всі куточки Східної Галичини. Не була осторонь процесу встановлення української влади і Снятинщина, де формувався новий місцевий державний і адміністративний апарат, крок за кроком простежувався процес державотворення і становлення української державності.

Важливим джерелом для дослідження означеної проблеми є мемуари. Серед праць такого характеру слід виокремити свідчення очевидців подій і спогади В. Бемка, М. Бурнадза, В. Воробця, І. Кузича, С. Фодчука та інших¹, які передусім стосувалися встановлення української влади на Покутті в листопаді 1918 р., висвітлили перші дні окупації Покуття, зокрема і Снятинщини, румунськими військами в травні 1919 р. До цих джерел слід підходити обережно, адже в них трапляються неточності, інколи спотворення деяких фактів і явищ.

¹ Бемко В. Напад румунів на Покуття 24 травня 1919 / Володимир Бемко // Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія: Видання Комітету Коломیان, 1988. – 960 с. – С. 819–824; Бурнадз М. На українсько-румунському пограниччю. Спомин / М. Бурнадз // Відновлення Української Держави 1918 року. Збірник матеріалів із поясненнями та вступним словом зладив Михайло Бажанський. – Дітройт, 1979. – С. 30–41; Воробець В. 1 падолиста 1918 р. у Коломиї / Віктор Воробець // Український скиталець. – 1920. – №1. – С. 19–23; Кузич І. Листопадові дні в Коломиї / Іван Кузич // Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія: Видання Комітету Коломیان, 1988. – 960 с. – С. 759–763; Фодчук С. Народне шкільництво в Снятинщині (за української влади) / Семен Фодчук // Відновлення Української Держави 1918 року. Збірник матеріалів із поясненнями і вступним словом зладив Михайло Бажанський. – Дітройт: Бібліотека видавництва «Снятин», число 4, 1979. – С. 50–54; Д. М. Листопадові дні в Коломиї / Д. М. // Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія: Видання Комітету Коломیان, 1988. – 960 с. – С. 751–766; 3 днів тривоги на Покутті. Хроніка 23–28 травня 1919 р. // Відновлення Української Держави 1918 року. Збірник матеріалів із поясненнями та вступним словом зладив Михайло Бажанський. – Дітройт, 1979. – С. 14–30.

У дослідженні частково взято до уваги документи вищих органів влади управління ЗУНР, зокрема ті, які стосувалися конституційних основ організації влади на місцях².

Певну інформацію ми почерпнули з періодичних видань центральних інституцій і повітових органів влади ЗУНР, румунської влади на Буковині: «Діло», «Република», «Громадський голос», «Покутський вісник», «Нове життя» «Український прапор», «Czernowitzer Morgenblatt». Джерелознавча цінність цього корпусу документів полягає в тому, що тут поміщувалися матеріали про становище в краї, а також різноманітні статті з питань державного, національного, культурного, освітнього будівництва, практичної діяльності місцевих органів управління, суспільно-політичного та громадського життя. Також тут містилась інформація про причини і перебіг наступу румунських військ на територію Снятинщини, становище краю після загарбання.

Незважаючи на те, що історія ЗУНР знайшла відображення в дослідженнях багатьох українських авторів³, проте мало звертали уваги на вивчення проблеми становлення і функціонування органів української влади на Снятинщині в зазначений

² Збірник законів, розпорядків та обіжників, проголошених Державним Секретаріатом Зах.-Укр. Н. Р. – Станіславів, 1918. – 26 с.; Вісник Державного Секретаріату Військових Справ: 1918. – Ч. 1. – 1 грудня; Вісник державних законів і розпорядків ЗО УНР. – Вип. 3. – Станіславів. – 1919. – 2 березня.

³ Великочий В. Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР / Володимир Великочий. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – 278 с.; Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія / Керівник авторського колективу й відповідальний редактор О. Карпенко. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. – 627 с.; Карпенко О. Листопадова 1918 року національно-демократична революція на західноукраїнських землях / Олександр Карпенко // Український історичний журнал. – 1993. – № 1. – С. 18–21; Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр.: Проблеми взаємовідносин / Орест Красівський. – К.: Вид-во УАДУ, 1998. – 304 с.; Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 / Микола Литвин. – Львів: Інст. українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Інститут Центрально-Східної Європи, 1998. – 488 с.; Литвин М. Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. – Львів: Інст. українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1995. – 368 с.; Павлишин О. Організація цивільної влади ЗУНР у повітах Галичини (листопад – грудень 1918 року) / О. Павлишин // Україна модерна. – Львів, 1999. – Ч. 2–3. – С. 132–139, та ін.

період, румунській окупації краю в ході національно-визвольних змагань західних українців. Частково зверталися до цієї проблеми діаспорний історик М. Бажанський⁴, сучасні українські дослідники В. і К. Кройтори⁵, І. Монолатій⁶, В. Харитон⁷.

Метою цієї статті є комплексне дослідження становлення і функціонування української влади на території Снятинщини, румунської окупації краю в період існування Західноукраїнської Народної Республіки. Її досягнення передбачає розв'язання таких завдань: показати форми активізації національного руху в Снятинському повіті напередодні розпаду Австро-Угорської імперії і на початку української революції на західноукраїнських землях; простежити формування осередків української влади в краї в ході листопадового зриву 1918 р.; розкрити особливості законодавчого забезпечення процесу формування й діяльності місцевих органів влади і управління, правоохоронних органів, збройних сил; висвітлити суспільно-політичні й національно-культурні процеси; охарактеризувати передумови,хід і наслідки румунської окупації Снятинщини.

Протягом 1918 р. Австро-Угорська імперія перебувала в умовах загальної кризи. Водночас західні українці були під впливом процесів

національного державотворення на Наддніпрянщині. В березні 1918 р. в багатьох повітах Східної Галичини, зокрема і в Снятинському повіті, пройшли масові віча на честь проголошення самостійності УНР і підписання Берестейського мирного договору⁸.

Нова хвиля народних віч на підтримку ідеї об'єднання з Наддніпрянською Україною прокотилась у вересні 1918 р. Більшість із них закінчувалась ухваленням постанов про рішуче неприйняття можливості прилучення до Польщі й утворення окремого українського коронного краю в складі реформованої Австро-Угорської імперії. Показовою в цьому є резолюція народного віча в Снятині за підписом Василя Стефаніка від 21 вересня 1918 р.: «Всі Українці Снятинської Землі протестують отсим урочисто і привселюдно проти всяких змагань якого-небудь прилучення Східної Галичини до будучої Польщі, укріплюють свій протест народньою присягою, що ані ніхто із живих Українців повіту ані ніхто із їх потомків ніколи-преніколи не узнає польської приналежності державної ні то польської суверена, будь ним князь, великий князь, король чи президент або який иньший репрезентант тої польської держави, що дальше пятнують всяку через польських політиків форсовану комбінацію прилученя Східної Галичини до Польщі як нужденний політичний морд всеї української нації в Галичині а урочистою клятьбою одностайно і одностайно зобов'язуються всім таким насильним змаганням супротивити силу діла до послідної кроплі крови»⁹.

На початку осені внаслідок несприятливого перебігу Першої світової війни виникла загроза розпаду імперії. Щоб її врятувати, імператор Австро-Угорської імперії 16 жовтня 1918 р. видав маніфест про федеративний устрій держави, в якій «кожне плем'я на території, яку воно заселяє, творить свій власний державний організм».

Українські парламентарії для вирішення долі українських земель, що перебували в складі Австро-Угорщини, скликали на 18 жовтня 1918 р. до Львова Установчі збори, які проголосили себе Українською Національною Радою (УНРада) з повноваженнями парламенту. У своєму першому маніфесті УНРада проголосила 19 жовтня 1918 р. Українську державу на українських етнічних землях імперії, закликавши до її творення всі національні меншини краю¹⁰. Також було вирішено виробити

⁸ Українське слово. – 1918. – 10 березня; Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Документи і матеріали. – У 5-ти томах / Керівник роботи і відповід. ред., автор передмови О. Карпенко. – Т. 1. Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР / Укладачі О. Карпенко, К. Мицан. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – С. 96–97.

⁹ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІАЛ України), ф. 146, оп. 4, спр. 5193, арк. 140.

¹⁰ Українська Національна Рада // Діло. – 1918. – 20 жовтня.

⁴ Бажанський М. Творчий динамізм патріотизму моїх земляків. Гаслова енциклопедія / Михайло Бажанський. – Дітройт, 1983. – 256 с.; Відновлення Української Держави 1918 року. Збірник матеріалів із поясненнями та вступним словом зладив Михайло Бажанський. – Дітройт, 1979. – 88 с.

⁵ Кройтор В. Проблема Покуття у відносинах між Румунією і ЗУНР / Володимир Кройтор // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. На пошану професора Олександра Карпенка. – 2001. – Ч. 5–6. – С. 231–235; Кройтор К. Проблема Покуття під час польсько-української війни / Костянтин Кройтор // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Вип. 6: Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиції. – Львів, 2000. – 374 с. – С. 309–310; його ж. Румунська історіографія про Покуття в часи ЗУНР / Костянтин Кройтор // Ямгорів. Літературно-мистецький і краєзнавчий журнал. – Снятин: ПрутПринт, 2000. – Ч. 11–12. – С. 84–90.

⁶ Монолатій І. Коломия в часи Західно-Української Народної Республіки / Іван Монолатій. – Коломия, 2000. – 80 с.; його ж. Покуття у контексті боротьби галицьких українців за державну незалежність (1918–1919 рр.): соціальне та індивідуальне як модель пошуку національно-історичної свідомості / Іван Монолатій // Nad Wisła i Dnieprem: Polska i Ukraina w przestrzeni europejskiej – przeszlosc i terazniejsznosc. – Seria: Stosunki Miedzynarodowe i Globalny Rozwoj, Nr. 2. – Torun-Kijow, 2003. – S. 93–107.

⁷ Харитон В. Покутяни: Літературно-документальний диптих: У 2-ох частинах / Василь Харитон. – Снятин : Прут Принт, 2010. – 272 с.; його ж. Снятин над Прутом: Частина перша. Нариси історії міста та околиць від найдавніших часів до початку XX століття. – Снятин: Прут Принт, 2003. – 224 с.

демократичну конституцію та обрати президента УНРади, яким став Є. Петрушевич¹¹.

Щоб запобігти перехопленню поляками ініціативи в Східній Галичині, 30 жовтня львівська делегація УНРади винесла спеціальну ухвалу про заборону українським органам виконувати розпорядження та накази Польської ліквідаційної комісії¹². Реальна загроза захоплення влади поляками змусила керівництво львівської делегації УНРади ухвалити остаточне рішення про збройний виступ. Відповідальність лягла на Центральний військовий комітет, перейменований на Українську Генеральну Військову Команду на чолі з Д. Вітовським, до складу якої входило сім чоловік, серед яких був і уродженець Снятина отаман легіону Українських січових стрільців Семен (Сень) Горук.

Центром організації повстання став Народний дім у Львові, тут містився штаб з підготовки збройного виступу. Звідси в другій половині 31 жовтня 1918 р. було відіслано телеграфні повідомлення та посланці до окружних військових комітетів краю, серед яких була і Коломия, що була центром повстання українців на Покутті, з наказом проти ночі 1 листопада збройними виступами взяти під контроль відповідні міста та повіті¹³.

Практично без збройної боротьби було встановлено українську владу на Покутті: в Коломийському, Снятинському, Городенківському, Тлумацькому повітах. В окремих містах влада перейшла до українців навіть дещо раніше, ніж у Львові. Показовим в цьому плані стало місто Коломия.

У Коломії за ініціативи поручника Володимира Бемка наприкінці вересня 1918 р. виник Революційний комітет (у деяких інших спогадах він називається Військовим комітетом), до складу якого ввійшли українські старшини 24-го та 36-го піхотних полків: В. Білінкевич, С. Сверида, Т. Приймак, Д. Легкун, Мацієвич та ін. Цей комітет мав характер окружного і поширив свій військово-організаційний вплив на територію суміжних з Коломийським Снятинського, Городенківського, Печеніжинського, Надвірнянського та Делятинського повітів. Члени комітету виїжджали в сусідні повітові центри Покуття, вели попередні розмови з довіреними особами про можливість захоплення й утримання влади. Через хитке політичне становище відповідну роботу проводили «під виглядом забав»¹⁴.

¹¹ Проголошення Української Держави // Діло. – 1918. – 22 жовтня; Українське слово. – 1918. – 22 жовтня.

¹² Українське слово. – 1918. – 30 жовтня.

¹³ Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. / О. Кузьма. – Львів : Червона Калина, 1931. – 448 с. – С. 57.

¹⁴ Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія / Керівник авторського колективу й відповідальний редактор О. Карпенко. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. – С. 117–118; Монолатій І. Коломия в часи Західно-Української Народної Республіки / Іван Монолатій. – Коломия, 2000. – С. 13.

При підготовці коломиїський комітет виявив ініціативу щодо революційного захоплення влади в повітах, надіславши на адресу Центрального військового комітету у Львові заклики, де пропонував останньому, щоб «найдовше до 5 днів дав наказ про переведення перевороту, а якщо він цього не зробить, щоб у Покутті на власну руку [це] зробилося на своїй території і тим самим приневолено решту Галичини до того самого кроку»¹⁵.

Тридцять першого жовтня ввечері відбулося засідання Комітету за участі 50-ти старшин, на якому «устійнено обсаду становищ у місті, призначено старшинські стежі, що мали асистувати при перебиранні влади». О 9 год. 30 хв. прибув зі Львова кур'єр, хорунжий УСС В. Мурович, який передав наказ УГВК за підписом Д. Вітовського про захоплення влади. Тут же старшини і стрільці приступили до виконання раніше одержаних доручень. І вже ввечері 31 жовтня всі найважливіші об'єкти міста було захоплено. Тієї ж ночі «вислано тягаровими автами невеликі військові відділи з куреня поручника д-ра Зволинського до Снятина, Городенки і Надвірної для допомоги при захопленні влади. Перебирання влади всюди відбулося спокійно». Учасник тогочасних подій писав: 1 листопада «осіннє раннє сонце застало вже на державних будинках синьо-жовті прапори»¹⁶.

Повітовим комісаром нової української влади в Снятині 1 листопада 1918 р. став поручник Г. Мартинець, а його заступником – Жуковський. Повітовим командантом обрано поручника В. Одинського. До складу повітової ради входили хорунжі В. Костащук, А. Тофан, чотарі В. Мурмилюк, К. Сирневський, Іл. Франко, Ткачук. Головний осередок влади містився в снятинській ратуші. Повітова команда Снятина була підпорядкована окружному осередкові в Коломії¹⁷. Підрозділи українських військових сил у Заболотіві очолював поручник Яків Голота¹⁸.

Отож на початку листопада 1918 р. за участі українських воїнів і місцевого населення встановлено владу УНРади в краї. Сучасники визнавали, що Покуття стало в час ЗУНРу найкраще зорганізованою округою Східної Галичини. Іван Кузич правильно підмітив, що «військовий переворот в Коломії 1-го листопада 1918 р. проведений був блискуче, може найкраще в усій

¹⁵ Покутський вісник. Орган Окружної Національної Ради в Коломії. – 1918. – 10 листопада; Воробець В. 1 падолиста 1918 р. у Коломії / Віктор Воробець // Український скиталець. – 1920. – №1. – С. 21.

¹⁶ Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія / Керівник авторського колективу й відповідальний редактор О. Карпенко. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. – С. 119.

¹⁷ Бажанський М. Творчий динамізм патріотизму моїх земляків. Гаслова енциклопедія / Михайло Бажанський. – Дітройт, 1983. – С. 124–125.

¹⁸ Д. М. Листопадові дні в Коломії / Д. М. // Коломия й Коломиїщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія: Видання Комітету Коломиї, 1988. – С. 751.

Галичині»¹⁹. Розпочинали активну діяльність повітові ради, відбувалися вибори повітових і громадських комісарів, прибічних рад, міліції.

У законодавчому органі Західноукраїнської Народної Республіки – Українській Національній Раді Снятинський повіт представляв Антін Онищук. Серед парламентських послів і представників українських політичних партій, уродженців або тих, що довгий час жили на Снятинщині, в складі центрального осередку УНРади були Василь Стефаник, Кирило Трильовський, Лев Ганкевич, Антін Крушельницький та ін.²⁰. Снятинську повітову УНРаду очолив відомий український письменник і адвокат І. Семанюк (Марко Черемшина)²¹.

У партійній сфері населення Снятинського повіту підтримувало радикалів, які виступали за негайне проведення аграрної реформи. В Українській радикальній партії виділилась опозиційна до офіційного проводу «Селянсько-радикальна партія» (Покутська група) К. Трильовського, яка звинуватила керівництво УРП в пасивності й намірах розпустити партію. В УНРаді діяла фракція «Селянсько-радикальний клуб», заснована К. Трильовським, І. Дувіраком, П. Шекериком²². 16 лютого 1919 р. група К. Трильовського провела в Коломиї конференцію за участі 321 делегата. Більшу частину делегатів представляли селяни з Покуття, серед яких були і жителі Снятинщини. Конференція проголосила себе загальнопартійним форумом і обрала нову управу на чолі з К. Трильовським²³. В окремій заяві керівний осередок повідомив, що «партія відтепер називається “Селянською радикальною партією”» (СРП). В ряді місцевостей члени СРП створили партійні організації, провели народні віча²⁴. Загальноповітові збори організаційних комітетів, які відбулись у Снятині 6 квітня 1919 р., підтримали діяльність СРП²⁵.

На правовій основі відбувалось творення місцевих органів влади. Зокрема, 16 листопада УНРада ухвалила «Тимчасовий закон про

адміністрацію Західно-Української Народної Республіки», згідно з яким на території ЗУНР залишалось в силі все попереднє австрійське законодавство, якщо воно не суперечило інтересам, суті і цілям Української держави. Всі державні службовці колишньої Австро-Угорської імперії, які бажали чесно служити Українській державі, склали письмове «приречення» (присягу) і залишалися на своїх місцях. Всі адміністративні органи і влада на території ЗУНР підпорядковувалися Державному Секретаріатові. В повіті представником і основним органом державної адміністрації був повітовий комісар, якого призначав і звільняв Державний секретар внутрішніх справ. Йому підпорядковувалися повітовий військовий комендант і комендант жандармерії²⁶.

На чолі повіту стояв призначений Національною Радою повітовий комісар (на Снятинщині обрали Гната Мартинця), а в судових повітових округах – делегати Комісаріату Української Національної Ради.

У листопаді 1918 р. було ухвалено ще два важливі розпорядження: про створення жандармерії і регулярної армії. У розпорядженні про жандармерію наголошувалося, що «бувша австрійська жандармерія» розпускається, а замість неї створюється «українська жандармерія» з використанням її матеріальної бази та спорядження. Підпорядковувалась державна жандармерія Державному Секретаріатові військових справ. Організацію цієї справи на місцях було покладено на окружних військових командантів і повітових комісарів. Жандармерія ЗУНР поділялась на три області: 1) Львів, 2) Станиславів, 3) Тернопіль, які у свою чергу поділялись на жандармські відділи. Снятинський повіт увійшов до складу жандармського відділу «Городенка»²⁷.

Відповідно до розпорядження про створення регулярної української армії всю територію держави теж було поділено на три військові області: А – Львів, Б – Тернопіль, В – Станиславів. Кожна область ділилась на чотири військові округи, які склались з повітів. Снятинський повіт входив до складу Коломийського окружного військового округу, який у свою чергу був підпорядкований Станиславівській військовій області²⁸.

Було оголошено часткову мобілізацію до армії чоловіків 1883–1900 рр. народження²⁹. Для

¹⁹ Кузич І. Листопадіві дні в Коломиї / Іван Кузич // Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія: Видання Комітету Коломиян, 1988. – С. 759.

²⁰ Чубатий М. Державний лад на Західній Области Української Народньої Республіки / М. Чубатий. – Львів, 1921. – С. 21–24.

²¹ Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте. Наукові розвідки, републікації, документи / Микола Гуйванюк. – Снятин: Прут Принт, 2007. – 108 с. – С. 19.

²² Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія / Керівник авторського колективу й відповідальний редактор О. Карпенко. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. – С. 233.

²³ До нового діла // Громадський голос. – 1919. – 19 лютого.

²⁴ Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія / Керівник авторського колективу й відповідальний редактор О. Карпенко. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. – С. 233.

²⁵ Громадський голос. – 1919. – 10 травня.

²⁶ Збірник законів, розпорядків та обіжників проголошених Державним Секретаріатом Зах.-Укр. Н. Р. – Станиславів, 1918. – С. 5–7.

²⁷ Державний архів Львівської області, ф. 1259, оп. 1, спр. 31, арк. 113–114.

²⁸ Збірник законів, розпорядків та обіжників, проголошених Державним Секретаріатом Зах.-Укр. Н. Р. – Станиславів, 1918. – С. 2.

²⁹ Вісник Державного Секретаріату Військових Справ: 1918. – Ч. 1. – 1 грудня. – С. 2–4; З приватної колекції Білика Романа Павловича, жителя смт. Заболотів Снятинського району. Ф. 1. Матеріали з історії Західно-Української Народної республіки, спр. 5, арк. 1.

прикладу, комісар Снятинського повіту Г. Мартинець у спеціальній прокламації від 19 травня 1919 р. «До всіх парох. урядів і гром. комісарів в повіті» проголошував, що на основі військового наказу Окружної військової команди в Коломиї «мають гром. Комісарі зібрати всіх латинників мушин української народности уроджених в році 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889, 1900 і 1901 і відставити протягом 48 годин до повіт. Військової Команди в Снятині. За невиконане цього приказу відвічає гром. комісар»³⁰.

Часопис «Покутський вісник» з захопленням писав про загальну мобілізацію місцевого населення до війська: «Усі верстви нашого громадянства прийняли сей заклик з одушевленням. Із сіл напливають ряди селянства, що спішать на оборону своєї волі й своєї землі. Українські залізничники й ученики гімназії готові теж відбутися свій святій обов'язок. Не стало холодним і серце інтеліґента... (який) кидає все й стає в бойові ряди»³¹.

У грудні 1918 р. в Коломиї окремим розпорядженням було врегульовано структуру і правне положення окружних військових команд (ОВК), що відповідали за набір і формування збройних сил ЗУНР. До обов'язків ОVK відносилися зберігання ладу і спокою в цій окрузі; формування українського війська з числа демобілізованих українців чужих армій; виявлення, облік та зберігання військового майна; дислокація війська³². Восьмого грудня 1918 р. комендант Коломийської ОVK довів до відома населення повітів Покуття, зокрема Снятинського, наказ про дотримання публічного ладу і спокою. Заборонялося торгувати спиртними напоями, було зачинено всі заклади торгівлі ними³³. Снятинський повітовий військовий комісаріат долучився до організації збору амуніції для воїнів УГА на фронт в умовах українсько-польської війни. У спеціальній відозві «До всіх місцевих комісаріатів і урядів парох. в повіті» говорилось: «...Під сю хвилю відчувається брак білля і обуви. Для кого сих матеріалів недостач? – для наших жовнірів для нашої армії, – хтож сі жовніри? – сеж наші братя, сини і мужі, котрі борються за визволення України, они відмовляють собі що їм найдорожше що їм наймилійше. – Для того і ми будемо останніми прислужим ся іншим способом до того визволення – прислужим ся тим чим ми в силі, чоґо потреба вимагає. – Щоби покрити принайменше в части

сей великий і необхідний брак обуви і білля, без котрого ніяка армія не може існувати і своєї задачі виконати зарядив Держ. Секрет. внутрішніх справ одноразову збірку (:реквізицію:) білля і обуви, а також середників, до їх виробу служачих...»³⁴

За основу судової системи було взято попередню, австрійську³⁵. Державне секретарство судівництва на чолі з О. Бурачинським реформувало судову систему. За розпорядженням урядової установи на території ЗУНР створено судові округи (12) і судові повіти (130). Більша частина Покуття, зокрема і Снятинщина, входила до складу Коломийського судового округу, де проживало 79,2% українців, 8,6% поляків і 12% євреїв. Відповідно до цих даних до Коломийського окружного суду належало обрати дев'ятьох суддів (один мандат від 40 тис. жителів), з яких сім українців, по одному поляку і єврею³⁶. Села Снятинського повіту входили до двох так званих судових повітів: «Судовий повіт Снятин» і «Судовий повіт Заболотів». До складу першої судової інстанції входили такі села: Підвисока, Потічок, Русів, Стецева, Альбінівка, Белелуя, Ганківці, Красноставці, Задубрівці, Драгасум, Княже, Залуче, Завалля, Любківці, Орелець, Тулова, Видинів, Вовчківці, Будилів, Карлів, Кулачин, Микулинці, Устя, а також місто Снятин; до складу другої – Борщів, Хлібичин, Демиче, Келихів, Олешків, Трійця, Тулуки, Зібранівка, Заболотів, Попельники, Рудники, Тучапи, Іллінці, Джурів, Новоселиця, Рожнів, Тростянець. Координував роботу судової сфери Снятинського повіту військовий комендант поручник В. Одинський³⁷.

Жителі Снятинського повіту на початку 1919 р. долучалися до обговорення земельної реформи, яка вважалась соціально спрямованою й мала допомогти збідованим селянам вижити в умовах важких руйнувань, безробіття, голоду і злиднів. Для прикладу, 9 лютого 1919 р. відбулося повітове віче в Снятині, 23 лютого – в Заболотіві, де було ухвалено відповідні резолюції: земля має перебувати в руках українців, що має бути законодавчо підтверджено офіційним документом; жителі Снятинського повіту висловлюють довір'я УНРаді і Тимчасовому Державному Секретаріатові, які ведуть підготовчу роботу в проведенні аграрної реформи; в перехідний період (коли земельну реформу ще не ухвалено) всі ґрунти і ліси мають перебувати під контролем українських повітових властей, а землі великої і

³⁰ З приватної колекції Білика Романа Павловича, жителя смт. Заболотів Снятинського району. Ф. 1. Матеріали з історії Західно-Української Народної республіки, спр. 3, арк. 1.

³¹ Покутський вісник. – 1918. – 4 грудня; Монолатій І. Коломия в часи Західно-Української Народної Республіки / Іван Монолатій. – Коломия, 2000. – С. 19.

³² Монолатій І. Коломия в часи Західно-Української Народної Республіки / Іван Монолатій. – Коломия, 2000. – С. 19.

³³ Січовий голос. – 1918. – 12 грудня.

³⁴ З приватної колекції Білика Романа Павловича, жителя смт. Заболотів Снятинського району. Ф. 1. Матеріали з історії Західно-Української Народної республіки, спр. 2, арк. 1.

³⁵ Збірник законів, розпорядків та обіжників, проголошених Державним Секретаріатом Зах.-Укр. Н. Р. – Станиславів, 1918. – С. 4–5.

³⁶ ЦДІАЛ України, ф. 581, оп. 1, спр. 96, арк. 20–21.

³⁷ З приватної колекції Білика Романа Павловича, жителя смт. Заболотів Снятинського району. Ф. 1. Матеріали з історії Західно-Української Народної республіки, спр. 6, арк. 1.

середньої посілості слід передати для обробітку малоземельним і безземельним селянам³⁸.

Кульмінацією національно-визвольних змагань українського народу 1917–1920 рр. було проголошення 9 (22) січня 1919 р. в Києві «Акта об'єднання Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки в єдину державу». Третього січня 1919 р. УНРада винесла ухвалу «Про злуку Західно-Української Народної Республіки з Українською Народною Республікою». В ухвалі відзначалось: «Українська Національна Рада, виконуючи право самоозначення українського народу, проголошує торжественно з'єдинення з нинішнім днем ЗУНР з УНР в одну, одноцільну, суверенну Народну Республіку»³⁹. На підтримку рішення УНРади з 5 січня 1919 р. в містах і селах краю – Коломиї, Снятині, Заболотіві, Отинії та інших пройшли багатотисячні віча. Окрім цього, на велелюдних вічах порушували найважливіші проблеми політичного, національно і господарського життя – земельної реформи, виборчого закону, зовнішньополітичного становища.

Незважаючи на труднощі, молода держава особливо дбала про розвиток українського шкільництва, причому проводила цю політику з урахуванням інтересів національних меншин. На основі ухваленого УНРадою 16 лютого 1919 р. Закону «Про мови»⁴⁰, за яким українська отримувала статус державної, Державний секретаріат просвіти і віросповідань 24 лютого цього ж року видав розпорядок про запровадження викладання нею у всіх державних середніх школах⁴¹.

На Снятинщині в рамках проведення освітньої програми діяльності формувалась повітова шкільна рада. На заклик повітового комісара Г. Мартинця у Снятині 24 листопада 1918 р. було організовано збори вчителів краю і обрано шкільним інспектором В. Равлюка, референтом С. Фодчука. На урочистому зібранні ухвалено розпорядження підписатись під документом, що засвідчував служінню українській національній владі. Українське вчительство виконало розпорядження. Польські педагоги, окрім одинадцятьох, які працювали по селах і посвоячилися з українцями, не підписалися під розпорядженням. А тому склалась дивна ситуація: у фахових школах та класичних гімназіях Снятина і Заболотова не вистачало педагогів. Такий стан речей було виправлено: на спорожнілі місця польських учителів було запрошено молодих

українських педагогів, які раніше не могли отримати посад, хоч мали відповідну кваліфікацію, а також повернулось кілька галицьких учителів, що до цього часу працювали в суміжних з Покуттям населених пунктах Буковини⁴². В березні 1919 р. в Снятині у приміщенні колишньої польської гімназії відбулася вчительська конференція, на яку з'їхалися українські педагоги Снятинщини і Заболотівщини. По селах краю проводили урочисті дійства, присвячені Актові злуки УНР і ЗУНР⁴³.

Українська мова ставала обов'язковим предметом для вивчення з третього року навчання в усіх державних і приватних польських, єврейських і німецьких школах. У населених пунктах Снятинського повіту попри нестачу вчителів-українців, українських підручників і учнівського приладдя навчальний процес, як правило, не зривався в 1918–1919 навчальному році. До того ж Державний секретаріат освіти і віросповідань під керівництвом А. Артимовича надіслав відповідні повідомлення до шкільних повітових рад з проханням набрати дітей на поглиблені підготовчі курси навчання різноманітних ремесел. В одному з таких оголошень за підписом Артимовича і шкільного інспектора В. Равлюка, направленому до с. Видинова Снятинського повіту, читаємо: «... Тому звертаєся Д.С.о.в. (Державний секретаріат освіти і віросповідань. – А. К.) із зазивом до всего духовенства, учительства та інших верств громадянства і то інтелігентів, як і свідомих селян та робітників, щоби старалися вислати з кожного села бодай кілька селянських і робітничих дітей на підготовчі курси. По скінченню підготовчих курсів перейдуть ученики в найблизшій шк. році до відповідної найблизшої середньої або фахової школи. Д.С.о.в. переконаний, що без імпендавної співпраці всього громадянства, а поперед усього покликаного до того учительства школи не зможуть виконати як слід свого обов'язку і завдання супроти держави. А кожда, хочби сме однорічна, провалка в ділі загальної освіти – можлива і втрата!»⁴⁴.

Майже в кожному містечку і селі Снятинщини діяли молодіжні товариства «Січ», «Сокіл», читальні «Просвіти», гуртки «Сільського господаря». Проводили шевченківські свята, урочистості з нагоди ювілейних дат діячів історії, культури.

З перших днів революції УНРада зверталася до представників національних меншин краю, сподіваючись на їхні підтримку та співпрацю. У відозві «Український Народе» від 1 листопада

³⁸ Нове життя. Щоденник. – 1919. – 5 березня.

³⁹ Нова Рада. – 1919. – 24 січня

⁴⁰ Вістник державних законів і розпорядків ЗО УНР. – Вип. 3. – Станиславів. – 1919. – 2 березня.

⁴¹ Великочий В. Національно-політичні процеси на Покутті в період ЗУНР / Володимир Великочий // Коломия давня і нова: міська цивілізація в історії та культурі. / Матеріали регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 600-річчю надання Коломиї магдебурзького права, Коломия, 27 жовтня 2005 р. / За ред. І. Монолатія. – Коломия : Вік, 2005. – С. 77–91. – С. 79.

⁴² Фодчук С. Народне шкільництво в Снятинщині (за української влади) / Семен Фодчук // Відновлення Української Держави 1918 року. Збірник материялів із поясненнями і вступним словом зладив Михайло Бажанський. – Дітройт: Бібліотека видавництва «Снятин», число 4, 1979. – С. 50–51.

⁴³ Там само. – С. 51–52.

⁴⁴ З приватної колекції Білика Романа Павловича, жителя смт. Заболотів Снятинського району. Ф. 1. Матеріали з історії Західно-Української Народної Республіки, спр. 4, арк. 1

1918 р. пропонувалось: «...національні меншости Української держави – Поляки, Жиди, Німці – мають вислати своїх відпоручників до Української Національної Ради»⁴⁵. Водночас «Покутський вісник» наголошував: «Українці утворили свою державу на тих землях, де український народ жиє в більшости. Побіч Українців живуть у меншости Поляки і Жиди і їм належать ся ті самі горожанські права, що і Українцям... Поляки ще справді не прийшли до розуму і ще мріють про панованне над нами – та се дарма. Українці те панованне силою скинуть... Треба поводити ся з Поляками і Жидами чемно, але і обережно, дбати про їх добро, але також насильство з їх сторони і замах на нашу Державу треба відкинути оружжям і то рішучо та безоглядно»⁴⁶.

Однак заклики високих владних інституцій ЗУНР до політичних представницьких сил національних меншин загалом не знайшли серед них бажаного розуміння. Жодна з неукраїнських політичних партій чи громадських організацій не виявила бажання взяти на себе відповідальність за формування і становлення ЗУНР, вироблення внутрішнього та зовнішньополітичного курсу держави, відмовляючись увійти до її владних структур. В. Великочий стверджує, що таке ставлення національних меншин до молоді західноукраїнської держави було вмотивоване, розглядалось від органічного неприйняття і протиборства до конструктивного нейтралітету й персонального співробітництва стосовно української влади⁴⁷.

Перше більше проявилось в польсько-українському протистоянні, небажанні колишніх урядових чиновників та адміністративних службовців польської національності долучитися до організації української влади. Навпаки, єврейські політичні та громадські організації в краї загалом займали позицію конструктивного нейтралітету до ЗУНР. Вони, об'єднані навколо Східногалицької єврейської національної ради, намагалися захистити насамперед власні національні інтереси, уникаючи прямого втручання у протиборство між українцями та поляками. Єврейське населення співпрацювало з місцевими органами управління й окремими державними структурами ЗУНР і навіть брала участь в їхній роботі. Підтвердженням повноправності єврейського населення в західноукраїнській державі, зокрема і на території Покуття, є лист

⁴⁵ Український народ! // Діло. – 1918. – 2 листопада.

⁴⁶ Як маємо заховувати ся супроти Поляків і Жидів, що мешкають у межах нашої держави // Покутський вісник. – 1918. – 10 листопада.

⁴⁷ Великочий В. Національно-політичні процеси на Покутті в період ЗУНР / Володимир Великочий // Коломия давня і нова: міська цивілізація в історії та культурі. / Матеріали регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 600-річчю надання Коломії магдебурзького права, Коломия, 27 жовтня 2005 р. / За ред. І. Монолатія. – Коломия : Вік, 2005. – С. 82.

пересічного читача коломиїської газети «Покутський вісник», єврея за національністю: «Жида в Українській державі є її правдивими громадянами, а тому держава не мусить допустити в нас жидівських розрух, які мається на великій Україні»⁴⁸. Слід також додати, що розпорядок Державного секретаріату внутрішніх справ «Про врегулювання єврейської автономії», опублікований у газеті «Република»⁴⁹, став черговим реальним кроком на шляху до визнання політико-правового статусу єврейського населення в ЗУНР не лише як самостійної складової частини її громадян, а й рівноправного партнера та надійного внутрішнього союзника українців у зміцненні своєї держави⁵⁰.

На плечі молоді держави ЗУНР (пізніше ЗО УНР) впав весь тягар українсько-польської війни 1918–1919 рр. Погіршилась ситуація для західних українців навесні 1919 р., коли на українсько-польському фронті відбувалися докорінні зміни в розстановці сил: з Франції сюди прибула 80-тисячна армія генерала Й. Галлера, сформована з польських військовополонених, колишніх австрійських солдатів і офіцерів. Ситуацію ускладнили порушення румунськими військами південно-східних кордонів Галичини і окупація Покуття, зокрема Снятинщини, наприкінці весни 1919 р., яка стала результатом дипломатичних взаємин польського та румунського військового керівництва, а також Антанти.

Дослідник Микола Литвин вважає, що військовикам Польщі вигідною була агресивність Румунії щодо українців, бо це послаблювало південний відтинок фронту українсько-польської війни й відволікало немало військово-матеріальних ресурсів ЗУНР⁵¹. Тому вже на початку 1919 р. Варшава встановила тісні військово-дипломатичні стосунки з Бухарестом. У свою чергу Антанта побоювалась експорту більшовицької революції на захід, а тому вважала радянську Росію дестабілізаційним чинником, що заважав наведенню післявоєнного міжнародного порядку. Керівництво держав Антанти пропонувало румунському прем'єр-міністрові І. Братіанові погодитися на створення спільного польсько-румунського антибільшовицького фронту. До того ж Польща в умовах складних перипетій українсько-польської війни домагалась

⁴⁸ Покутський вісник. – 1919. – 16 березня.

⁴⁹ Република. Щоденник. – 1919. – 1 квітня.

⁵⁰ Великочий В. Національно-політичні процеси на Покутті в період ЗУНР / Володимир Великочий // Коломия давня і нова: міська цивілізація в історії та культурі. / Матеріали регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 600-річчю надання Коломії магдебурзького права, Коломия, 27 жовтня 2005 р. / За ред. І. Монолатія. – Коломия: Вік, 2005. – С. 85–86.

⁵¹ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 / Микола Литвин. – Львів: Інст. українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Інститут Центрально-Східної Європи, 1998. – С. 368.

від Румунії здійснення рішучих антиукраїнських військових акцій⁵².

У свою чергу румунські війська готувались захопити південно-східну частину Галичини. 13 січня 1919 р. генерал Я. Задік віддав наказ про введення стану облоги в Кіцманському, Заставненському, Вашківському, Сторожинецькому повітах, тобто якраз у тих, які безпосередньо прилягали до Снятинського, Городенківського і Косівського повітів Галичини. Ведучи підготовку до військової акції проти ЗО УНР, румунський уряд домагався рішучих репресивних заходів щодо тих, хто з румунською окупацією Буковини переїхав до Галичини. Протягом другої половини квітня – на початку травня 1919 р. за вказівкою Міністерства внутрішніх справ було дано розпорядження за №291 всім постам, кожному жандармові зокрема, підготувати списки осіб, «... які брали участь в політичному житті краю, а ... особливо тих, що виїхали на Україну, визначити, чи вони увійшли там до війська, що роблять, чим займаються...»⁵³. За вказівкою Міністерства внутрішніх справ префектів повітів, які безпосередньо прилягали до Снятинщини і Городенківщини, зобов'язували щотижня давати письмову інформацію про стан і настрої місцевого населення⁵⁴.

Уряд ЗУНР намагався застрахуватись від можливої агресії Румунії дипломатичним шляхом. Державний Секретаріат ухвалив рішення не проводити мобілізації «в цілі виступу оружно проти Румунії... із жаданням таких самих заборук із сторони Румунії»⁵⁵. Але стривоженість української влади посилювалась, оскільки в кінці зими – на початку весни 1919 р. спостерігалась концентрація румунських військ на пограниччі з Покуттям. Було здійснено спробу порозумітись через переговори з румунським генералом Я. Задіком стосовно узгодження кордонів держав. Ухвалено таке рішення: «...українські відпоручники мають удатися до Букарешту та вести переговори з румунським правительством в цілі управління тимчасових відносин між українською та румунською державою...»⁵⁶.

Отримавши згоду Антанти, румунський уряд дав розпорядження генеральному штабові розробити план військової операції щодо захоплення краю. Після затвердження плану під кодовою назвою «Покуття» відповідно до плану військової операції румунська армія мала перейти галицько-буковинське пограниччя і зайняти територію Східної Галичини між Карпатами і Дністром на лінії Надвірна – Отинія –

⁵² Західно-Українська Народна Республіка, 1918–1923: Ілюстрована історія. – Львів – Івано-Франківськ: Манускрипт–Львів, 2008. – 524 с. – С. 356.

⁵³ Державний архів Чернівецької області, ф. 6, оп. 1, спр. 17, арк. 1.

⁵⁴ Кройтор В. Проблема Покуття у відносинах між Румунією і ЗУНР / Володимир Кройтор // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. На пошану професора Олександра Карпенка. – 2001. – Ч. 5–6. – С. 232–233.

⁵⁵ Там само. – С. 231.

⁵⁶ Нове життя. – 1919. – 14 березня.

Незвисько. Начальник румунського генштабу генерал К. Презан наказував командуванню 8-ї дивізії, що «... Румунія безпосередньо зацікавлена в тому, щоб контролювати залізницю Чернівці – Коломия – Городенка, Коломия – Рахів – Сігет, якими здійснюється зв'язок між Буковиною і Трансильванією...»⁵⁷.

Для виконання операції румунські війська було поділено на три групи. Перша, центральна група, згідно з планом операції мала вести наступ у напрямку Неполоківці – Снятин – Коломия. Північна група здійснювала наступ в напрямку Киселів – Городенка – Незвисько. Південній групі відповідно до диспозиції командування було поставлено завдання вести наступ у напрямку Вашківці – Залуччя – Вижняца – Кути – Косів. Командувати операцією «Покуття» румунський генштаб доручив полковникові Г. Лічу⁵⁸.

Напередодні наступу румунських військ прикордонна стежа Снятинського повіту постійно рапортувала Окружній військовій команді Коломії про пожвавлення на протилежному боці кордону. В суботу, 3 травня 1919 р., румунський військовий розвідувальний літак розкидав над містом листівки, надруковані польською, німецькою та українською мовами, які залякували населення швидким приходом більшовиків: «...звідомлення були призначені для околиць, зайятих більшовиками, а заразом як осторога для нас, якщо ми би допустили в нашій державі до розвитку більшовизму»⁵⁹. За п'ять днів до загального наступу румунських військ на Покуття українська прикордонна варта в Снятині інформувала про мобілізацію румунських військ – замість прикордонників з'явилося багато кінноти, до того ж там перебував відділ польських уланів⁶⁰.

Готуючись до збройного виступу проти ЗО УНР, румунський генеральний штаб 22 травня 1919 р. в ультимативній формі вимагав від окружного військового командування Коломії звільнити територію від кордону з Буковиною до залізничної лінії Станиславів – Коломия: «Змушені необхідністю встановити зв'язок між буковинським і північно-трансильванським фронтами і з огляду на обставину, що цей зв'язок може бути установлений тільки через оволодіння залізничною лінією Коломия – Мармарош – Сігет, наші окупаційні війська на Буковині отримали наказ вранці 24 числа

⁵⁷ Покуття. Історико-етнографічний нарис. – Львів: Манускрипт–Львів, 2010. – 456 с. – С. 165.

⁵⁸ Західно-Українська Народна Республіка, 1918–1923: Ілюстрована історія. – Львів – Івано-Франківськ: Манускрипт–Львів, 2008. – С. 357.

⁵⁹ Румунські звідомлення // Покутський Вістник. – 1919. – 8 травня.

⁶⁰ Бурнадз М. На українсько-румунському пограниччю. Спомин / М. Бурнадз // Відновлення Української Держави 1918 року. Збірник матеріалів із поясненнями та вступним словом зладив Михайло Бажанський. – Дітройт, 1979. – С. 33; Бемко В. Напад румунів на Покуття 24 травня 1919 / Володимир Бемко // Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія: Видання Комітету Коломийчан, 1988. – 960 с. – С. 821.

цього місяця просунулися вперед і зайняли згадану залізничну лінію. Водночас верховне командування румунської армії видало інструкцію, щоб при виконанні цього чисто військового завдання ми оминали сутичок з вашими військами»⁶¹. Окрім цього, під виглядом боротьби з угорським комуністичним режимом румунський уряд зажадав від українців протягом 24-х годин (за іншими даними – 12 годин⁶²) передати в розпорядження румунського війська залізницю: «... усунути українські війська із залізничних шляхів (Снятин, Коломия, Хриплин, Делятин, Ясіня) та з повітів лежачих при цих шляхах, бо вимагають того стратегічні румунські пляни проти Мадярів. Жадання своє оправдовує румунський комендант приказом своєї влади за згодою Антанті»⁶³.

Сучасники тогочасних подій свідчать про неготовність українських військових формувань зупинити ворога на прикордонні, оскільки головну увагу вони приділяли організації опору полякам на фронті в українсько-польській війні 1918–1919 рр.⁶⁴ Поручник Микола Бурнадз, який очолював третю сотню прикордонної сторожі у Снятині, повідомляв, що українські воїни в організації охорони рубежу були невишколені, а румунських прикордонників на буковинській стороні р. Пруту і р. Черемошу було вдвічі – втричі більше⁶⁵. Ще однією причиною неорганізованості напередодні наступу румунських військ сучасники вважали військову диктатуру керівника Окружної військової команди в Коломиї Теодора Примака⁶⁶. Не було спільної позиції місцевого українського військового командування після того, коли було повідомлено про наступ румунських військ. В ході обговорення на нараді Окружної військової команди в Коломиї міркування стосовно дислокації військових частин були різні. Одні вважали, що слід здійснити негайну загальну мобілізацію воїнів на

⁶¹ Добржанський О. Змагання за українську державність на Буковині (1914–1921). Документи і матеріали / Олександр Добржанський, Володимир Старик. – Чернівці: Чернівецька обласна друкарня, 2009. – 512 с. – С. 411.

⁶² З румунської окупації // Український прапор. – 1919. – 8 серпня.

⁶³ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 / Микола Литвин. – Львів: Інст. українознавства імені І. Крип'якевича НАН України; Інститут Центрально-Східної Європи, 1998. – С. 370; 3 днів тривоги на Покуття. Хроніка 23–28 травня 1919 р. // Відновлення Української Держави 1918 року. Збірник матеріалів із поясненнями та вступним словом зладив Михайло Бажанський. – Дітройт, 1979. – С. 14.

⁶⁴ Бемко В. Напад румунів на Покуття 24 травня 1919 / Володимир Бемко // Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія: Видання Комітету Коломиян, 1988. – 960 с. – С. 819.

⁶⁵ Бурнадз М. На українсько-румунському пограниччю. Спомин / М. Бурнадз // Відновлення Української Держави 1918 року. Збірник матеріалів із поясненнями та вступним словом зладив Михайло Бажанський. – Дітройт, 1979. – С. 32

⁶⁶ З румунської окупації // Український прапор. – 1919. – 8 серпня.

українсько-румунському пограниччі. Інші ж, навпаки, висловлювались про неготовність зустріти ворога: «На цілім румунським фронті від Городенки до Жаб'юго (Верховини. – А. К.) є трохи більше як два куріні. По окопах самі новобранці...». Дехто радив стягнути все військо і піти в гори, де мали б допомогти гуцули, на що інші перечили: «Там згинемо за тиждень з голоду, бо Гуцули самі голодують і вмирають»⁶⁷. Важко було обрати правильний крок ще й тому, що Державний секретаріат військових справ ЗО УНР не ухвалив відповідних дипломатичних чи військово-стратегічних рішень щодо розв'язання цієї проблеми. Окружна військова команда зійшлася на тому, що збірним пунктом для евакуйованих частин мало стати с. Нижнів над р. Дністром (тепер село Тлумацького району).

Двадцять четвертого травня 1919 р. румунські війська вдерлися на територію Покуття. Державний Секретаріат віддав наказ військам УГА не чинити збройного опору і розпочати евакуацію. Румунські війська безперешкодно просувалися Покуттям, не зустрічаючи серйозного опору. Вкрай складною була доля снятинського куреня прикордонної сторожі, який фактично перший зустрічав наступ ворога. Її керівник сотник Небиловець замість того, щоб зі своїми військовими загонами здійснювати спротив, 24 травня 1919 р. ввійшов до складу місії Державного секретаріату військових справ на чолі зі Степаном Витвицьким у переговорах з румунськими військами. А тому триста скорострільів опинились в руках ворога. Лише частина воїнів на чолі з чотарем М. Бурнадзом зуміла вирватись з лещат ворога і відступити до Коломиї. Натомість надзвичайно злагоджено діяв загін військових новобранців поручника Голоти, дислокований у Заболотові. Вирушивши до Коломиї, а потім і до Станиславова, цей загін зміг призупинити грабування польськими військовополоненими харчів, амуніції, озброєння. Успішно прорвалися до Нижнева прикордонний курінь городенківської військової залоги під керівництвом сотника Світлика та Буковинська сотня⁶⁸. Військові частини в с. Нижневі Товмацького повіту очолив поручник Володимир Бемко.

До кінця травня 1919 р. фактично всю територію Покуття окупували румунські війська. Румунська періодична преса розглядала захоплення Покуття не як ворожий акт. Румунські війська захопили його буцімто лише для того, щоб встановити залізничне сполучення між Буковиною і Керешмезе (тепер селище Ясіня Рахівського району Закарпатської області), де б вони мали зупинитись. Відповідно було підготовлено прокламацію, яку розкидали з літаків у Коломиї та її околицях. У листівці

⁶⁷ З днів тривоги на Покуття. Хроніка 23–28 травня 1919 р. // Відновлення Української Держави 1918 року. Збірник матеріалів із поясненнями та вступним словом зладив Михайло Бажанський. – Дітройт, 1979. – С. 15.

⁶⁸ Там само. – С. 19.

стверджувалось, що румунська армія не вступила в Галичину, щоб вести війну з українською армією чи місцевим населенням. «Тому ми просимо, – вказувалось у прокламації, – всіх солдатів і цивільних осіб з зайнятої нами території добровільно здати всю зброю, амуніцію і інші військові матеріали і продовжувати виконувати свої щоденні заняття». Разом з тим, окупаційна влада зобов'язувалася поважати життя і власність всіх мешканців, котрі не чинитимуть актів ворожості; згідно зі старими крайовими законами під наглядом румунської армії тутешні чиновники й надалі здійснюватимуть управління⁶⁹.

28 травня 1919 р. після зустрічі командира 8-ї румунської дивізії генерала Я. Задіка з польським генералом Кралічечком вирішено створити спільне військове командування в Коломиї та цивільну адміністрацію. Наприкінці травня 1919 р. польське керівництво скерувало на Покуття свої частини. Снятинський повіт, як і інші повіти Покуття, очолював військовий командир, який підпорядковувався територіальному комітетові. Річку Дністер було поділено на сектори⁷⁰.

Костянтин Кройтор стверджує, що румунська влада намагалась приборкати неправомірні дії поляків, які в ході відступу військових частин на Покутті намагались перебрати до своїх рук місцеву владу і звільнити з адміністративних посад українців. У відповідь румунське військове керівництво у трьох повітах Покуття префектами призначило поляків, а їх заступниками – українців. В інших трьох повітах префектами призначено українців, а їх заступниками – поляків⁷¹. У Снятинському повіті префектом став поляк.

Окупаційна влада ввела в грошовий обіг румунську валюту – лей, скасувавши обов'язковий курс української гривні. Це призвело до скрутного матеріального становища населення краю: місцеві спекулянти за невивідним курсом розмінювали гривні на румунські леї (грошова вартість гривні знижувалась на 35–50%)⁷². Румунські військовики ревізували все майно після відступу військ УГА (склади зброї, амуніції, продовольства, залізничні потяги), створено спеціальні комісії, які зайнялися інвентаризацією та оцінкою всього пожитку. Проте більшість продовольства роздали місцевому населенню, а решту оприбуткували і вивезли до Румунії. Про це свідчить телеграма Міністерства

закордонних справ Польщі представникові в Бухаресті від 18 червня 1919 р. про становище на Покутті, окупованому румунськими військами. В ній вказувалось, що румуни ревізують військові та сільськогосподарські машини і без реєстрації вивозять на Буковину. Це не відповідає союзним намірам польсько-румунського співробітництва⁷³.

Після того, як 3 липня 1919 р. польські війська розпочали наступ проти армії ЗУНР, румунське командування переглянуло дислокацію військ на півночі Бессарабії, Буковини та на Покутті й протягом 17–25 серпня 1919 р. евакуювало румунські війська з Покуття. На основі попередньої домовленості встановлено військовий кордон від с. Бабина на Дністрі до с. Яблуниці на Білому Черемоші⁷⁴. Снятинщина остаточно опинилася в руках поляків.

Отже, жителі Снятинського повіту активно включились у політичну боротьбу за державність західних українців. Напередодні листопадової революції 1918 р. на західноукраїнських землях краї проходили народні віча на честь проголошення самостійності УНР, підписання Берестейського мирного договору, підтримку ідеї об'єднання з Наддніпрянською Україною. Практично беззбройної боротьби встановлено українську владу на Снятинщині. Дотримуючись норм офіційного законодавства ЗУНР, тут забезпечено процес формування й діяльності місцевих правоохоронних органів, збройних сил. Активно розгорталось культурно-освітнє життя краю. Попри декларування органами влади ЗУНР міжнаціонального миру, злагоди і партнерстванаціонально-культурні процеси на Покутті проходили у формі українсько-польської конфронтації та українсько-єврейського діалогу.

Румунська окупація Покуття, зокрема і Снятинщини, в травні 1919 р. відповідала планам Антанти щодо стримування більшовизму, а Польщі була вигідна на завершальному етапі українсько-польської війни, оскільки відволікала на південному фронті немало військово-матеріальних ресурсів ЗО УНР. Захоплення південно-східної частини Галичини ми вважаємо доволі легким, оскільки румунські військові частини були підготовлені до такого кроку. Окупація краю була центром суперечностей румунського і польського військового командування. Причому, як свідчать джерела, місцеве українське населення просило допомоги румунської окупаційної влади призупинити пограбування і здирства польських військовиків. Однак після завершення українсько-польської війни в ході румунсько-польських домовленостей у другій половині серпня 1919 р. Снятинщина опинилася під владою Польщі.

⁷³ Західно-Українська народна республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 3. Книга 1. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. – С. 121–122.

⁷⁴ Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини ХХ ст.) [Кол. моногр.] / В. М. Ботушанський, С. М. Гакман, Ю. І. Макар та ін. За заг. ред. В. М. Ботушанського. – Чернівці: Рута, 2005. – 744 с. – С. 497.

⁶⁹ Czernowitzer Morgenblatt (Чернівці). – 1919. – 27 травня; Добржанський О. Змагання за українську державність на Буковині (1914–1921). Документи і матеріали / Олександр Добржанський, Володимир Старик. – Чернівці: Чернівецька обласна друкарня, 2009. – С. 413–414.

⁷⁰ Кройтор К. Проблема Покуття під час польсько-української війни / Костянтин Кройтор // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Вип. 6: Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиції. – Львів, 2000. – 374 с. – С. 309.

⁷¹ Там само.

⁷² Український прапор. – 1919. – 15 серпня.

Дмитро Мохорук

Гнат Стефанів

На початку листопада 1918 року у Львові сталася подія, якою сніло понад двадцять поколінь свідомих галицьких русинів-українців. Це явище учасники та

дослідники назвали Великим зривом.

Воістину народ вчинив спротив, хоч сторіччями був запертий у льох чужинецької неволі. Ті довгі п'ять віків в уярненому тілі русинів, в їх жилах нуртували гени волі, що зірвалися пізньої осені 1918 року.

«Стрілецькі руки наче видвигають з померків п'ятьсотлітньої темряви золотокований престол Ярослава Осмомисла ще раз ген на овид усього світа», – так оцінив місце Листопадового зриву на тлі українських визвольних змагань і подій д-р Остап Грицай.

Однак і ворог галицької незалежності не спав. Польські великодержавні кола, здавна заражені імпершовінізмом, штовхнули своїх боївкарів до спротиву українському народові. Вже в другій половині першого дня незалежності у Львові почалися вуличні збройні сутички, які стали прелюдією до польсько-української війни.

У такій ситуації першочерговим завданням державного будівництва стала проблема організації збройних сил, які мали стати на захист природного права українців Галичини і Буковини на власну державу. Надто серйозною справою стало керівництво збройними формуваннями. Цей бік державотворення виявився дуже непростим, бо галицька інтелігенція свого часу з погордою ставилася до професійної військової служби. «Серед нашої інтелігенції в Галичині були модними антимілітариські настрої, й батьки не хотіли посилати своїх синів до військових шкіл», – шкодує з цього приводу Сидір Ярославин, учасник визвольних змагань 1918 – 1920 років.

Протягом польсько-української війни на чолі Української галицької армії побувало сім керманичів, котрі в тяжку годину зведення державної будови мусили взяти до рук найважчий тягар і нести його в міру своїх сил і можливостей. Вони в міру таланту та здібностей віддавали себе справі, до якої їх поставила історія.

Трагічна доля переможених. Із семи головнокомандувачів – командантів УГА часів

польсько-української війни лише один спочив у рідній землі, це – Мирон Тарнавський, інші – по всьому світу.

Сім командувачів: Дмитро Вітовський, Григорій Коссак, Гнат Стефанів, Михайло Омелянович-Павленко, Олександр Греков, Мирон Тарнавський, Осип Микитка – сім доль, сім шляхів життєвими дорогами і бездоріжжям.

Про одного із семи керманичів, нашого земляка, топорівця, який пішов із села у світ широкий у вісімнадцять років, ми розповімо детальніше. Про Гната Стефаніва, або, як його звали в селі в дитячі роки, – Гнатка.

Гнат Петрович Стефанів народився 1886 року в сім'ї управителя школи. Він був третьою дитиною в подружжя Марії і Петра Стефанівих. Гнатко ще з дитинства виділявся між братами і сестрами як найбільш інтелектуально розвинений і досягнув найвищих і світлих вершин.

Українське слово і національний дух витали в

Гнат Стефанів

хаті управителя школи, і ним змалку пройнявся малий Гнатко. Вагому роль у вихованні хлопця відіграла і мати, народна вчителька, яка була найстаршою сестрою письменника Леся Мартовича. Завдяки її піклуванню та національно свідомій атмосфері батьківської «кузні» малий Гнат перейняв сільські звичаї, традиції, що стали тими чинниками, які привели його в лави борців за Українську державу.

Крім того, 10 червня 1900 року відбулися установчі збори із заснування протипожежного товариства «Січ» у Топорівцях. Як знаємо, доктор Кирило Трильовський у Топорівцях створив другу клітину після «Січі» в Заваллі Снятинського повіту.

У хаті Петра Стефаніва, а саме там ночував майбутній «січовий батько», точилася розмова до опівночі про Січовий рух у перспективі. Мали хлопці – Гнат, Юліан, Клим, Роман і Тит слухали те все із затаєним подихом.

Виступ на зборах доктора Кирила Трильовського, їхнього вуйка Леся Мартовича, Василя Стефаніка, Теофіла Окуневського та інших, спів гімну «Ще не вмерла Україна», вручення січового прапора, стрічок січовикам – усе це запало в душу хлопцям на все життя. Вони ще тоді, будучи малими, вже зробили вибір у своєму житті. Так-так, вони пішли іншою дорогою, аніж їхній старший брат Володимир.

Гнат Стефанів пішов у перший клас сільської школи 1883 року і закінчив її 1897-го. Продовжив навчання у цісарсько-королівській Коломийській гімназії. В той час уже в п'ятому класі вчили старший брат Володимир і його товариш Василь Попович із Топорівців. Хлопці разом жили на одній квартирі. Після закінчення п'ятого гімназійного класу батьки віддали хлопця до цісарсько-королівської кадетської школи у Львові імені Франца-Йосифа. Тепер важко сказати, чи Гнатові батьки бачили його старшиною українського війська, але їхній вчинок був нетиповий для галицької інтелігенції при виборі кар'єри для сина. Так чи інак, але з 1902 року Гнат Стефанів став кадетом, а 1905-го закінчив школу з відзнакою, ставши старшиною армії його цісарської величності Франца-Йосифа, маючи за плечима всього двадцять років.

Закінчення кадетської школи відкрило йому дорогу до активної служби в австрійській армії. Служив у 4-му полку в Перемишлі. Будучи самотнім старшиною українцем у тому полку, організував та диригував церковним хором, вів єдину на всі галицькі полки в австрійській армії школу для неграмотних вояків-українців. За це одержав високу похвалу від військового міністерства Австрії. Але через непересічні дані, володіння тонкощами військової науки його зразу використовують як старшину-інструктора для

навчання здібної молоді нових видів тодішньої зброї, скорострільної справи і військового лещатарства. Власне цих нових видів військової техніки та способів ведення бою з їх застосуванням навчав курсантів поручник Гнат Стефанів при корпусній команді. Проте тих знань, які здобув, йому явно було мало. Це бачили його наставники і направили його вчитися далі – у вищу військову школу в місті Кригешуле (Австрія).

У 1911 році він закінчив військову школу і служив у 35-му піхотному полку, розташованому в м. Золочеві на Львівщині. Там пройшли найкращі роки його життя: визнання, знайомство і широке коло друзів, спілкування з жителями Золочева та його молодшим поколінням. Там почала формуватися його блискача кар'єри, там дослужився він до звання гаупмана (сотника).

Ось що писав у своїх спогадах «Поручник Гнат Стефанів» («Свобода», 18 червня 1952 року, ч. Пб, д-р Володимир Галан, родом із Золочева.):

«Пригадую собі літературний вечір професора Петра Карманського з доповіддю про західну літературу. Тоді професор попросив мене відчитати як ілюстрацію до реферата деякі твори західних поетів у його перекладі.

Коли я вийшов на естраду, мій зір зупинився на молодому австрійському старшині в однострою поручника 35-го полку піхоти Краєвої Оборони, який уважно слідкував за кожним словом професора. Карманський був тоді на вершці слави, як модерний поет, і мав великий вплив на нашу молодь.

...Під час згаданого вечора, коли професор закінчив свою розповідь, старшина підійшов до нього і подякував йому за змістовну доповідь, а мені потиснув руку за гарне відчитання віршів.

Цей молодий старшина, якого я вперше побачив під час літературного вечора, – це пізніший Начальний Вождь УГА – полковник Гнат Стефанів.

Пам'ятаю, коли наш гурток порішив вчитись військової підготовки для пластунів, поручник Стефанів зразу згодився на цю пропозицію, але просив нас піти до його тодішнього сотенного команданта капітана Мирона Тарнавського, пізнішого також Начального Вождя УГА. Ми так і зробили. Капітан Тарнавський прийняв нас у своєму домі ввічливо. Зразу дав згоду і дозвіл поручнику Стефаніву вести навчання в пластовому гуртку, але просив усю цю справу вести дуже обережно, щоб поручник Стефанів не мав якихось неприємностей з боку австрійської команди. Молодь прийняла можливість вчитись військової справи з захопленням. Поручник Стефанів виконував свої учительські обов'язки з великою увагою і посвятою, та й з великим

розумінням для молодечого запалу гімназистів. Учні полюбили його і з великим болем переживали кожну його відсутність з уваги на службові виїзди чи військові вправи».

Проте всі плани перекреслила Перша світова війна. Навальний наступ російських військ був несподіванкою для австрійського командування. Стало зрозуміло, що Росія активно готувалася до війни з Австрією. Уже 12 серпня 1914 року російські війська вступили в Тернопіль, 15 серпня – в Бучач, 1 вересня – в Городенку. А 3 вересня Львів було здано без бою. Такий маневр навалюючого наступу дав змогу російським стратегам уже 17 вересня обложити одну з найбільших фортець Австро-Угорщини – Перемишль. Проте австрійським військам з допомогою союзників вдалося 10 жовтня зняти облогу фортеці. Але 8 листопада 1914 року, на Святого Дмитрія, росіянам знову вдалося обложити фортецю. Більшість австрійських офіцерів, старшин і солдатів опинилися за стінами добре укріпленої фортеці на східних кордонах імперії. В оточеній фортеці серед інших її оборонців був і Гнат Стефанів. 22 березня 1915 року гарнізон Перемишля капітулював. 120 тисяч вояків австрійської армії здалося в полон. З ними в глибину Росії відправили і весь офіцерський корпус.

Лютневі події 1917 року в Петрограді зробили можливою втечу Гната Стефаніва з полону. Добирався залізницею, а де її не було, просто на лежачих, користуватися якими був неперевершеним майстром. Через Фінляндію і Швецію повернувся до Австрії. Після короткого відпочинку Стефанів знову пішов на фронт. Австрійське військове командування тоді і присвоїло йому звання гаупмана (сотника).

Листопадовий зрив 1918 року, як початок української національної революції в Галичині, застав сотника Стефаніва в запасному коші стрілецького полку в Золочеві. Вночі з 31 жовтня на 1 листопада приїхав кур'єр зі Львова і передав, щоб о 8-й ранку зайняти Золочів і всю округу.

Ось спогади д-ра Лева Рубінґера, надруковані в часописі «Український скиталець», ч. 8(30) 1923 року. (Подаємо дослівно. – Автор): «Дня 31 жовтня 1918 року полковник 35-го полку наказав збірку старшин. Майор Стефанів підозрівав, що може полковник довідався про наш плян і хоче нас виарештувати. Тому він доручив мені не йти на збірку, але підготувати кулеметну сотню на випадок, коли б полковник його, Стефаніва, арештував. Я мав тоді арештувати штаб полку, казати засурмити на тривогу і того ж таки вечора, себто 31 жовтня, провести переворот. Ось майор Стефанів пішов на збірку, але попередив мене, що буде стояти біля вікна і на випадок його

арештування дасть мені знак білою хустиною. І тоді я мав ввійти з вояками до залі, де відбувалися збори, заарештувати штаб і Стефаніва звільнити.

Я наказав у кулеметній сотні поготівля, казав підготувати амуніцію і доручив фельдфебелеві тримати “школу”, не розбираючи кулеметів, з тим, що як крикну “алярм”, всі миттю мають з кулеметами і амуніцією стати на подвір'ю і чекати на дальший наказ. Сам я проходжувався попід казармою і дивився у вікно, біля якого стояв майор Стефанів, чи не появиться біла хустина. Хвилини вичікування видавалися мені роками.

Збірка тривала приблизно одну годину. Коли вона скінчилася, вийшов уже майор Стефанів і поінформував мене, що завтра, себто першого листопада 1918 року, ранком о 7-й годині має відбутися збірка цілого полку і він, Стефанів, має виголосити “фатерляндіше Реде” (патріотичну промову. – Автор) в честь Австро-Угорської монархії. З уваги на такий стан справи я відкликав поготівля своїх кулеметників.

Під час збірки першого листопада о 7-й ранку майор Стефанів виголосив “фатерляндіше Реде” і на закінчення заявив “Коли почуєте голос трубки на «алярм», всі маєте зібратися на подвір'ї і чекати на дальший наказ”.

Дійсно, біля 8-ї години заграла трубка на сполох. Всі почали вибігати на подвір'я: старшини і стрільці. Чехи, поляки, німці не знали, що це значить. Коли вийшов полковник, майор Стефанів підійшов до нього і зголосив йому, що українці перебирають владу у свої руки. За той час поручники Вовк і Рубінґер сформували свої частини. Першим підійшов поручник Вовк до сотника Стефаніва і зголосив, що чекає на наказ. “Зайняти залізничний двірець!” – був відданий наказ. Опісля поручник Рубінґер із кулеметною сотнею і одною чотою підійшов теж до майора Стефаніва і промовив слухняно, що теж чекає на наказ “зайняти Красне!”

Старшини інших національностей стояли, наче оторопілі, і не могли опам'ятатися, як це все так відбувалося, наче на військових навчаннях.

З початком Листопадового зриву Головнокомандувачем зародкової Галицької армії став полковник Дмитро Вітовський. Ще в ніч з 31 жовтня на 1 листопада він віддав ряд важливих наказів. Серед них такі, що полк січових стрільців, який перебував у Чернівцях, негайно повинен прибути до Львова, всі мости через р. Сян повинні негайно бути підірвані. Проте станом на 4 листопада це не було виконано. Полковник Дмитро втратив надію на успіх цього зриву і відказався від подальшого керівництва зародковою армією. Тоді Національна Рада прийняла рішення призначити Головнокомандувачем Галицької армії

полковника Григорія Коссака, а Дмитра Вітовського призначила формувати Секретаріат Військових справ. Григорій Коссак керував армією до 8 листопада і теж відмовився від обов'язків Начального Команданта Галицької армії і оборонця Львова. В такий відповідальний момент наступала криза військового керівництва.

Тоді Українська Національна Рада звернула свої погляди на рішучі та послідовні дії майора Гната Стефаніва при встановленні та утвердженні української влади у Золочеві, про що стало відомо далеко за межами Золочівської округи, зокрема керівникам Національної Ради. Тоді й було прийнято рішення, власне Гнату Стефаніву як професійному військовикові, при такому дефіциті офіцерських кадрів, запропонувати очолити керівництво Українською Галицькою армією. Не без того, що таке рішення шокували молодого старшину, адже йому йшов лише 33-й рік. 13 листопада 1918 року Національна Рада Західноукраїнської Народної Республіки для підняття престижу і авторитету молодому австрійському майору присвоїла Гнатові Стефаніву звання полковника.

“Хаос!” – цим словом передав мені полковник УГА Григорій Коссак начальне командування у Львові, – згадував пізніше полковник Стефанів про ситуацію, за якої йому довелося перебрати команду над військами, хоч він, за його ж словами, не був готовий до цього. У австрійській армії були офіцери набагато з вищими чинами, українці, але вони не підтримали Листопадового зриву. Вони не вірили в успіх такої справи. Національна Рада не могла їм довірити в такий відповідальний момент дуже важливі справи, тому обіперлася на молоді, ще без досвіду кадри, надіючись на диво. Але дива не сталося.

Як командант Львова полковник Стефанів, став наводити порядок у Начальній команді і її апараті, що містилася в Народному домі. Водночас із цим почав організувати оборону перед наступами поляків, переходячи навіть до успішних наступів на ворога. На перших порах українські війська перехопили ініціативу. Бої у Львові тривали з перемінним успіхом до 17 листопада.

За цих сімнадцять днів були допущені серйозні прорахунки у боях із поляками: полк січових стрільців із Чернівців прибув з великим запізненням, мости на річці Сян так і не зірвали, Секретаріат військових справ на чолі з Дмитром Вітовським розпочав мобілізацію призовників лише після 16 листопада. Були й інші серйозні прорахунки.

Зв'язок уряду і командування Української Галицької армії з містами і повітами краю був слабким, особливо після втрати головного вокзалу, а 11 листопада – пошти і телеграфу. В

цих умовах Начальна Команда висловила слушну пропозицію: Державному Секретаріату слід виїхати зі Львова до Тернополя або Станиславова, звідки і здійснювати керівництво будовою держави, армії та організувати допомогу столиці. Але уряд уперто тримався за Львів і сліпо вірив у “перемогу ясних точок Вільсона та справедливості Антанти”, які, мовляв, не допустять окупації Східної Галичини поляками.

Можно собі уявити, як в таких умовах доводилось командантові Стефаніву і його ще гімназійному другу, начальникові штабу Сеню Горуку, організувати вуличні бої у Львові, коли вони не мали жодного досвіду ведення таких боїв. Цього не передбачала австрійська наука. Однак вони намагалися виконувати свої обов'язки чесно і добросовісно.

“Із трьох командантів листопадових боїв, – свідчив учасник четар Мирон Заклинський, – найвидатнішим був полковник Стефанів. Він був талановитий і енергійний офіцер...Однак мав і недостачі, здебільшого притаманні австрійським передвоєнним старшинам...”

18 листопада поступило зведення Начальної Команди українських військ: “На гаряче бажання польських громадських кругів, а також на прохання нашої ворожої сторони Начальна Команда українських військ у Львові згодилася на 48-годинне завішання зброї у всіх бойових районах”.

20 листопада “завішання зброї, заключене між обома сторонами у Львові по просьбі польської сторони, продовжено ще на 24 години, тобто до 21 листопада”. Це була велика помилка Начальної Команди, що видала таке розпорядження, хоча на цьому настоювала і Національна Рада, хотівши цим продемонструвати, що вона є культурна європейська нація.

Проте, незважаючи на перемир'я, поляки вже вранці 20 листопада почали наступ, але були відбиті. Цим відволікаючим маневром, яким став цей наступ, польська сторона прикрила прибуття до Львова по діючій залізниці Перемишль – Львів військ під командою підполковника Токаржевського у складі 1370 жовнірів і 8 гармат. В цей час було здійснено перекидку польських військ з Перемишля до Хирова і Рава-Руської. Постало питання: хто володіє Львовом, той володіє краєм.

21 листопада польські війська розпочали наступ по всьому українсько-польському фронті у Львові з метою обійти українські війська з півночі і півдня, тобто замкнути їх у кільце.

На північному крилі наступ був зупинений підрозділами УСС. На півдні польські війська дійшли до Личакова і, на думку Начального команданта, загрожували блокуванням

українських військ. Про це пізніше так сказав полковник Стефанів: “Поляки зайняли личаківські казарми, кладовище і наші гармати. Кинути у польський пролом запасу я не міг, бо все стояло на становищах... Аби не допустити до оточення української залоги, рішив вивести їх із загроженого Львова цілком і предложив урядові покинути місто...”

Жереб було кинуто. До ранку українські війська залишили Львів. Несподіваний крок Начальної Команди був тоді прийнятий неоднозначно. Одні, більш помірковані, розуміли ту складну ситуацію і схвалювали такі дії як безвихідні. Але були й такі, що всяко доводили, що Львів галицькі вояки залишили безпідставно, що полковник Стефанів, не маючи належного досвіду, прийняв неординарне рішення в користь польської сторони. Були ще й такі, так звані заздрісники, які заздрили йому: такий молодий, а вже полковник та ще й Начальний командант. Вони скрізь ширили чутки, що Стефанів зрадник. Звичайно, таких було дуже мало і на них ніхто не зважав.

Гнат Стефанів, спостерігаючи таку складну ситуацію, міг таким чином поступити, як і його попередники: Дмитро Вітовський і Григорій Коссак, тобто відмовитися від займаної посади. Але він цього зробити не міг. Його ще вдома привчили “Бути чесним до кінця”.

Звістка про те, що “впала столиця, зелектризувала всю республіку і сумом важким та соромом гнітючим нависла над вільною країною, будила з похмілля початкових триумфів, пригадувала потребу найвищої жертви для розкованої з вікових кайданів Батьківщини, кликала до Праці і Чину”, – писала одна із покутських газет.

Коли у Топорівцях стало відомо, що УГА керує Гнатко, всім на душі зробилося приємно: наш чоловік! А коли пішли невдачі, переживало все село...

Уряд ЗУНР спершу виїхав до Тернополя, а звідти до Станиславова. Війська розмістились під Львовом з метою в скорім часі повернутись до нього назавжди. Можливо, це була об’єктивна необхідність такої команди, але, якщо це не давало позитивних наслідків, то той, хто її спричинив, ставав винним.

Цілий місяць Гнат Стефанів був командантом Начальної Команди Української Галицької армії і оборонцем міста Львова. 10 грудня здав свої справи генералу УНР Михайлу Омеляновичу-Павленку. Простудившись, довго хворів на запалення легень. Потім був начальником інтендантської служби УГА до квітня 1919 року, а пізніше командантом Етапу Дієвої армії.

14 лютого 1919 року у Тернополі ворожі до нової влади елементи спровокували погром

єврейських помешкань. В той час там перебував зі службовим відрядженням полковник Гнат Стефанів. Він організував загін із місцевих стрільців і ліквідував ці погроми. Трьох провокаторів прийшлося розстріляти, кількох заарештували. Представники Східно-Галицької Жидівської Національної Ради у Тернополі д-р Рапапорт і д-р Шметерлінґ особисто приїхали до Станиславова, щоби подякувати урядові ЗУНР за таку допомогу.

23 лютого 1919 в Тернополі, їдучи з Станиславова, зупинився Головний Отаман УНР Симон Петлюра. Ще перед цим полковник Гнат Стефанів одержав повідомлення із Секретаріату Військових справ з Станиславова зустріти на дворці у Тернополі з усіма наявними почестями Головного Отамана. Як тільки потяг зупинився, військовий оркестр заграє гімн «Ще не вмерла Україна...». Коли зійшов Головний Отаман, до нього підійшов полковник Гнат Стефанів з рапортом і коротко доповів про ситуацію у Тернополі. Симон Петлюра із задоволенням привітався із полковником, а потім із почесною вартою, яка, чеканячи кожний крок, віддала пошану своєму вождеві.

Потім Гнат Стефанів опинився за Збручем і пов’язав свою долю із армією УНР. Спочатку очолював Гуцульський кіш морської піхоти, потім запасну бригаду третьої Залізної стрілецької дивізії.

Після важкого відступу восени 1919 року армія УНР опинилася в районі Чорторії, оточена поляками, більшовиками і денікінцями. Вона не мала можливості продовжувати регулярну фронтову боротьбу і змушена була перейти до партизанської війни в тилу денікінців і більшовиків. Частина армії УНР 6 грудня 1919 року вирушила в Зимовий похід. Гнат Стефанів був командиром 3 кінного полку, опісля командиром тилу армії УНР.

Багато за цей час пережив і побачив Гнат Стефанів. Він разом із вояками УНР радів і страждав, боровся з труднощами і незгодами. “Жодна з армій, – згадував активний учасник визвольних змагань генерал-хорунжий Олександр Удовиченко, – що боролися за визволення свого народу, як, наприклад, естонська, литовська, латвійська, фінляндська, не були в таких жахливих умовах, як Українська армія. Ізольована і оточена з усіх боків ворогами і без зовнішньої допомоги, без стратегічного заплілля, вичерпавши всі запаси зброї й амуніції, Українська армія боролась буквально голими руками”.

У вересні 1920 року генерал Антін Кравс, який був командиром бригади, сформованої із вояків Галицької армії і яка входила до складу 5

Херсонської дивізії армії УНР, (до речі, у склад цієї дивізії входив і кінний полк, яким керував Гнат Стефанів), вів українсько-польські бої з більшовиками. Не бачачи перспективи від союзу з поляками у перемозі над більшовиками, прийняв рішення залишити лінію фронту і пробиватися до Чехо-Словаччини. Його намір підтримало багато вояків Галицької армії, в тому числі і полковник Гнат Стефанів.

В історії УГА це вважається одна із останніх військових операцій, тобто прорив групи генерала Кравса. Ця група військ через нечисленні польські заслони вийшла на Городенку. Городенківські міщухи гарно зустріли вояків, з великими почестями, адже це все-таки була своя рідна армія! То були свої герої! До речі, городенківці організували їм пишний прийом. За це вдячні галицькі вояки провели в місті парад своїх військових частин з бойовими прапорами. То був чи не останній парад частин Української Галицької армії.

Гнат Стефанів разом із своїм братом Титом відвідали рідне село Топорівці. Управитель школи Володимир Гумінілович, який був одружений із двоюрідною сестрою їхньої матері, запропонував Гнату залишитися в селі і працювати вчителем у школі, адже тоді вчителів дуже не вистачало. Гнат Стефанів з великою радістю погодився. Йому так набридли війни, що вирішив жити серед своїх людей, та й мама із сестрами проживала недалеко, у Коломиї. Йому навіть підшукали квартиру у Грицька Щербатого (так звали по-сільському. – Автор), а їсти готувала тета Юлія, вдова по його вуйкові Матвія Стефаніва.

Але через кілька днів представники польської адміністрації прибули у село, визвали Стефаніва до ґмінної канцелярії і зачитали документ, що він позбавлений польського громадянства за те, що керував воєнними діями проти регулярної польської армії і повинен негайно покинути територію Польщі.

Опинившись в еміґрації в Чехо-Словаччині, полковник Гнат Стефанів продовжував активно працювати на українську справу. Президент ЗО ЗУНР Євген Петрушевич, який теж там перебував, зразу призначив його Військовим командантом військових і робітничих відділів на Закарпатті і Словаччині, що складались з інтернованих вояків УГА.

“Робітничі відділи на Словаччині й Закарпатті були об’єднані під зарядом окремого команданта, підлеглого державній військовій команді в Ужгороді (потім Кошицях). Крім того, він ще працював у 1921–1923 рр. віце-консулом ЗУНР в Ужгороді. Полковник Гнат Стефанів переорганізував підлеглі йому робітничі відділи в окремі адміністративно-самостійні сотні числом

20, що були розміщені від Солотвина аж до Комарна. В 1923 році, у зв’язку з вирішенням справи Східної Галичини в користь Польщі, почалася ліквідація українських частин на Закарпатті й Словаччині”. (Культурно-просвітницька праця в українських таборах інтернованих та в робітничих відділах в Чехії, ст.10).

“В одну із неділь, 1923 року, о 10 год. 30 хв., перед полком відбувся протест Українського відділу в Ужгороді в казармі. Зразу прибув командант робітничих відділів УГА на Підкарпаттю. Полковник Гнат Стефанів провів збірку і відчитав усі прикази послідніх днів, які відносилися до справи вирішення Східної Галичини. Опісля в гарячій, високопатріотичній і палкій промові з’ясував коротко історію нашої визвольної боротьби й обставин, які зложилися до некорисного вирішення нашої справи. Промова скандувалася поступенно зі зрозумілого всім роз’ярення душі українського борця і робила на стрілецьтво таке сильне вражіннє, що кулаки стискалися до пімсти святої, а жажда кровавої розправи блищала в очах стрілецьких буйних голів.

Не плакати нам і сльози не лить – була суть кінцевої промови, що зігрівало стрілецьтво до видержання і безпощадної боротьби проти віковичного ката. Куди б не кинула нас судьба найближчої будучности, ми все високо нестимемо прапор самостійности, і як карні члени нашої геройської УГА, клянемось до святої війни... були останні слова Гната Стефаніва” (“Український скиталець”, ч. 8(30), 1923 р.).

“Клятьбу-присягу зложили наші «Скитальці» далеко від рідної хати під блакитним небом Прикарпаття, — а невидимі душі наших, упавших за волю народу товаришів-героїв літали над нашими головами й шептали: «Борітесь, Брати, до загину, здобудьте свою Україну і метіться за Вас і за нас!»». (“Український скиталець”, ч. 8 (30), 1923 р.)

До останніх днів горстка визначних людей Галичини змагала за Українську державу, і як боляче на серці, що про них так рідко згадують, майже ніде і ніхто не пам’ятає.

Після анексії Галичини консульство в Ужгороді закрилося, і Гнат Стефанів переходить на цивільну службу в лісничє господарство. Одначе, не прийнявши Чехо-Словацького громадянства, переслідувався чеським урядом за підозру у приналежності до УВО. За наклепами мадярів, буцімто веде підривну роботу щодо від’єднання Закарпаття від Чехо-Словаччини, його у 1926 році на деякий час було вигнано із території Закарпаття. Повернувшись, не давали роботи, і він займався культурно-освітньою працею в

різних місцевостях Закарпаття, переважно у Великому Бичкові. В той час йому виповнився сорок один рік, і він вирішив накінець обзавестись сім'єю. В своєму житті зустрів молоденьку вчительку-художницю, дочку отця Андрія Завадського Наталію, пароха села Микитинець Коломийського повіту, яка народилася 1 березня 1904 року, у 1922 році закінчила учительську семінарію у Львові.

Дві сестри Наталії Завадської Стефа і Ольга жили в Ужгороді із своїми сім'ями. Ольга поступила до театру "Просвіти" і співала в хорі "Жайворонок". На той виступ приїхала із Львова молоденька Наталія. На тім концерті Гнат Стефанів і познайомився. Наталія ще під час навчання у вчительській семінарії вчилася малярства в Олені Кульчицької і Осипа Куриласа. З часом Наталія Стефанів стала відомою художницею, педагогом і громадською діячкою.

Подружжя поселилося жити в Ужгороді. Але їм не давали роботи. Щоб вижити, змушені були переїхати до Рахова, там утримували багато курей, яйця обмінювали на інші продукти, і так жили. Тут в них народилися – Ольга, Дарія і Гнат.

В часи створення Карпатської України розпорядженням президента Августина Волошина Гната Стефаніва призначили директором державних лісів Карпатської України. Але в скорому часі після окупації Закарпаття угорськими гонведами сім'я Стефанівих у березні 1939 року змушена була втікати із Рахова через Великий Бичків до Румунії, а звідти у Відень. По дорозі народилася наймолодша Віра.

У Відні довго не прожили, в січні 1940 року переїхали до Сянока на Лемківщині. В Сяноці Гната Стефаніва призначили головою біженецької станиці (втікачів із Сходу).

Під час окупації Галичини німцями його близький приятель ще з часів визвольних змагань УГА, полковник УГА Альфред Бізанц, (німецького походження з Галичини), котрий працював референтом українських справ в Управлінні Генеральної губернії і в Галицькому дистрикті головних військ у Львові, запросив Гната Стефаніва як давнього свого товариша до праці. Пізніше обидва служили в Управі дивізії СС "Галичина". В цей час сім'я Стефанівих переїхала жити до Львова. Наталія Стефанів продовжила своє навчання в Інституті народної творчості та в Українській образотворчій студії, спеціалізуючись в декоративному малярстві та в кераміці. Працювала декоратором в українських театрах Галичини.

З наближенням німецько-радянського фронту до околиць Львова сім'я Стефанівих переїхала жити до Відня, а потім у місто Регенсбург (Німеччина). Там осіли на постійне проживання.

За заслуги перед українською армією і українським народом Гнат Стефанів іменований лицаром Залізного Хреста і Пропам'ятною Відзнакою УГА. У 1947 році, в честь 50-річчя від дня народження, уряд УНР в екзилі високо оцінив заслуги Гната Стефаніва перед Україною в часи визвольних змагань 1918–1920 рр., підвищивши його у званні до генерал-хорунжого. Але недовго носив це високе звання. Підірване здоров'я призвело до того, що 21 червня 1949 року на 54 році свого життя у місті Регенсбурзі він помер».

У газеті «Християнський Шлях», №6 від 6 липня 1959 року, що виходила в Мюнхені, було поміщено таке повідомлення:

«Комітет для вшанування 10-ї річниці смерти бл. пам. генерал-хорунжого армії УНР Гната Стефаніва доводить до відома всього українського громадянства в Мюнхені і його околицях, що:

1. В суботу 11 липня 1959 року о год. 16-й, в м. Регенсбурзі на цвинтарі Оберерштадт, на могилі бл. пам. генерал-хорунжого Гната Стефаніва відбудеться посвячення новопоставленого пам'ятника. Чин посвячення довершить Всечесний отець Проскурницький.

2. В неділю, 12 липня, відбудуться заупокійні св. Літургії й панахиди по бл. пам. генерал-хорунжому Гнату Стефаніву.

- о год. 10-й – в Українській католицькій церкві св. Івана Хрестителя (Мюнхен, Кірхенштрассе), 1

- о год. 11-й – в Українській православній церкві Св. Покрови (Мюнхен, Дом-Педро-Пляц), 5

- в суботу, 18 липня о год. 18-й, в приміщенні УТП (Мюнхен, Дахауерштрассе 9-11, кімната Ч, 1) відбудуться сходи колишніх вояків всіх Українських армій (УГА, УНР, УНА, УПА) для вшанування 10-ої річниці смерти бл. пам. генерал-хорунжого Гната Стефаніва вояцькими спогадами про його бойову діяльність під час визвольної боротьби за державну незалежність України.

- Комітет запрошує всіх українських вояків та все українське громадянство м. Мюнхена і його околиць вшанувати згадані жалібні обходини своєю присутністю.

Мюнхен, 3 липня 1959 року».

За його військові звияги за Україну його не любили польська влада, ні Радянський Союз, то чи не варто тепер подумати про увіковічення пам'яті славного генерал-хорунжого, нашого уродженця з Прикарпаття, назвавши одну з вулиць Івано-Франківська, Городенки, Коломиї його ім'ям.

Володимир Смирнов

Американські українці Будителіві Галицької України о. Маркіянові Шашкевичеві в соті роковини його смерті (1843–1943)

*Віра серця мого, як Бескид,
твердо поставилась на любови.
Псалми Русланові III-I*

Урочистості до 100-літнього ювілею від дня смерті Будителя Галицької України Маркіяна Шашкевича відбувались на американській землі в жовтні 1943 року.

Земля Галицька, як і вся Україна, в той час була оповита мороком Другої світової війни. Серед воєнної хурделиці та брязкоту зброї змушена була Україна обходити ці великі роковини.

Зовсім інакша була політична ситуація на Американському континенті. Свідомі українці на американській землі з великим піднесенням підхопили клич впр. о. ігумена Максима Маркова, ЧСВВ, про вшанування сторіччя його смерті. Як колись церква Св. Юра у Львові була свідком релігійних і народних торжеств, влаштованих на честь Маркіяна Шашкевича, так сторічні роковини Маркіяна Шашкевича відзначались далеко від Галицької України, де жив і працював Маркіян, але таки в українській церкві Св. Юра міста Нью-Йорка. І як колись в Галичині вшановували пам'ять Шашкевича за участі владик, духівництва, організацій та українського загалу, так і на американській землі головним покровителем ювілейних урочистостей був Його Ексцеленція Високопреосвященний Кир Костянтин Богачевський, організаторами ювілейних торжеств – оо. василіани з впр. о. Максимом Марковим, ігуменом Свято-Юрської обителі, співпрацівниками в ювілейних урочистостях було українське католицьке духівництво, учасниками – всі церковні і народні організації та весь український народ.

До 100-літнього ювілею Маркіяна Шашкевича, який у жовтні 1943 року відзначала в цілому світі лише американська Україна, заходами впр. о. ігумена М. Маркова, ЧСВВ, синів св. Василія Великого було виготовлено й освячено пам'ятник – бюст Маркіяна Шашкевича. А ще видрукувано ювілейний збірник його творів, статей приємників і подвижників ідей Будителя Галицької України та уклінні привіти товариств і поодиноких осіб. Власне цю Пропам'ятну книгу було видано за архієрейського благословення, за порадою і поміччю великого подвижника Маркіянових ідей на американській землі Його Ексцеленції Високопреосвященного Кир Костянтина.

Ювілей Маркіяна Шашкевича мав стати і став всенародним святом українців на американській

землі. Українське духівництво взяло на себе весь клопіт з організації ювілейних заходів. Було створено комітети свята 100-літніх роковин смерті о. Маркіяна Шашкевича. Їх було п'ять.

1. **Почесний комітет.** До нього ввійшли: Його Ексцеленція Кир Костянтин Богачевський – господар свята 100-літніх роковин смерті о. Маркіяна Шашкевича.

Ексцеленція Кир Амвроз Сенишин – єпископ-помічник.

Всесвітліший впр. Генеральний вікарій о. Антін Лотович.

Високопреподобний канцлер дієцезії о. Филимон Тарнавський.

А також: високопреподобні отці-совітники, високопреподобні отці-декани, високопреподобні отці-ректори, високопреподобні і всечесні отці.

А ще були:

2. **Діловий комітет.** 3. **Дорадчий комітет.** 4. **Концертний комітет.** 5. **Декораційний комітет.**

Не стану перелічувати поіменно всіх отців, які ввійшли до вищезгаданих комітетів і були задіяні в ювілейних урочистостях, хоча міг би це зробити, назву лише цифру. В усіх комітетах, створених на відзнаку 100-літніх роковин смерті о. Маркіяна Шашкевича, взяло участь сто двадцять сім отців-українців на американській землі.

Урочистості з приводу сторіччя смерті о. Маркіяна Шашкевича відбувались 3 жовтня 1943 року в Нью-Йорку в церкві Св. Юра. Про що ми дізнаємося з програми ювілейних урочистостей?

Отже, неділя, 3 жовтня, 9:30 ранку: Урочисте відкриття свята. Процесія з Народного дому вирушає до церкви Св. Юра, де гостей свята вітають Його Ексцеленція Кир Костянтин і Кир Амвроз.

О 10-й ранку розпочинається архієрейська служба Божа, яку відправив Його Ексцеленція Кир Костянтин. Святову проповідь виголосив Його Ексцеленція Кир Амвроз.

Після проповіді відбулось відслонення і посвячення пам'ятника – бюста о. Маркіяна Шашкевича.

О 6-й вечора – спільна панахида за душу бл. п. Великого Будителя Галицької землі о. Маркіяна Шашкевича за співучасті обидвох владик і всього високопреподобного і всечесного священства.

Завершувались ювілейні урочистості великим святковим концертом, на якому звучала музика українських композиторів М. Лисенка, О. Кошиця, М. Гайворонського, В. Матюка, К. Стеценка, Б. Кудрика, С. Людкевича, лунала українська пісня у

виконанні Українського хору церкви Св. Юра в Нью-Йорку.

У форматі урочистої концертної програми виголосили промови Його Ексцеленції Кир Костянтин та о. Павло-Петро Гевка, ЧСВВ, реферат англійською мовою зачитав Стефан Шумейко – один з організаторів урочистостей до сторіччя смерті о. Маркіяна Шашкевича.

Завершували свято злучені хори під керівництвом Теодора Онуфрика, які на музику О. Кошиця виконали гімн «Ще не вмерла Україна».

На власний розсуд подаю в дещо скороченому вигляді кілька статей, присвячених Маркіянові Шашкевичеві, вміщених у Пропам'ятній книзі американських українців, виданій у столітню річницю смерті о. Маркіяна Шашкевича. Перечитайте їх, вони допоможуть зрозуміти велич духа того, хто майже в Христових літах відійшов від свого народу тілом, щоб душею залишитись з ним навіки.

Їх Ексцеленція Кир Константин Богачевський. Господар Свята 100-літніх роковин смерті о. Маркіяна Шашкевича на американській землі.

Роковини Маркіяна Шашкевича

Рік 1943. Річниця смерті Маркіяна. Новий Світ. Метрополія світа, Нью Йорк. Церква св. Юра. Маркіян не вмер, а живе. Пробудитель, просвітитель, поет. Маркіянові огні горять. Вони горять нині на далекій, а близькій нам Рідній Землі. Вони горять і тут. Не будь Маркіяна – іншим шляхом було би поплило наше життя. Заслуга Маркіяна є в тому, що вийшов з народу і жив життям свого народу. Він пише: «Письменство народу, це його життя, образ його душі». Душа українського народу це християнська душа. Її осередок Христос, Церква і віра ... Віра Маркіяна се віра народу, серед якого він жив. Він ствердив сю віру своїм безсмертним словом: «Очі ми вирвеш, а віри не видреш, бо віра ми руська»... Понехтування рідної Церкви започатковували службу чужим. Маркіян не пішов за принадою, бо він життям народу жив, життям віри, Церкви і мови ... Тож бережимо як Маркіяновий заповіт: віру, Церкву, мову. Жиймо й ми ідеєю, а житимемо завжди. Жиймо для віри, для Церкви, для Бога. Творім живі пам'ятники. Будуймо церкви, закладаймо школи, ширім пресу, плекаймо рідне слово, рідну мову, рідну пісню. Тим чином поставимо живі пам'ятники в честь живучого Маркіяна.

Константин, Єпископ.

Їх Ексцеленція Кир Василій Ладика

Єпископ Канадійських Українців-католиків.

Їх Ексцеленція Кир Ніль Саварин

Єпископ-Помічник для Українців-католиків Канади.

Маркіянові у Століття

Мало є письменників у нашій літературі, що тішилися б такою загальною щирістю, як Маркіян Шашкевич.

Причиною цього загального захоплення Маркіяном є глибока його релігійна свідомість, що виникла з його великої любові до Бога й щирого бажання працювати для свого пониженого тоді народу.

Вступаючи як священник у душпастирську працю, побачив він наш нарід бідним, темним,

непросвіченим, де він не мав тоді ні своїх шкіл, ні своїх книжок, ні свого письменства.

Наші вчені в Галицькій Україні писали тоді, за малими виїмками, чужими мовами, як приміром: польською, московською, латинською, німецькою або мішаниною церковно-слов'янською мовами. Маркіян відчув у своїй великій душі, що народ можна піднести з темноти до просвіти лише живою, рідною, матірною мовою. І тому, познакомлений основно з відродинами інших слов'янських мов, заохочений першими письменницькими спробами наддніпрянських Українців, забажав започаткувати народне письменство в Галицькій Україні. Плодом довгої, мозольної, Маркіянової праці була поява друком найвизначнішого його твору «Русалка Дністровая» з 1837 р.

«Дністровою Русалкою» започаткував о. Маркіян Шашкевич народне відродження галицьких Українців, випереджуючи на кілька літ появу Шевченкового «Кобзаря», двигнув нашу мову на становище літературної мови, що є в силі висказати найглибші наукові, філософські й богословські думки; а всім противникам виказав, що Галицький поет може досягти вершин своєї творчості лише тоді, коли писати буде свої твори живою, рідною, українською мовою. Маркіянова праця була переломовою в історії галицьких Українців, бо за його свідомим почином українська мова дісталася до школи, церкви й письменства. Вправді, ще перед Шашкевичом знаходимо такі імена єпископів, як: Льва Шептицького, Николая Скородинського й інших українських греко-католицьких єпископів, що щиро дбали, щоб школами й наукою піднести наш нарід. З нечисленних діячів української культури в Галичині маємо імена таких наших отців, як: Йоана Лаврівського, Йоана Могильницького, Петра Паславського, що виразно зазначували самостійність української мови й окремішність її від польської й московської мови. З василіянського чину знані є: Юліян Добриловський, Модест Гриневецький, Арсеній Радкевич, Єронім Стрілецький, що писали церковно-історичні твори й говорили проповіді по-українськи. Всі ці щирі зусилля були великим вкладом, основним, підготовляючим, але переломового значіння досягнули вони щойно за Маркіяна Шашкевича.

Щойно він перший двигнув нашу мову на становище літературної мови й цим спрямував її розвиток на одиноким правильним шлях. Заслуга цього греко-католицького священника є тим більшою, що він звернувся до мови простолюддя в цих часах, коли вищі верстви з погордою й зневагою дивились на наш нарід.

«Судилось нам послідним бути ...» – так скаржився у своїй «Дністровій Русалці» о. Маркіян Шашкевич. Сьогодні, по сотці літ, по висказанні цих слів, коли рев гармат, гуркіт літаків і тріскаючі, спадаючі бомби примушують з конечности замовкнути ювілейним обходам в честь Маркіяна на Галицькій Землі, то нехай принайменше наша канадійська й американська прибрана земля пом'яне його по своїм силам і своїй спроможності. І це нехай буде від нас для нього нашим щирим, скромним привітом.

Василій Володимир Ладика, Епп. Ординарій,
Апостольський Екзарх Українців католиків
Канади.

Ніль Николай Саварин, Єпископ-Помічник.
Вінніпег, 15 серпня, 1943.

Впреп о. Венямин Бараник

Протоігумен чина Св. Василя Великого в
Америці й Канаді.

В честь Пробудителя Галицької України

О. Маркіян Шашкевич перший греко-католицький священик, що переломив леди замерзлої мертвеччини на українських землях у Галичині. Він перший дав виклад християнської науки в рідній нам українській мові з церковної проповідальниці.

Се перший вістун народного відродження на галицьких землях, котре наш нарід прийняв з одушевленням. Хоч не довго жив, але полишив по собі неоціненний скарб, яким ми тепер живемо й ростемо. Тому й заслужив на пошану не лише у своїх парохіян у Новосілках, але й у всього тодішнього греко-католицького громадянства.

Вороги старалися переломити його волю і перетягнути на свою сторону, однак він своєю рішучістю утривалив русло рідної мови, яке з часом так скріпилося, що сьогодні ніяка сила не може його зломити.

Тож, у столітню річницю його смерті віддаймо честь Пробудителю української мови. А ділом се найкраще зробимо, коли ми, Українці, сміло і з пошаною до своєї мови, тут у прибраній нам вітчизні, будемо говорити і писати, так як говорив по-українськи і писав наш незабутній о. Маркіян Шашкевич.

О. Венямин Бараник, ЧСВВ., Протоігумен.

Мондер, 30 липня, 1943 р.

о. Д. Д. Попович, ЧСВВ

В 100-ліття Смерти Маркіяна Шашкевича

Цього року минає сто літ від хвилі, коли Галицька Україна втратила одного з найкращих синів, Маркіяна Шашкевича, свого першого народного Співця та Пробудителя, що попрощався з цим світом у 32-й весні свого життя, лишивши недоораний переліг на просвітно-літературній ниві Галицької України.

Нині рішається також доля нашого поневоленого народу. Її вислід буде багато залежати від нашої свідомості й праці, яку перший підняв Маркіян, що – як той Мойсей – хотів вивести свій народ з панщини і темряви до світла науки і свободи.

Тому сто літ Галицька Україна зовсім не так виглядала, як нині. Простий народ стогнав у панщині і тонував у забутті і темряві. Інтелігенція, а її дуже мало було, ним зовсім не цікавилась, ставилась до нього байдуже, а народня мова була для неї чимось понижаючим. Жива мова дримала в серцях мільонів сільського народу, бракувало тільки такого, що нею гольосно відізвався б та випровадив її на світ. І ця роля припала якраз о. Маркіянови Шашкевичеві.

У роки навчання Маркіян студював літературу, усну словесність, народні пісні й звичаї і робив собі записки. Перед ним відкрився незнаний світ, ціла слов'янщина з її величною стариною і свіжими паростками відродженого життя. Бачив як другі Слов'яни «вершка дохаплюється, а нам судилось послідним бути».

Тому не диво, що в часі, коли польська мова готовилась залити українське життя, Маркіян виступає зі закликом:

«Руська мати нас родила,
Руська мати нас повила,
Руська мати нас любила –
Чуму-ж мова ей не мила?
Чом ся нев встидати маєм?
Чом чужую полюбаєм?»

В цей час Маркіян читає твори Котляревського, Квітки, збірники українських пісень Максимовича і бачить, що український народ є і поза Галичиною, що Українці мають великі культурні скарби, свою мову, звичаї, історію.

І находити Шашкевич те, чого так довго шукав – і душа його сповнилась радістю. Пізнав, що і в нас, у Галичині, можлива література рідною мовою, та що наддніпрянські брати зробили вже великий і щасливий початок. Про це розмовляв зі шкільними товаришами і в 1832 р. створив з Яковом Головацьким і Іваном Вагилевичем гурток, названий «Руською Трійцею», прибравши собі слов'янські імена: Шашкевич – Руслан, Головацький – Ярослав, Вагилевич – Далибор.

З нагоди уродин цісаря Франца І написав Маркіян вірш «Голос Галичан», що вийшов друком 1833 р. і був першим віршом в Галичині, написаний живою українською мовою. Року 1836 Маркіян виголосив першу українську бесіду в духовній семінарії, а восени в трьох Львівських церквах Маркіян і за його старанням Микола Устиянович та Юліан Величковський виголосили проповіді живою українською мовою. Досі проповідали або по-польськи, або церковною мішаниною.

Відтак виступив Маркіян проти плянового введення латинської азбуки до українського письма. 1837 року видає Маркіян з двома товаришами першу книжку «Русалка Дністровая» живою народною мовою. В щиро релігійних «Псальмах Русланових» показав живим приміром, як високо можна взнестися і найвищі поняття про Бога ніжно висказати народною мовою.

Року 1838 Шашкевич став священиком та обняв адміністрацію в Гумнісках, а відтак в Нестаничах, а вкінці парохію в Новосілках Ліських, Золочівського повіту.

З великим запалом читав твори Гулака, Квітки, Гребінки, перші писання Куліша й Шевченка і не диво тому, що Україна мала на його творчого духа такий чародійний вплив. Він бажав, щоб і Галичина поступала в розвитку рідної мови і просвітних змаганнях рівним кроком з Великою Україною. Тим часом захворів Маркіян, недуга більшала, а сили його опускали так, що тратив слух і зір. А 7-го червня 1843 р. закінчив Маркіян своє бідолашне життя, той найліпший син Галицької України, що збудив її до нового народного життя. Тіло його похоронено в мурованім гробі в Новосілках, а в 50 літ потім, 1 листопада, перенесено з великим торжеством при великим здвизі народу на Личаківській цвинтар у Львові, де відтак поставлено пам'ятник.

В цьогорічні роковини ми повинні перейняти тою ідеєю, за яку Маркіян весь час так боровся. Він хотів переконати всіх, що лише в народній українській мові можливий розвій народної свідомості, культури й добробуту Українського народу.

Світлана Загребельна

З історії давніх храмів Калущини: церква Св. Михаїла в с. Середньому Угринові

Вже 10 років поспіль при шкільному музеї Калуської загальноосвітньої школи I–III ступенів №4 діє історико-краєзнавчий клуб старшокласників. Цьогоріч його учасники разом з керівником Світланою Загребельною вивчають історію давніх храмів Калущини. Пропонована стаття – частина дослідження історії церкви Св. Михаїла в с. Середньому Угринові.

У письмових джерелах (шематизмах королівства Галиції та Лодомерії) цей храм уперше згадується з 1876 року [1]. Однак ми маємо підстави стверджувати, що церква Св. Михаїла в с. Середньому Угринові існувала значно раніше: на опорі дзвіниці, зведеної в одному стилі з церквою, є напис, який, очевидно, вказує на дату будівництва чи освячення дзвіниці: «1622, 5 мая». За давніми переказами села, ні церкву, ні дзвіницю не перебудовували. Отже, якщо взяти до уваги незаперечний факт, що дзвіниці зводили при храмах, то церкву Св. Михаїла в с. Середньому Угринові збудовано в XVII ст. і вона є однією з найдавніших на Прикарпатті.

Тут відчувається енергетику віками намоленої святині, намагаєшся якнайлегше ступати подвір'ям, боячись сколихнути це дивне джерельце спокою, так необхідне кожному в одвічній суєті й круговерті буднів. На природному підвищенні, на тлі вікових дерев Середньоугринівська церква Св. Михаїла напрочуд вдало вирізняється своїми гармонійними пропорціями й вишуканим силуетом, чого досягнуто шляхом поєднання стильових особливостей архітектури дерев'яного храму гуцульського типу і традицій українського монументального зодчества з місцевими рисами народного будівництва та навиками народних майстрів.

У плані споруда має форму хреста з дещо укороченими боковими раменами. Основний конструктивний прийом, використаний при зведенні храму, – будівництво на зруб: до великої центральної частини з чотирьох боків примикають прямокутні зруби з дерев'яних брусів. Врубки виконано у простий замок з двостороннім вирізом без лишку. Зовні церкву обшальовано вертикально дошками на всю висоту. Вона одноверха, з двосхилим дахом, критим бляхою, і що завершується пірамідальним куполом над центральним зрубом. Позаду купола, під спеціальним накриттям (дашок під бляхою), встановлено один з чотирьох церковних дзвонів (найменший), який використовують під час богослужіння (звучить у найурочистіших місцях літургії). До храму веде троє дверей – головні і в бокових раменах. До головного входу приставлено невеликий присінок стовпової конструкції з двосхилим дахом, виконаний одночасно з

побудовою церкви й конструктивно з нею пов'язаний. Над входом – вишиваний рушник за давнім українським звичаєм.

Автора проекту виявити не вдалося. Однак аналіз форм пропорцій і окремих елементів указує на те, що церкву збудовано за проектом архітектора-професіонала в традиціях гуцульської народної школи.

Пам'ятні хрести, встановлені на подвір'ї церкви, є свідченням шанобливого ставлення жителів села до історії, їх духовного багатства. Пам'яттю про минуле середньоугринівці живлять власне націотворче коріння, додаючи йому сили пустити нові пагони в майбутньому.

Сімнадцятого квітня 1848 року австрійський імператор Фердинанд I видав «Маніфест про скасування панщини в Галичині». За наказом державної влади у травні постанову уряду обнародували священики. Настрої селян Прикарпаття, коли під впливом цієї події «вся Галицька Русь ожила одним серцем», відобразив Йосиф Пеленський у праці «Таємниці столярного града»: «Старші люди прийняли цю постанову зі сльозами радості на очах, середні віком – веселими відвідинами і гостинами, а молодь – забавами і гагілками при церквах. Дзвони не вмовкали три дні. Люди йшли на цвинтар і, як писав Іван Франко, «припадали грудьми до могил і кликали їм: «Тату! Ми вже не панські!»» [2, 43].

Селяни Середнього Угринова теж не залишилися осторонь цих подій, а на знак вдячності Богові за своє звільнення встановили на церковному подвір'ї хрест – дерев'яний (з дубових брусів, заввишки 4,5 м). Поряд з ним підноситься мурований хрест з написом: «ПАМ'ЯТЬ ДАНО НА СВОБОДИ р. 1848 дня 3 мая». Цей пам'ятний знак спочатку (1848 р.) було встановлено в селі. В 1950-ті роки його перенесли на церковне подвір'я, щоб урятувати від зруйнування більшовиками.

У 1898 році при вході до храму вимурувано хрест з розп'яттям на честь 910-ї річниці прийняття християнства на Русі. Тисячоліття цієї події середньоугринівці відзначили встановленням найвищого та найошатнішого на подвір'ї церкви металевого хреста, а в пам'ять про героїв, що полягли за волю України, встановили березовий (1991 р.).

Як і в інших селах Прикарпаття, в Середньому Угринові плекали власну культуру, починаючи з церковної школи. Могила першого вчителя села Івана Шикаловича (1818 – 1888) на подвір'ї храму свідчить про особливу увагу парафіян до освіти і вчителя.

Церква Св. Михаїла існувала в різні епохи. На перехрестях історії й часу прихожани ділили з нею свою радість, а в роки революцій і війн знаходили тут підтримку й віраду – Боже благословення. Найскрутніші часи прийшли з більшовиками: 1951 року на вказівку радянського керівництва храм закрили.

Жителі села з болем сприйняли цю звістку. Та як тільки стало можливо, в 1989-му усією громадою добилися від влади дозволу на відновлення богослужінь, зробили ремонт. Уже на початку 1990 року церковні дзвони радісно й піднесено знову покликали парафіян на службу Богу. Їх милозвучні чисті голоси велично й поважно благовістили повернення рідних українських традицій. Дзвонова музика заповонила весь простір над Середнім Угриновом, досягла Чорного лісу в долині, розбудила в душах парафіян цілу симфонію почуттів. Про що молилися цієї миті середньоугринівці? Звичайно, достеменно про такі речі може знати тільки Господь – лише Він читає в серцях людських, та чомусь думається, що завершальним акордом цієї симфонії була віра у відродження духовності й української державності.

Такою ж непростою, як доля церкви Св. Михаїла в с. Середньому Угриневі, є й доля її дзвонів. Це вже друга їх низка, піднята парафіянами на дзвіницю: попередні було втрачено в роки Першої світової війни. Голова церковного комітету Петро Іванович Оленюк розповідає: «У серпні 1914 року, за наказом австрійського уряду, кожен край мав віддати на військові потреби дві третини загальної ваги своїх дзвонів. Вересневої ночі 1914 року найціннішого великого дзвона було знято з дзвіниці й закопано в землю жителями села, щоб урятувати його від реквізиції. Схованого дзвона по війні не знайшли (він не знайдений і досі), а менші три були конфісковані на промислові потреби держави та виготовлення зброї» [3].

З інших джерел [4; 5] відомо, що реквізовані з теренів Галичини дзвони відсилали до численних збірних пунктів (головний містився в моравській Оставі) та різноманітних металевих складів, звідкіля церковні речі переправляли до віденського арсеналу, де їх переплавляли на набої, чи до Угорщини. Зокрема, фабрика Манфреда Вейса в Будапешті використовувала їх для виготовлення вітриолу (засіб проти шкідників винограду) [4, 29].

У Першу світову війну з 31 повіту Східної Галичини (зокрема Калуського) австрійський уряд вилучив 2333 дзвони [5, 228].

У 1943 році, коли вже німецькі окупанти реквізували дзвони, всі кампани було сховано в землі. На дзвіницю їх повернули після закінчення Другої світової війни.

Ошатна дзвіниця (1622 р.) на подвір'ї храму в плані квадратна, будована на зруб з дерев'яних брусів. Зовні обшальована дошками вертикально

на всю висоту. По периметру споруда оперезана двома піддашшями – на рівні перекриття першого ярусу та під вікнами другого. Дах чотирихилий, критий бляхою, завершується маківкою.

Нині на церковній дзвіниці – три кампани (так називають церковні дзвони в богослужбовій літературі, бо, за легендою, вперше їх було виготовлено в Кампані (Італія)), четвертий (менший) встановлено на церкві. Ці унікальні музичні інструменти, з глибоким чистим мелодійним звучанням, є одночасно цінними пам'ятками історії нашого краю, бо виготовлені в Калуші у дзвоноливарні братів Фельчинських – майстрів із світовим іменем.

Великий дзвін, заввишки 76 см (висота дзвона – 60, корони – 16 см), з нижнім діаметром 77,5 см, металевими скобами за шість вух круглої корони прикріплено до дерев'яного бруса. Через нерухоме кріплення голос кампана дещо приглушений, однак, попри це, звучить довго й чарівливо-мелодійно.

Дзвін чисто вилитий, виглядає дуже вишукано завдяки гармонійним пропорціям та рельєфним прикрасам – написові й зображенням: у верхній частині корпусу – фриз (висота – 10 см) з пишним орнаментом із стилізованих квітів і завиточків, під ним з одного боку – чотирирядковий чіткий напис (заввишки 2,5 см) однаковими великими літерами: «СЕЙ ДЗВІН ФУНДУВАЛИ НА ХВАЛУ БОЖУ ІВАН ТА ОНУФРІЙ ВАСИЛІВ РОКУ 1919», у третьому рядку, трохи збоку: «ЧИСЛО 49»; справа від напису – розп'яття (висота 18 см); на протилежному боці плаща – зображення Івана Хрестителя; перед валом – три укріплювальні тяги, ще одна – на валу.

Било з отвором, через який протягнуто шнур, закріплено так, що воно розхитується добре.

Середній дзвін, заввишки 51 см (висота дзвона – 41 см, корони – 10 см), з нижнім діаметром 55 см, нерухомо за вуха круглої корони металевими скобами прикріплено до вигнутої залізної осі – коромисла. До звучання приводиться розхитуванням за допомогою з'єданого з віссю важеля з прив'язаним до нього шнуром. Било причеплено так, що його удари припадають на одні й ті самі місця корпусу ідіофона, тому, мабуть, виникли значні пошкодження на валу дзвона в протилежних місцях.

Язики великого й середнього дзвонів загубили у Другу світову війну, коли кампани переховували від реквізиції німецькими окупантами, тому біла виготовлено окремо з отвором для шнура, тоді як попередні, відлиті разом з дзвонами в 1919 та 1927 роках, отворів для шнура не мали [3].

Шию середнього кампана прикрашає фриз (висота – 7,5 см), поміщений між двома валиками – тягами, на якому – пишний рельєфний орнамент, подібний до вишивки з френзлями й напис: «1927», що вказує на рік виготовлення дзвона. На плащі, ближче до низу,

– дві рельєфні тяги, на початку вала – третя.

Чисто, вишукано, строго відлито й третій, менший дзвін заввишки 38 см (висота дзвона – 31 см, корони – 7 см) з нижнім діаметром 45 см. Під короною – фриз (висота 3,5 см) з рельєфним орнаментом трохи нижче – тонка рельєфна тяга. Внизу плаща, над валом, відлито чіткий напис: «1923» (висота – 1,9 см) – рік виготовлення кампана, над ним – три рельєфні тяги, на валу – ще одна.

Дзвін закріплено нерухомо на залізній осі – коромислі за чотири вуха круглої корони. До звучання приводиться розхитуванням за допомогою з'єданого з віссю важеля, до якого прив'язано шнур. Язик без отвору.

Цікаво, що в роки радянської влади, коли церкву було закрито, дзвіниця діяла. На щастя, до середньоугринівських кампаніє у більшовиків руки не дійшли. Прихожани цього храму, як і всі прикарпатці, люблять і бережуть свої дзвони. В народі кажуть, що при дзвонінні можна просити в Бога найсокровенніше, і Він вас почує. Протоієрей церкви Св. Михаїла в с. Середньому Угринові о. Микола Данів на наше прохання прокоментувати цю думку відповів: «З вірою в Бога можна досягнути всього. А щодо дзвонів, то цілий Світлий тиждень кожен прихожанин має можливість піднятися на дзвіницю, подзвонити і в щирий молитві звернутися до Бога з проханням про здоров'я чи здійснення найзаповітніших бажань».

Усе тут по-особливому доладне: і церковне подвір'я – своєрідна книга історії села, і церковна споруда, за якою можна вивчати особливості народної архітектури, і атмосфера храму, від якої серце втішається спокоєм десь аж на небі. Все тут створили з душею попередні покоління, а нині вибудовують руками небайдужі, працюючі люди – жителі Середнього Угринова та о. Микола Данів.

Тісно вплетена в духовний еґреґор українських традицій історія храму Святого Михаїла в с. Середньому Угринові таїть у собі генетичний зв'язок з пращурами, несе духовність нащадкам, що, поза сумнівом, є найважливішою умовою збереження нашого національного обличчя, свого власного українського «я».

Література

1. Процак Р. Церкви Калуського краю. – Івано-Франківськ, 1999; Тимів І. Пам'ятки оборонного будівництва та церковної архітектури Калущини // Краєзнавець Прикарпаття. – 2004. – №4. – С. 12–19.
2. Пеленський Й. Таємниці стольного града // Літопис Червоної Калини. – 1991. – №5. – С. 43–49.
3. Оленюк П. І. – 1952 р. н., освіта вища, голова церковного комітету церкви Св. Михаїла в с. Середньому Угринові Калуського району Івано-Франківської області // Спогади. Давні перекази села. – Архів автора.
4. Кіндратюк Б. Дзвони Коломийщини // Краєзнавець Прикарпаття. – 2006. – №8. – С. 28–31.
5. Лозовий Є. Доля дзвонів в роки Першої світової війни // Україна. Наука і культура. Вип. 28. – К., 1994. – С. 226–231.

У місті відкрито новий музей

З нагоди 350-річчя Івано-Франківська музейна мапа Прикарпаття поповнилася ще одним музеєм. Сьомого травня в обласному центрі на вул. Низовій, 36 урочисто відкрито кімнату-музей «Руської трійці». Ініціатором і головним рушієм створення музею став відомий прикарпатський краєзнавець, головний історик міста Івано-Франківська, доцент Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника Богдан Гаврилів. Йому в цьому сприяли ректор Івано-Франківського медичного університету професор М. Рожко та завідувач кафедри українознавства медуніверситету

Юрій Угорчак

професор В. Качкан, котрий став куратором музею. Відкрито музей у колишньому приміщенні Станиславівської гімназії, тепер морфологічному корпусі медуніверситету, першому навчальному закладі в місті, де у 20-х роках XIX ст. сім років навчався один з членів «Руської трійці», наш земляк Іван Вагилевич. Зрозуміло, що значну частину експозиції відведено під історію гімназії та життєвий і творчий шлях Івана Вагилевича. Тут зібрано близько 400 експонатів, які стосуються діяльності «Руської трійці».

На відкритті музею з вітальними промовами виступили: заступник міського голови М. Верес, голова обласної організації Національної спілки письменників України доцент Є. Баран та голова обласної організації Національної спілки краєзнавців М. Косило, ректор медуніверситету професор М. Рожко, професор В. Качкан, представники делегації земляків Івана Вагилевича з Рожнятівщини, правнук Івана Вагилевича Іван Дем'янович Вагилевич. Голова обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури В. Тимків вручив дипломи і нагрудні знаки лауреатам обласної премії імені Івана Вагилевича за 2012 рік.

Після того, як о. Ігор Пелехатий освятив музей, Богдан Гаврилів провів для учасників відкриття першу екскурсію.

Антон Васильович Шпільчак – непересічна особистість, живописець, учитель-методист, який понад 40 років прививав молоді любов до мистецтва. Завдяки своїй наполегливості та завзятості він набував досвіду в улюбленій справі, відточував художній талант. Мистецько-виховні

аспекти – провідні в його діяльності. Жага до знань, радість творчості, відчуття прекрасного у нього прослідковуються протягом усього життя.

Народився А. Шпільчак 1933 року с. Ямниці, поблизу Івано-Франківська. Дитинство було бідне і закінчилося воно виселенням з батьками у Хабаровський край [2]. Далі були тяжка праця на лісопереробному заводі, виробнича травма, тривале лікування. Вже в зрілому віці здійснюється мрія А. Шпільчака досягти майстерності в малюнку і живопису – він вступає на художньо-графічний факультет Хабаровського педінституту. Художні твори того періоду «Амур», «На пляжі», «Дика півонія», «Над Амуром», «Сільська місцина» вказують на мистецький талант.

Бажання повернутись на Батьківщину супроводжувало А. Шпільчака всі роки, які він провів на чужині. Молоде життя було сповнене яскравими моментами: несподіваними успіхами, випробуваннями долі і щоденними труднощами, ностальгічними переживаннями. В Антона Васильовича збереглося багато спогадів і повчальних історій з тих часів, якими він нерідко ділиться з близькими.

З 1965 р. він повертається на Батьківщину і проживає у смт Ворохті, де працює вчителем образотворчого мистецтва місцевої середньої школи [4, с. 30]. Водночас А. Шпільчак працює як живописець, як графік. У цьому мальовничому містечку і розвивається його улюблена пейзажна тематика. Серед найкращих його краєвидів: «Гірський пейзаж», «Ворохта взимку», «Пейзаж з копицями», «Зимовий вечір у Карпатах», «Вид на П'ятихатки», «Туманний ранок», «Сільський дворик». У художника свій погляд на різні речі, за кожною картиною стоїть певна коротка її історія.

Життєвий досвід А. Шпільчака певною мірою відбився на його учительській практиці та художній манері. Непохитний у своїх переконаннях, іноді різкий у висловлюваннях, він часом стикався з непорозумінням оточення. Проте його авторитет та істинне бажання жити по правді, його творчий підхід до всього підкорили багатьох людей, зокрема і його учнів. Любов до рідного краю, чітка громадянська позиція відображені у його творах «На Говерлу», «Гуцульський танець». На пам'ять про загибель В. Івасюка художник намалював натюрморт «Червона рута».

А. Шпільчак викладав такі шкільні дисципліни: образотворче мистецтво, креслення і трудове навчання. Понад сорок років Антон Васильович як педагог передавав свій досвід та уміння своїм учням. Регулярно організовував виставки учнівської молоді, сприяв ростові молодих митців. У Ворохтянській школі проходили практику студенти івано-франківського художньо-

Уляна Шпільчак

Антон Шпільчак – художник-педагог

графічного факультету. В приміщенні цього навчального закладу досі зберігаються їхні стінописи, виконані під керівництвом А. Шпільчака. Тематика творів: історичні персоналії (Т. Г. Шевченко) та народні гуцульські мотиви.

За роки творчої діяльності у доробку Антона Васильовича налічується ряд виставок, велика кількість мистецьких творів. Персональні виставки він робив у Ворохті, Яремчому, Івано-Франківську. Найрезонанснішою була персональна виставка, відкрита у квітні 1997 року в обласному краєзнавчому музеї. Тут експонувалось понад 30 живописних творів. Основний мотив майстра – карпатські пейзажі й архітектура рідного містечка [4, с. 30]. Автор картин намагається передати своє відчуття стану природи, його твори пробуджують щирі почуття, бентежать душу [1, с. 120]. Окрім цього, можна зазначити, що митець-педагог працює ще в інших жанрах, це зокрема: натюрморт, портрет, побутові й анімалістичні сцени, народні типажі. Творчий принцип сформовано на засадах реалізму.

А. Шпільчак – відкрита творча особистість. У Ворохті він спілкувався з багатьма художниками, які приїжджали сюди за новими темами, враженнями для своїх робіт. Слід відзначити, що ворохтянські краєвиди малювало багато відомих митців, оскільки тут можна знайти цікаві сюжети для майбутніх полотен, ще й відпочити [4, с. 29–30]. А. Шпільчак із захопленням розказує про спільні етюди з Михайлом Фіголем, львівськими живописцями Володимиром Патиком, Зеновієм Кецалом та ін. Як він зазначає, невимушене спілкування на природі під час етюдів вплинуло на його творчість. Згадує Антон Васильович, як робив перші живописні кроки у Ворохті на пленерній практиці один із провідних івано-франківських митців Богдан Бринський.

Картини А. Шпільчака зберігаються й у приватних колекціях в Україні та за кордоном, зокрема в Австралії, Англії, Бельгії, Польщі, США. Свою любов до мистецтва він проніс від юності до похилого віку (хоч і молодий душею та здоровий тілом), продовжує працювати над новими картинами, постійно, наче кожний раз уперше, захоплюється красою природи, з якої черпає натхнення і наснагу для нових звершень.

Подібно до калейдоскопа змінювалися життєві контрасти. Його духовний світ відбито у творчій діяльності і життєвій позиції. Антон Васильович полюбляє ділитися досвідом з людьми, які його оточують, часто виступає оповідачем, порадиником.

Література:

1. Моклович А. Виставка живопису «О краю мій милий»: виставки [Текст] / А. Моклович // «Вертикаль» додаток до часопису «Обрії». – 1999, – №1(7), – С. 120.
2. Нагірний М. Ворохта в персоналіях: С. Федак, С. Салик та інші. [Текст] / М. Нагірний. – Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2006. – 15 с.
3. Тимків Б. Антон Шпільчак. Виставка живопису: буклет [Текст] // Івано-Франківськ. – 1997.
4. Шпільчак У.В. Ворохта мистецька [Текст] / У.В. Шпільчак // Краєзнавець Прикарпаття. – 2009, – №13, – С. 29–31.

Антон Шпільчак

Спогади про виселення

У березні 1959 року, коли нашу сім'ю прийшли виселяти, мені було 16 років і я вчився на першому курсі фізкультурного технікуму в Станиславові. Жили ми в селі Ямниці. Наша мати померла у 1946-му. Батько Василь Захарович (1906 р. н.) одружився вдруге на Марії Захарівні (вона теж з нашого села). Я був старший із дітей, а крім мене, були сестра Геня і брат Ярослав. Хоча в батька було 6,5 морга поля, жили ми бідно.

Нас розбудив уночі сильний стукіт у двері. Батька на цей час удома не було. Його послали від колгоспу зі своєю підводою до Надвірної. Стривожена мачуха відчинила двері, і в кімнату ввірвалось кілька військовиків, які російською оголосили, що нас виселяють до Сибіру, що хата оточена і що при спробі втекти вони будуть стріляти без попередження. На збір нам дали дві години.

Мачуха заголосила, заплакали Геня і малий Славко. Я сидів на ліжку, «прибитий» страшною звісткою. Пізніше почав механічно складати книжки в учнівський ранець. Військовик зачитав зі списку, хто підлягає висилці. У списку Марії Захарівні не було, і військовик сказав, що вона може йти і її не будуть затримувати. Проте вона відповіла, що дітей не кине, бо за це б її Бог покарає. Через якийсь час я почув під хатою плач маминої сестри. Вона намагалася доказувати, що ми сироти і нас не можна виселяти. Її не хотіли слухати, сказавши, що вони виконують наказ. Впустили її до нас після того, як вона принесла конвоїрам самогонки. Тітка зарізала дві курки і допомогла нам зібратися...

Далі нас з речами посадили на підводу і

Антон Шпільчак «Зима в лісі»,
2009 р. полотно, олія

повезли до плебанії. Почало світати. Сюди почали звозити й інші сім'ї. Жінки плакали. Була в мене думка втікати, проте нас пильно охороняли і шансів вирватись не було. Через деякий час нас під конвоєм повели на вокзал. Наші пожитки везли на підводі. Коли ми йшли, до мене почав чіплятися молодий конвоїр. Йому сподобалась моя учнівська сумка через плече, і він мені все казав: «Отдай мне сумку, она мне понравилась. Тебе она всьо равно не нужна будет. Ты ж будеш теперь в Сибіре лес рубить». Мені в голові свердлило: «От гад, все у нас забрали, виселяють, і ще йому моя сумка, бач, сподобалася». Сумку я не віддавав.

На станції Ямниця було приготовлено два товарні вагони із заґратованими вікнами, куди нас конвой і завів. Перед тим, як нас заштовхали у вагон, ми ще на відстані попрощалися з тими родичами, які, почувши про біду, прибігли сюди. Пізніше вагони зачинили і нас повезли до Коломиї. У вагоні було тісно, всі були пригнічені.

Вранці 3 березня ми приїхали до Коломиї. Тут, недалеко від вокзалу, був пересильний пункт. Нас вивели з вагонів. Сказали взяти продукти, а решта речей повезли підводою. Чоловіків виділили окремо і повели до пересильного пункту. Я взяв мішок з харчами. І коли ми вже рушили, зрозумів, що для мене він заважкий. Я тоді був високий і худий хлопчисько. Поряд зі мною йшли дорослі чоловіки, понурені і заглиблені у своє горе, і ніхто не помічав, що мені дуже важко. Попросити, щоб мені допомогли – язик не повертався. І кинути мішок не можна, бо ж дітям треба їсти. Коли ми прийшли, мені було темно в очах і здавалось, що я впаду разом з тим клятим мішком і більше не піднімусь.

Територію пересильного пункту було огорожено високим парканом з колючим дротом зверху і з глухою високою брамою. На рогах були вишки з вартовими. Сюди звозили виселенців з цілої області, формували поїзд і тоді відправляли у місця призначення. Нас завели до камери. Це було приміщення з двома проходами біля стіни і грубо збитими двоярусними нарами. Поміститися на цих нарах усім було трудно. Вночі спали і на нарах, і на підлозі. Спали на одному боці, пізніше по команді поверталися на другий. У коридорі був цебер – «параша». В камері панувала духота і жадливий сморід від параші. В камерах були блощиці. Прибирали в камері ми самі. Парашу виносили чотири чоловіки на дрючку.

Іноколи нас виводили на подвір'я. Коли ми перебували на подвір'ї, повз нас проходили дві

молоді дівчини у військовій формі, в накинутих зверху білих халатах. Я звернувся до цих медпрацівниць – чому над нами так знущаються, чому таке ставлення до людей? У відповідь почув: «Ви не люди, ви ворог народу».

Начальником пересильного пункту був майор Рухман. Його заступник – лейтенант Морозов. Пригадую я також молодого солдата зі Східної України – сержанта Василенка. Серед пересильників була молода вродлива дівчина зі Східної України, яку привезли сюди з Верховини (тоді Жаб'є). До неї пробував загравати Василенко. У відповідь від дівчини почув, що він виступає проти свого народу, що поводить як окупант. Солдат відразу доповів начальству, і дівчина потрапила в карцер.

Майор Рухман задля розваги знайшов серед пересильників затурканого чоловіка-заїку з Галицького району. Приходячи в камери спецпереселенців, він заставляв чоловіка повторювати свої накази і дуже реготав, коли той заїкався.

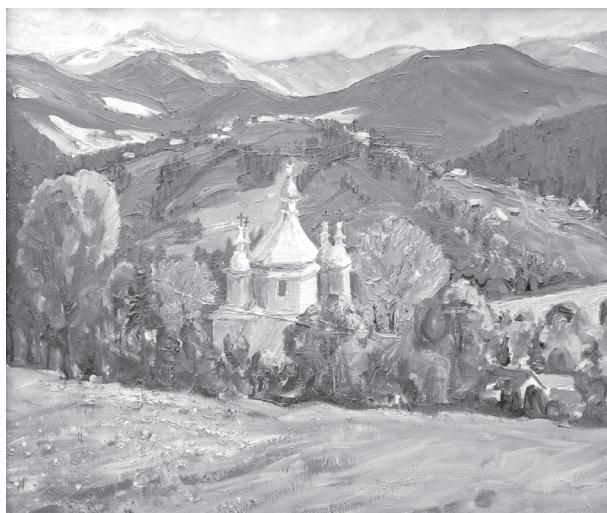
У кінці квітня нас посадили в товарні вагони і під охороною повезли на схід. Конвоїри їхали в першому пасажирському вагоні, а далі йшли товарняки. Вздовж поїзда було протягнуто телефонний кабель. Охороняли нас добре. У вагонах було одне віконце з ґратами і двоярусні нари. Людей у вагон напхали багато. Посередині була бочка для води. За туалет служив лоток при дверях, які не відчинялися. Людину, яка йшла в туалет, прикривав рядном хтось із близьких.

У Станіславові на колії перед вокзалом ми простояли кілька годин. Вагони не відчиняли. Через ґрати я бачив металевий міст через колію. На ньому стояв мій однокурсник, який, очевидно, прогулював уроки. Він спостерігав за поїздами і безтурботно плював соняшникове насіння. А в мене вже було зовсім інше життя, інший статус. Мені стало страшенно жаль себе.

Везли нас довго. До Львова прибули якраз 1 травня, всюди були червоні лозунги. Куди саме везуть, не сказали. Зупинявся поїзд на окремих станціях часом на день. На зупинках у вагон

Антон Шпільчак «Пейзаж з копицями», 1995 р.
картон, олія

Антон Шпільчак «Ворохта», 1995 р.
полотно, олія

подавали воду. Приносили також їжу. На більших станціях робили обхід, перевіряли, чи всі є. Забирали мертвих.

Орієнтувалися ми за станціями, на яких зупинявся ешелон. Пам'ятаю зупинку в Гомелі, Москву об'їхали, а далі був Урал. За Уралом було часом дуже холодно. На вагоні намерзав лід. Пам'ятаю, що якогось ранку проснувся, а волосся примерзло до дошки. В Іркутську під конвоем вели всіх до лазні пішки через місто. По боках йшли автоматники з вівчарками. Приїхали ми в Хабаровський край у кінці травня 1950 року. В Хабаровську у вагон принесли зіпсовану рибу. Переселенці її викинули. Тоді видали невеликий пайок.

По дорозі вагони відчіпляли. Ми перебували у передніх вагонах. Для нас кінцевою зупинкою стала станція Хор робітничого селища в Хабаровському краї.

Надворі вже було тепло, закінчилась вода, і страшенно хотілось пити. Нас ще тримали півдня у вагонах. Конвой здавав нас за списком місцевій охороні. Потім подали машини і перевезли спецпереселенців у бараки, де перед цим жили полонені японці.

Нам оголосили, що привезли нас на вічне поселення. Ми не мали права виходити самостійно за межі селища. Документів у нас ніяких не лишилось. Кожної суботи нам треба було відмічатись у спецкомендатурі, яку очолював лейтенант Карпов. На третій день (1 червня) нас розподілили на робочі місця. Працездобов'язаними були всі, починаючи з 14-ти років. Субота була робочим днем, а майже кожен неділю був «воскреснік». Більшість привезених розподілили на лісопереробний завод.

Ми були не перші спецпереселенці на Хорі. Тут уже працювали українці з Волині, Галичини. Працювали вони на гідролізному і лісопильному заводах, на цегельні і на сплавлянні деревини.

Дмитро Мохорук

До питання про межі Покуття

Містечко Снятин розташовано на кордоні Буковини і Прикарпаття. Займаючись краєзнавством рідного краю, я не можу дати відповіді на кілька запитань. Звертаюся одночасно до істориків Прикарпаття і Буковини. Хочу почути думку вчених двох вищих навчальних закладів на чотири запитання, які хвилюють не тільки мене, а й громадськість Прикарпаття та Буковини, особливо вчителів, студентів і школярів.

З цими запитаннями вже рік як я звернувся до Ваших істориків. З етичних міркувань їхні прізвища називати не буду. Відповіді я не одержав до цього часу. Отож, сподіваюся на Вашу особисту допомогу. Все-таки Вас швидше послухають, ніж мене.

Хотілося б поставити крапку над «і» з деяких питань, пов'язаних із Покуттям, краєм, який ще до сьогодні, як виявляється, не досить вивчений. Можливо, це зв'язано з тим, що Снятин міститься на відстані майже ста кілометрів від Івано-Франківська, можливо, є якісь інші причини.

Перше. У 2008 році Снятин святкував своє 850-річчя від дня першої письмової згадки. Було організовано науково-практичну конференцію за участі вчених Буковини та Прикарпаття, започатковано фестиваль «Покутські джерела».

Визначний вчений Прикарпаття п. Володимир Грабовецький у своїй праці («Ілюстрована історія Прикарпаття». І том. Івано-Франківськ. 2002. Ст. 83) пише, звертаючись до Іпатіївського літопису:

«Прибіг із Цесарограда братан цісарів Кир Андронік до Ярослава Володимировича в Галич. І прийняв його Ярослав із великою приязню, і дав йому Ярослав декілька городів для підтримки. Які саме це були городи – чи на Прикарпатті, чи на Придунав'ї – невідомо. Вірогідно, що це були Берладські території...»

Наш снятинський історик, публіцист п. Михайло Бажанський з Детройта (США) з цього приводу у своїй праці «Вічно житимуть...» на ст. 13-й написав:

«...Андронік, братанок царгородського цісаря, в році 6673, що по нашому численні відповідає 1165-му рокові, “прибіг з Царгорода братанок царів кир Андронік, до Ярослава до Галича”. “Ярослав прийняв його з великою любов'ю й дав йому кілька городів для розваги” (літопис). Андронік Комнен, грецький царевич, чоловік Ірини-Добродії, дочки Мстиславової. А в деяких

істориків написано: Андронік, “що втік з Константинополя, одержав від князя Осмомисла місто Снятин в XII столітті”. А ще в інших джерелах сказано: “Комнінов Андронік, представник династії візантійських імператорів в 1165-му році одержав від українських князів місто Снятин на власність”. З повідомленнями літопису і візантійських істориків XII-го століття Кіннама і Микити Коніята, Андронік втік з Константинополя в Галич через Валахію і дальша його дорога могла йти тільки по ріці Прут. Ярослав Осмомисл передав йому декілька міст: Коломию, Городенку і Снятин».

Вдамся ще до таких історичних фактів. У 1958 році, коли виникла ідея відзначити цю визначну дату, а одним з її ініціаторів була п. Наталія Семанюк, дружина відомого письменника Марка Черемшини, місцеві радянські і партійні органи, зокрема районний відділ КДБ, дуже цьому спротивилися. Звісно, це були росіяни і східняки, яким були байдужі місцеві історичні ювілеї, тим паче різко проти цього виступили органи КДБ, пояснюючи тим, що може багато прибути на ці святкування колишніх снятинців, які з різних причин опинилися за кордоном. (Тоді область ще не була закрита. – Авт.)

Щоб погасити пристрасті, які почали розгоратися, Снятинський райком Компартії України послав одного із своїх інструкторів п. Василя Чепигу, який нині проживає в нашому містечку, як корінного снятинця в Наукову бібліотеку тодішнього Львівського університету ім. Івана Франка, де зберігається Іпатіївський літопис. За підписом заступника директора Ф. М. Максименка зроблено кілька виписок. Серед них на сторінці 127-й Іпатіївського літопису значилося (польською мовою. Подаємо переклад)!

Монографічний нарис

Станіславів 1930 р., накладом редакції

«Станіславівська земля», ст. 14:

У битві Ярослава Галицького з Яном Ростиславовичем Берладником, названим так від садиби Берлад, розташованим над притокою Серету, місто перейшло в руки цього останнього в 1158 р., змінюючи незадовго свого господаря. Ярослав, князь галицький, подарував Андронікові Комненові, кесареві візантійському, який просив його про притулок, декілька міст, між ними, окрім Городенки, Коломиї, Княж двору, також Снятин».

До речі! На сьогоднішній день в Іпатіївському літописі цієї сторінки нема. Відповідальні працівники книгосховища Львівської наукової

бібліотеки університету причину цього пояснити не можуть. Є така версія, що в 1958 році, щоб не святкувати цей ювілей у Снятині, кагебісти вирвали цей аркуш. Але це не допомогло. Втрутилася республіканська письменницька організація, і свято відсвяткували.

Як це все поєднати? Де істина? Чому не святкують подібні ювілеї Городенка і Коломия? Яка думка вчених істориків з цього приводу?

Друге: Як уже вище згадано, у 2008 році з нагоди 850-річчя першої письмової згадки Снятина, було започатковано фестиваль «Покутські джерела», який продовжив свою роботу в інших покутських районах. Із засобів масової інформації відомо, коли святкують «Гуцульські фестивалі», «Бойківські», то в них беруть участь, наприклад, і гуцули – буковинські, івано-франківські, закарпатські, навіть румунські. До покутських джерел включили і Снятинський, Городенківський, Тлумацький, Тисменицький і Коломийський райони. Буковинські історики доводять, що в них є Буковинське Покуття – Кіцманський і Заставнівський райони. Напрошується запитання: Чому ці райони не беруть участі в цьому фестивалі? Це не знають історії ті, хто це організував, чи за цим ховаються якісь інші причини? Недавно прикарпатські історики випустили книжку «Історія Покуття». Знову без Буковинського Покуття. Ця праця не мала права носити назву «Історія Покуття», оскільки не відобразила всі регіони Покуття. Вона повинна мати зовсім іншу назву. Яка Ваша думка з цього приводу?

Третє: Ще в 1958 році, коли я навчався в шостому класі Топорівської семирічної школи, що на Городенківщині, на районній шкільній олімпіаді ми зі своїм танцем «Коломийка» зайняли одне з перших місць у районі і потрапили на завершальну олімпіаду, яка проходила в Коломиї. Перед поїздкою проводили кілька бесід про те, як ми маємо поводитися на сцені, бо їдемо виступати до столиці Гуцульщини. Про те, що Коломия — центр Гуцульщини, часто висловлювався визначний художник Прикарпаття, уродженець Снятинщини Ярослав Лукавецький.

У короткому довіднику «Гуцульщина» (Прут Принт. Снятин, 2002. Ст. 23) написано: «Іван Франко, вперше відвідавши у 1894 р. Жаб'є, побачивши красу Карпат і злиденне життя гуцулів, написав знамениті слова: «Ось і Жаб'є, Гуцульська столиця!»»

Історії відомо, що на Покуття часто нападали молдовани. Польський король змушений був укріпити цю територію і в 1444 році призначив Отто де Гадеча, великого землевласника, який володів усіма землями між Прутом і Дністром, генеральним воеводою руським, галицьким, снятинським і коломийським, а з 1466 року навіть подільським. На фестивалі «Покутські джерела»

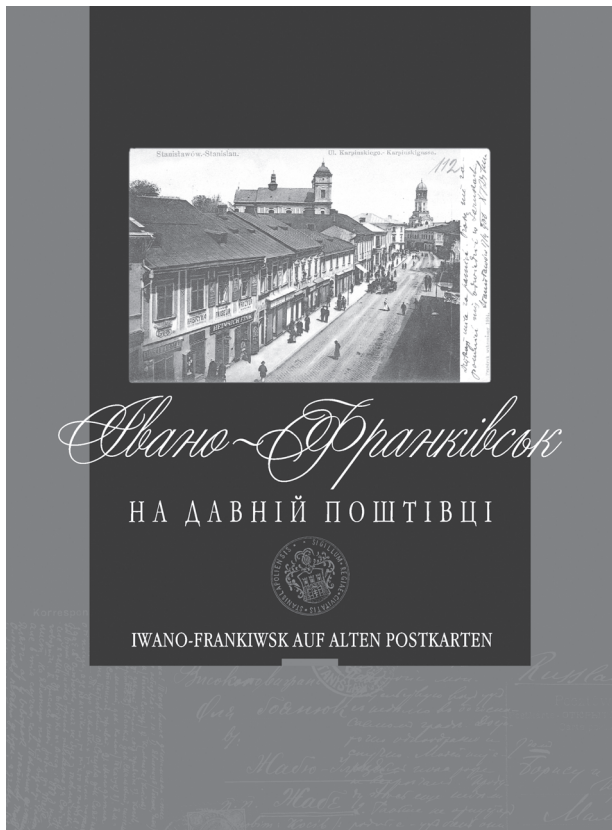
звучали слова, що Коломия є центром Покуття. Ще в 1930-х роках було засновано музей Гуцульщини в Коломиї. Кілька років тому коломиїці до назви самостійно додали ще й «Покуття». Що ж виходить – Коломия є «столицею» Гуцульщини і Покуття? Невже не можна поставити крапку в цій історії? А як Ви думаєте?

Четверте: Що ж до Галицького гостинця. З різних історичних джерел відомо, що цей шлях проклали ще римські легіонери в часи правління римського імператора Траяна (101–107 рр. нашої ери), коли він завоював наші землі. Цей шлях з'єднав Валахію з Галичем, Краковом і Німеччиною. Називався тоді Римським торговим шляхом. Найперше він приваблював усіх завойовників покладами солі в Галичині. Коли римляни прогнали, як пишуть історики, цей шлях почав занепадати. Пізніше через різні обставини він називався Берладським, Татарським, Воловим. Остання його назва – Галицький торговий шлях. До наших днів він дійшов із назвою Галицький гостинець.

Визначний український вчений п. Володимир Грабовецький, на якого я вже посилався вище («Ілюстрована історія Прикарпаття, 2 том. Івано-Франківськ, 2003. Ст. 58»), пише: «Ще знаходилося Снятинське передмістя (тобто, у Коломиї. – Авт.), яке знаходилось на шляху в напрямі Снятина. Фактично це був давній Волоський шлях, що з'єднав Молдавію чи Волощину із головними торговельними містами – Снятином, Коломиєю, Тисменицею, Галичем, Рогатином, Львовом». Я не маю наміру ревізувати таку важливу працю відомого вченого, професора, академіка, в яку вкладено багаторічне копітке, не одним потом полите дослідження. Але хотілося б уточнити деякі нюанси. Наприклад: ще й сьогодні існує дорога з полів Будилова, яка тягнеться через Белелую, Ганьківці, Вишнівку Снятинського району, Слобідку Городенківського і доходить до траси Городенка – Коломия. Всі жителі цих сіл, навіть малі діти, скажуть Вам, що це колишній Галицький гостинець. Отож не виче він зі Слобідки повертав до Коломиї? Там же старожили розповідають, що цей шлях колись ішов у напрямку Тисмениці. Якщо дійсно він проходив через Коломию, то напрошується ще одне запитання: Чому під час правління Австро-Угорщини на наших теренах було побудовано нову дорогу, яка мала на меті з'єднати такі промислові центри, як Чернівці, Коломию, Отинію, Тисменицю, Станиславів, Львів? Ця дорога дістала назву Цісарський гостинець, і нею ми користуємося до сьогодні. Так де ж проходив Галицький гостинець?

Шановні панове! Допоможіть розібратися в цих питаннях. Нехай «кожний не тягне на себе ковдру». Пройшло багато часу, а невивчені питання до сьогодні турбують нашу свідомість.

Вихід цього альбому присвячено 350-річчю надання містові маґдебурзького права і є результатом 20-річного колекціонування ілюстрованих поштових карток з видами Станиславова відомого краєзнавця і колекціонера, лауреата обласної краєзнавчої премії ім. В. Полека Зеновія Жеребецького.

У другій половині 1980-х рр. як філателіст він захопився поштовим обігом Галичини. Поряд з марками його увагу привертала різні поштові кореспонденції австрійського і польського періодів. Серед них спочатку найдорожчими для нього були картки з видами Коломиї, на яких він впізнавав знайомі з дитинства вулиці і будівлі. Проте пізніше виявилось, що серед зібраних карток чимало поштівок із зображенням старого Станиславова. Колекціонер зацікавився його історією і з часом почав надавати перевагу у збиранні саме ілюстрованим поштовим карткам з видами цього міста.

Вперше картки з колекції З. Жеребецького з видами Станиславова з'явилися у виданні «Наш Станиславів», що вийшло друком 2002 р.

Після заснування історико-краєзнавчого об'єднання «Мое місто» у 2007 р. краєзнавець отримав унікальну можливість ілюструвати книжки однойменної серії картками зі своєї колекції. Він брав участь і в інших проектах, зокрема львівських часописів «І», «Галицька брама», ілюстрував ними статті енциклопедичного словника «Івано-Франківськ». Проте в цих виданнях були чорно-білі копії поштівок.

Іван Монолатій

Мандрівка Станиславом Сторінками альбому «Івано-Франківськ на давній поштівці»

Вперше приблизно 60, зокрема кольорових і тонованих, копій карток з його колекції з'явилось в ошатно виданій книжці Жанки Комар «Третє місто Галичини. Станиславів і його архітектура», яка з'явилась польською мовою у Кракові. Пізніше дуже цікавою для краєзнавця була співпраця з «Прикарпаттяобленерго» до 80-річчя заснування компанії, результатом якої були вишуканий календар на 2010 рік і альбом «Історію творимо разом» з 30-ма поштівками Станиславова.

2010 р. у видавництві «Лілея-НВ» почала виходити нумерована серія репринтних поштівок «Станиславів». До цього часу в ній з'явилося 13 карток.

Ще 2002 р. колекціонер оцифрував свої поштівки, тому було дуже просто моделювати різні віртуальні образи альбому. Проте реальна робота з його підготовки розпочалась десь у лютому, а 7 травня минулого року, на день міста, автор отримав від видавця Василя Іваночка перший примірник цього подарункового видання.

У щойно виданому альбомі 303 поштівки, що виходили як у Станиславіві, так і в інших містах, зокрема Львові, Перемишлі, Чернівцях, Кракові, Будапешті, Празі і Відні у 1898–1939 рр.

Спочатку планувалось вмістити в альбомі 350 поштівок. Здавалися символічними 350-річний ювілей міста і 350 карток. Проте після уточнення видавцем формату видання, а саме кількості сторінок було вирішено мінімізувати тексти, щоб залишити в альбомі якнайбільше карток. До речі; у видавництві «Лілея-НВ» готується до друку ще один альбом З. Жеребецького під назвою «Привіт із Станиславова», де буде 72 поштівки, що не ввійшли до цього альбому.

Альбом з'явився під назвою «Івано-Франківськ на давній поштівці». На першій сторінці – картка з символічним написом «Привіт із Станиславова» – це поштівка під №303 (всі інші пронумеровано). Далі в альбомі вживається саме ця давня назва нашого міста.

На світлинах, що стали сюжетами поштівок, бачимо нове, відбудоване після пожежі 1868 р. місто, про яке прийнято говорити як про третє (після Львова і Кракова) місто Галичини.

Поштівки як новий вид кореспонденції з'явилися в Австро-Угорщині 1 жовтня 1869 р.

Вартість такого пересилання була у 2,5 раза дешевша за тариф простого листа. Це був аркуш напівкартону, на якому поруч з маркою з портретом цісаря Франца-Йосифа містився напис німецькою мовою «карта кореспонденційна». Під ним писали адресу, а текст розміщували на зворотному боці. Цікаво, що на перших картках було застереження, що пошта не несе відповідальності за зміст повідомлення. Від часу заснування Всесвітнього поштового союзу (ВПС) цей новий вид поштової кореспонденції було введено у міжнародний обіг.

Після відміни у 1894 р. монопольного права поштових відомств на випуск поштових карток почав бурхливо розвиватись один із сегментів книжкового ринку – випуск ілюстрованих поштівок. Саме в другій половині 1890-х років з'являються і набирають популярності, особливо серед туристів, ілюстровані картки з видами міст. Першу картку з видами Станиславова було видано в 1897 р.

Власники книгарень, складів паперу (сучасних канцелярських крамниць) залучають відомих графіків, фотографів, художників до роботи над ілюстрованими поштівками. Перше двадцятиріччя минулого сторіччя вважається золотою добою поштівок. За даними ВПС, 1900 р. було 2,5 млрд. таких пересилань, а 1905 р. – вже 7 млрд.

У цей час зароджується і новий вид колекціонування – філокартія. Утворюються різні об'єднання, організовують виставки. До 1905 р. існувала заборона на розміщення тексту повідомлення на адресному боці. Текст писали поруч із зображенням або навіть і на зображенні. Саме такі поштівки ставали колекційними й осідали в сімейних альбомах.

В цьому альбомі під №14 вміщена поштівка, надіслана із Станиславова до Коломиї в 1900 р., на якій написано: *«Пишу з ресторації, картку посилаю вправді не дуже гарну, але купивім яка була, абись мала до альбума»*.

Дуже часто на таких картках робили різні помітки. Як правило, написи на них були німецькою і польською мовами, інколи додавали і текст українською. Скажімо, патріотично налаштовані українці закреслювали написи іноземними мовами, а залишали свої, інколи на картках уточнювали адреси об'єктів. Часом доходило до абсурду. На поштівці під номером 100 в альбомі закреслено польський текст *«Станиславів. Дирекція колійова»* і написано українською *«Львів, пошта»*, а для більшої переконаності – ще й помітка біля вікна і напис *«туя сиджу»*.

Укладаючи альбом «Івано-Франківськ на давній поштівці», колекціонер хотів дати читачеві можливість здійснити мандрівку старим, частково втраченим містом. Тому, відбираючи поштівки, він намагався підібрати такі, які, окрім саме іконографічного змісту, несли додаткову

інформацію, зокрема енергетичну. Не секрет, що поштівки, окрім всього іншого, мають ностальгійну функцію. Саме тому автор надавав перевагу не тільки улюбленим поштівкам, а таким, на яких додатково присутні текст повідомлення, мешканці міста, різноманітні події, трагічні наслідки руйнувань Першої світової війни.

Він свідомо відмовився від будь-яких додатків. Всю потрібну інформацію розмістив безпосередньо під поштівкою. Працюючи над текстами, автор був обмежений форматом альбому. Тому підписи дуже лаконічні. В них поруч зі старою теперішні назви чи адреси для об'єктів. Далі дата завершення будівництва і прізвище архітекторів, якщо вони відомі. Для зацікавленості читача подано в текстах додаткову інформацію про школи, книгарні, кінотеатри, аптеки, готелі, ресторани та кав'ярні.

Дані про поштівку, а саме про видавництво, яке її видало, виділено в окремий додаток, де перераховано 32 найпопулярніші видавництва станиславівських поштівок. Цим автор заклав першу цеглинку для майбутнього каталогу станиславівських поштівок, який він планує видати додатком до цього альбому.

Всі підписи у виданні двомовні – українською і німецькою мовами.

Структура альбому дозволяє читачеві легко зорієнтуватись у мандрівці. Після декількох загальних видів міста відправним пунктом є найдавніша площа міста – сучасний майдан А. Шептицького, далі екскурсія середмістям, а потім маршрутами головних і бічних вуличок до парку ім. Т. Шевченка.

Автор вдячний всім тим, хто допоміг йому реалізувати цей проект. Насамперед це видавець Василь Іваночко, без чийого бажання і доброї волі цього видання не було б. Вдячний науковому редакторові серії «Мое місто» професорові Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника Іванові Монолатієві за передмову до цієї книжки і підтримку ідеї. Вдячний Михайлові Головатому за надані консультації при підготовці текстової частини, перекладачам Юркові Прохаськові, Василеві Ткачівському, а особливо Галині Петросаняк за доброзичливе і щире ставлення до цього видання. Вдячний редакторові Ярославові Довганові за редагування текстів. Особлива подяка Олені Рубановській за вишукане і шляхетне оформлення альбому.

Для всіх містян, хто триматиме в руках цей альбом, бажаємо «вічного повернення» до свого міста.

Думаємо, що чужоземець, переглянувши цю книжку, відкриє для себе привабливе українське місто-сад Івано-Франківськ.

Отож для всіх читачів кажемо: «Grus aus Stanislau. Ласково запрошуємо до мандрівки Івано-Франківськом».

У січні виповнилося шістдесят років відомому освітянинові, члену Національної спілки краєзнавців України, членові правління обласної організації краєзнавців **Мирославі Михайловичу Габораку**.

Народився наш ювіляр 10 січня 1952 року в с. Текучій Косівського району, що на Івано-Франківщині. Закінчив Текучанську восьмирічну та Середньоберезівську середню школи. В 1968 році вступив на філологічний факультет Івано-Франківського державного педагогічного інституту імені Василя Стефаника, де здобув фах учителя української мови і літератури. Працював учителем Миколаївської восьмирічної школи Дніпропетровської області, Ворохтянської середньої школи Яремчанської міськради, заступником директорів Хриплинської восьмирічної школи Івано-Франківської міськради та середньої загальноосвітньої школи №7 міста Івано-Франківська. Від вересня 1987-го до квітня 1991 року був директором цієї школи. Окрім того, від березня 1976-го до вересня 1985 року очолював дитячий оздоровчий табір «Карпати» Івано-Франківського обкому профспілки працівників автомобільного транспорту та шосейних шляхів. У квітні 1991 року його обрали головою обкому профспілки працівників освіти і науки України. На цій посаді працює й тепер. Заочно закінчив аспірантуру при Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника. Кандидат філологічних наук, доцент. Одночасно з профспілковою роботою викладає у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника.

Уже з дитинства закоханий у Прикарпаття. Його цікавлять природа, історія, культура, побут людей рідного краю. Саме це й зумовило вибір теми успішно захищеної кандидатської дисертації, в якій

Закоханий у рідний край

він ґрунтовно проаналізував процес становлення й розвитку назв населених пунктів Івано-Франківщини. 2003-го з-під його пера вийшов етимологічний словник-довідник «Гідронімія Івано-Франківщини», де автор розкрив походження майже двох тисяч назв річок, потоків, озер та боліт Прикарпаття. Суттєво доповнена й перероблена, ця книжка вдруге побачила світ 2010 року. А між тим з'явилися такі книжки М. М. Габорака, як «Назви гір Івано-Франківщини. Словник-довідник» (Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2005. – 352 с.), «Назви поселень Івано-Франківщини (Бойківщина, Гуцульщина та Опілля). Історико-етимологічний словник» (Івано-Франківськ: ОІППО, 2007, – 200 с.), «Назви гір і полонин Івано-Франківщини. Словник-довідник» (Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2008. – 500 с.). Високу оцінку критиків та науковців отримала його книжка «Топонімія Галицької Гуцульщини. Етимологічний словник-довідник» (Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2011. – 656 с.), де досліджено походження 4297-ми топонімів, що є назвами 6778-ми географічних об'єктів частини Гуцульщини, розташованої на території Івано-Франківської області. Окрім того, М. Габорак є автором кількох десятків наукових статей, у яких розкриваються різні аспекти прикарпатських антропонімів, ойконімів, гідронімів, оронімів та мікротопонімів. За значний науковий внесок у дослідження географічних назв краю 2011 року йому присуджено обласну педагогічну премію імені М. Г. Стельмаховича.

Та не лише своїми науковими працями відомий серед краєзнавців М. Габорак. Він є активним прихильником туристсько-краєзнавчої роботи серед учнівської молоді та працівників освіти області. За його сприяння було проведено чимало різноманітних змагань, конкурсів та екскурсій. М. Габорак активно працює і як член правління обласної організації краєзнавців. Не випадково рішенням президії Національної спілки краєзнавців України йому присвоєно почесне звання «Почесний краєзнавець України».

Правління обласної організації Національної спілки краєзнавців України, редакція журналу «Краєзнавець Прикарпаття», педагогічна громадськість області щиро вітають Мирослава Михайловича з ювілеєм. Бажаємо йому довгих років життя, міцного здоров'я, нових творчих здобутків у галузі ономастики та краєзнавства. Віримо, що своєю невтомною працею він і надалі приносить користь як учительству Прикарпаття, так і справі дослідження рідного краю.

Лариса Шевчук

«Література для мене – це те, що допомагає чути людину» (причастя вічним і світлим для Євгена Барана)

Внесок Євгена Барана у скарбницю сучасної української літератури є справді достойним і вагомим. Його ім'я прикрашає «*Енциклопедію Сучасної України*» (2003), «*Тернопільський Енциклопедичний Словник*» (2004), біобібліографічний довідник «*Письменники України*» (2006), «*Популярну енциклопедію Львова: історія, культура, людина, місто*» (2009), енциклопедичний словник «*Івано-Франківськ*» (2010), енциклопедію Інтернету – *Вікіпедію*, популярні літературні сайти. Про цю неординарну особистість, що майже чверть сторіччя перебуває в епіцентрі розмов про сучасний літературний процес, писали В. Брюг'єн, В. Слапчук, С. Процюк, Б. Чепурко, В. Качкан, П. Ляшкевич, П. Со-рока, І. Бондар-Терещенко та ін. Наш ювіляр – лауреат кількох літературних премій, зокрема імені Олександра Білецького – в галузі літературної критики (1999), а серед інших – трьох міжнародних: ім. Миколи Гоголя «*Тріумф*» (2003), ім. Богдана-Нестора Лепкого (2007) та ім. Григорія Сковороди «*Сад божественних пісень*» (2009). У 2001 році отримав міську премію імені Івана Франка в номінації «література», у 2006-му – обласну літературну премію імені Василя Стефаника в галузі доку-менталістики та літературознавства за серію публікацій у 2004–2005 роках, у 2008-му – премію імені Дмитра Нитченка. До нього прислухаються, його наслідують, з ним полемізують. Його слово важить багато.

Євген Баран різний-прерізний, і в цьому його привабливість і контрастність. Закінчивши філологічний факультет Львівського університету та аспірантуру Інституту літератури ім. Тараса Шевченка НАНУ, він успішно захистив кандидатську дисертацію про українську історичну прозу 2-ї половини XIX ст., видав монографію «*Українська історична проза II половини XIX – початку XX ст. і Орест Левицький*» (1999), оригінальні науково-методичні рекомендації до курсу лекцій та спецкурсів, сторінки яких, на переконання С. Дзюби, «*важливіші за десятки романів*». Під керівництвом доцента кафедри української літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Є. Барана захищено сім кандидатських дисертацій. У 2006–2009 роках він

перебував у докторантурі Стефаникового закладу, наближаючись сьогодні до завершення наукової роботи, присвяченої українській літературі 90-х років XX сторіччя.

Креативними є літературні псевдоніми, які використовує або використовував Євген Баран: *Юліан Покирис; Мар'ян Севрасевич* (Севросевич); *Ярема Чекалюк; Ян Жоравницький* (м. Луцьк); *Е. Баранов; Е. Михайлов*. Virізняючись неабияким умінням вловлювати найпосутніше, синтезувати й бути уважним до деталей, він виступає відразу в кількох яскравих літературних іпостасях – як літературознавець, літературний критик, есеїст, прозаїк – автор десятка прозових екзистенційних текстів (чи, як сам автор визначив їх, «*прозових монологів*»), опублікованих у відомих антологічних проектах – у смолоскипівській антології «*Тексти*» (1995), в «*Антології українського жаху*» (2000), в «*Українських літературних хуліганах*» (остання вийшла в Загребі хорватською мовою, 2003). Власне в Євгена Барана безліч талантів, але художнім відкриттям стали все-таки його літературно-критичні тексти – у властивому для нього самоіронічному тоні – «*Мій хліб, мій гріх і мій хрест...*» Літературно-критичний дебют відбувся 11

лютого 1988 року на сторінках всеукраїнської газети «*Друг читача*». Перший збірник літературно-критичних есеїв «*Замах на міражі*» вийшов у Львові 1997 року в проекті «*Морена: літературний журнал одного автора*».

«*Я не добрий критик, а справедливий*», – так позиціонує себе Є. Баран. І в цьому аспекті його не даремно порівнюють з критиком Миколою Євшаном, котрий був чи не першим українським літератором, що свідомо обрав критику своєю єдиною професією, надаючи їй особливої ваги. «*Гранично ясна*» критична картина Є. Барана, як вважають, поєднує й елементи об'єктивної критики, і право авторського суб'єктивного погляду, і щирість читача чужих текстів (у різних виявах), і делікатність, і категоричність.

На рівень духовності й невідомої щирості перевіряють «*Зоїлові трені*» (1998), «*Звичайний читач*» (2000), «*Читацький щоденник-2005*» (2006), «*Навздогін дев'яностим*» (2006). Симптоматично, що Євген Михайлович сміливо

розширив свої творчі обрії книжками есеїстики: «Порнографічна сутність правди» (2007), «Наодинці з літературою» (щоденникові нотатки та есеїстика) (2007), «У полоні стереотипів» (2009), «Тиша запитань», збірником літературно-критичних статей, есеїв, рецензій, інтерв'ю (2011), де присутні елементи критики (естетичної і світоглядної). «Я звернувся до есеїстики, аби довести самому собі, що можу говорити сюжетами, – зізнається Є. Баран і додає: – Мене цікавить життя у всіх його проявах». Вочевидь це пристрасне бажання пізнавати світ і привело цього життєлюбця на відповідальну посаду – 2009 року він очолив письменницьку організацію Івано-Франківської області. Дивовижно, але він знаходить час і для Національної Спілки письменників України (1997), і для редколегій багатьох художніх видань, зокрема журналів «Сова», «Перевал», «Курінь», «Золота ПЕКТОРАЛЬ», є учасником численних літературних фестивалів, книжкових форумів, толок, організатором творчих вечорів. Євген Баран відроджує із забуття постаті маловідомих авторів, сумлінно впорядковуючи і видаючи їхні твори, скажімо, незаслужено забутий доробок автора «Скиту Манявського» – Антона Могильницького, третій том рукописних творів Тараса Мельничука, коментарі до доробку Миколи Яновського, кореспонденцію Івана Іова тощо. Зрештою, 2008 року у Львові побачили світ книжки Божени Боби-Диги «Писане дощем» (з передмовою критика) та «Поезія єднання: вірші з

Кракова», де Євген Баран разом із Олександром Гордоном здійснили переклади цілого ряду віршів польських поетів. Культурна й етична вартість цих проектів безсумнівна.

Як особистість цей майстер володіння словом і стилем випрозорується і крізь призму публічних виступів, які заворожують слухачів глибокою ерудицією та гнучким і елегантним гумором. Він творить невимушені діалоги з В. Базилевським, Л. Талалаєм, Р. Іваничуком, М. Коцюбинською, М. Жулинським, Д. Кременем, М. Матіос, В. Слапчуком, спілкується з харизматичними постатями українського мистецького світу з несхожими літературними досвідом, ініціює зустрічі з відомими письменниками, літературознавцями, читачами в різних регіонах України, невтомно пише рецензії, відгуки, передмови і післямови «про живих людей і про живі книги», без упину перебуваючи на вістрі літературного процесу, утверджуючи самобутність, глибину духовної субстанції, формотворчу, стилістичну довершеність. Його «мальви», можливо, ще попереду, він завжди наодинці з літературою. І цей храм відчиняє двері для нелукавих, обраних, перевірених часом, для тих сподвижників, що перемагають нудьгу несамотньою працею, примножуючи духовні скарби, шукаючи істину, «так звану абсолютну красу», передаючи власним дітям справжній український національний ген.

Другого березня минуло 80 років від дня народження світлої пам'яті Теофіла Виноградника.

Цього дня в Русові, рідному селі пана Виноградника, у приміщенні навчально-виховного комплексу (школа-садок) відбувся захід у рамках тижня пам'яті, присвячений 80-м роковинам від дня народження Т. І. Виноградника.

Вшанувати пам'ять земляка зібралися односельці, друзі, учні школи, а також прибули з Івано-Франківська голова обласної організації Національної спілки письменників України Є. М. Баран, голова обласної організації Національної спілки краєзнавців України М. Ю. Косило, голова обласної асоціації ветеранів МВС України В. О. Коваленко, голова первинної організації НСЖУ І. М. Голинський, бойовий товариш М. О. Б'ялик, голова Івано-Франківської міської організації ветеранів МВС Б. В. Головка.

Також прибули до Русова заступник голови Снятинської РДА І. З. Королько та заступник керуючого справами Снятинської районної ради Я. І. Романюк.

Всі вони виступили зі спогадами про Т. І. Виноградника як про краєзнавця, журналіста,

правоохоронця, товариша і друга, сім'янина.

Слово про ювіляра Теофіла Ілліча Виноградника – насамперед до дружини, сина, його друзів по роботі в органах МВС, односельців, усіх присутніх, а особливо до школярів русівських, майбутнього села і країни.

Людина відкритої душі, Теофіл був великим краєлюбом свого рідного Русова, Покуття, Прикарпатського краю.

Його краєлюбство було трепетним і щирим, було дійовим і плідним для людей.

Він писав про людей у своїх статтях і книжках про земляків, про славні сторінки минувшини краю.

Його краєлюбство стало кредо його життя і вилилося у справжнє подвижництво, увінчане життєвим подвигом збереження пам'яті народного вчителя Івана Федоровича (Садового), перепоховання з далекої Караганди праху вчителя на Батьківщині.

Теофіл Ілліч тісно співпрацював з обласною організацією Національної спілки краєзнавців України, редакцією альманаху «Краєзнавець Прикарпаття».

28 жовтня 2008 р. він був делегатом IV з'їзду НСКУ та, по-молодечому збігши на трибуну, виступив з величально-вітальним словом Петрові Тимофійовичу Троньку, голові Спілки, Героєві України, академікові, заспівавши «Многая літа». Своїм басом та колоритною поставою він надав з'їздові особливого, величного, завершального акорду.

Русів не має забути імені Теофіла Виноградника, а нові покоління русівців,

освічених, здорових, закоханих у свою благодатну землю, не лише продовжать справи, розпочаті Теофілом, але і возвеличать новими здобутками свою Вітчизну, линутимуть усією душею до рідного села, як це робив Теофіл, пам'ятаючи: «хто матір забуває, того Бог карає...»

Від родини пана Теофіла сердечно подякував його син Тарас. На заході була присутня дружина Виноградника пані Ірина.

1 січня – 80 років **Уляні Скальській**, кандидатів технічних наук, громадській діячці, президентові Клубу української інтелігенції ім. Б. Лепкого. Народилась у селі Романові на Тернопільщині. Від 1991-го досліджує життя і діяльність родини Лепких, збирала матеріали для майбутнього музею цієї родини. Організатор краєзнавчих екскурсій пам'ятними місцями Б. Лепкого в Україні й за кордоном, встановлення пам'ятних знаків членам родини Лепких, науково-теоретичних конференцій, присвячених письменникові, виставок, видання літератури, ювілейних святкувань Б. Лепкого, а також І. Франка, Н. Кобринської, С. Русової, А. Чайковського та ін. У 1994–2000 роках – член президії обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців. Автор багатьох статей про родину Лепких та відомих українських громадсько-культурних діячів. Засновник і член ради обласної організації «Союзу українок», Асоціації колишніх станіславівських гімназистів, «Жіночої громади», Клубу української інтелігенції ім. Б. Лепкого, його президент. Нагороджена орденом Княгині Ольги 3-го ступеня, медаллю «Будівничий України».

2 січня – 120 років **Ярославові Пастернакові**, відомому українському вченому-археологові. Народився в місті Журові, тепер Львівської області. Закінчив українську класичну гімназію в Перемишлі (1910) та філософський факультет Львівського університету. Навчаючись, брав участь у роботі археологічної експедиції Львівського університету. Найтриваліші археологічні розкопки на Прикарпатті Я. Пастернак проводив у селі Крилосі, де в 1936-му виявив сенсаційну знахідку – фундамент Успенського собору та саркофаг князя Ярослава Осмомисла. Відомості про археологічні відкриття, зокрема на Прикарпатті, опублікував у монографіях «Старий Галич» та «Археологія України». Помер 22 листопада 1969 року в Торонто, Канада.

3 січня – 70 років **Ігореві Іванцеву**, історикові і педагогові. Народився в селі Делевій Тлумацького району в родині відомого художника Дениса Іванцева. Закінчив історичний факультет Івано-Франківського педагогічного інституту, на якому 15 років працював доцентом, заступником декана і деканом з навчальної роботи. В 1983 році захистив дисертацію на звання кандидата історичних наук. Від 1993-го до 2010-го був проректором з навчально-виховної роботи, директором Гуманітарного інституту. Професор. Автор праць «Українська Повстанська Армія в національно-визвольних змаганнях українського народу в 40–50-х роках» (1992), «Делева. Історичний нарис». (1999), «Історія Польщі» (у співавторстві) та понад 30-ти наукових статей.

7 січня – 90 років **Миколі Дмитрову**, журналістові. М. Дмитрів народився в селі Марківцях, тепер Тисменицького району. Учасник Другої світової

війни. Закінчив Київський інститут народного господарства. Від 1960 року працював позаштатним кореспондентом богородчанської районної газети «Нове село» та обласної «Прикарпатська правда». Від 1967-го – штатний кореспондент районної газети, згодом кореспондент-організатор районного радіомовлення. В 1991–1993 був завідувачем відділу радіоінформаційного часопису «Слово народу». Автор пародій, краєзнавчих статей, опублікованих в українській періодичній пресі та журналах. Окремо вийшла збірка документальних нарисів «Сини України» (1996), де подано невідомі раніше факти з життя визначних людей краю. Помер 1999 року в Богородчанях.

10 січня – 60 років **Мирославу Габоракові**, етнографові, педагогові, профспілковому діячеві. Народився в селі Текучій Косівського району. Закінчив філологічний факультет Івано-Франківського педагогічного інституту (1973). Працював учителем, заступником директора, директором у школах Дніпропетровської області, міст Яремчого та Івано-Франківська. В 1991-му його обрали головою Івано-Франківського обкому профспілки працівників освіти і науки України. Захистив дисертацію на звання кандидата філологічних наук. Одночасно з профспілковою роботою викладає в Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника.

Від 1991-го – член ЦК профспілки, від 2000 – член його президії, голова секції освіти. В 1992–1997 – член Конгресу Федерації профспілок України. Делегат VII Конгресу Всесвітньої конференції профспілок освітян (Малайзія, 1998), I і II Всеукраїнських з'їздів працівників освіти (1992, 2002), шести з'їздів галузевої профспілки, п'яти – ФПУ. Депутат обласної ради 5-го демократичного скликання (2006–2010). Член Української ономастичної комісії.

Краєзнавчою роботою почав займатися в 70-х роках ХХ ст., коли працював начальником дитячого оздоровчого табору «Карпати». Під його керівництвом працівники табору розробили схеми туристичних маршрутів Карпатами, створили Музей історії села Микуличина, виявили багато цікавих сторінок з історичного та культурного життя Гуцульщини. Тепер інтенсивно досліджує походження географічних назв нашої області. Автор досліджень «Гідроніми Івано-Франківщини. Словник-довідник» (2003), «Назви гір Івано-Франківщини. Словник-довідник» (2005), «Назви поселень Івано-Франківщини (Бойківщина, Гуцульщина та Опілля). Історико-етимологічний словник» (2007), «Назви гір і полонин Івано-Франківщини. Словник-довідник» (2008). «Гідроніми Івано-Франківщини. Етимологічний словник-довідник» (2010), «Топонімія Галицької Гуцульщини. Етимологічний словник-довідник» (2011).

Нагороджений знаками «Профспілкова відзнака», «Заслужений працівник профспілки працівників освіти

і науки України», «Відмінник освіти України»; медалями «А.П.Макаренко» та «За заслуги перед Прикарпаттям».

10 січня – 60 років **Володимирові Смирнову**, історикові, музеєзнавцеві. Народився в містечку Любарі на Житомирщині. Закінчив історичний факультет Івано-Франківського педагогічного інституту (1974). Працював учителем історії, географії, завучем з позакласної роботи в Липовецькому районі на Вінниччині та Богородчанському районі Івано-Франківської області. Від 1977-го – науковий працівник Івано-Франківського краєзнавчого музею. Організатор і директор Літературного музею Прикарпаття. За двадцять п'ять років роботи музею зібрав понад десять тисяч експонатів, що свідчать про стан і розвиток літературного процесу на Прикарпатті від найдавніших часів. Досліджує розвиток літературного процесу на Прикарпатті, систематично друкує статті в «Наукових записках» краєзнавчого музею, альманасі «Краєзнавець Прикарпаття», бере участь у краєзнавчих наукових конференціях. Автор понад двохсот стаціонарних та пересувних виставок на краєзнавчу тематику, буклетів і путівників по музею. Брав участь у перебудові експозиції Літературного музею Леся Мартовича в селі Торговиці Городненківського району, створенні Музею Тараса Мельничука в селі Уторопах та Меморіального музею Федора Погребенника в селі Рожневі на Косівщині. Ініціатор встановлення меморіальної дошки українській письменниці Ірині Вільде на будинку Літературного музею Прикарпаття.

Від 1989-го очолює осередок Товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка краєзнавчого музею. Лауреат обласної пам'яткознавчої премії ім. Івана Вагилевича (2008).

19 січня – 80 років **Тетяні Фіголь**, лікареві, колекціонерів, громадській діячці, дружині доктора мистецтвознавства, професора Михайла Фіголя. Народилася в селі Підбережжі Долинського району. Закінчила Станіславський (Івано-Франківський) медичний інститут (1956). Працювала лікарем-педіатром в обласній дитячій клінічній лікарні, а в 1976–2002 – в обласній клінічній інфекційній лікарні. Була там головою осередку ТУМ «Просвіта», вела значну культурно-просвітницьку роботу. До 1100-ліття Галича відкрила персональну виставку з власної колекції вишивок, стародавнього одягу. Від 1977-го – член ради міського об'єднання «Просвіта». Займається мистецькою спадщиною чоловіка, організувала виставки його творів у художньому музеї, Коломийському музеї «Гуцульщина», Львівській картинній галереї, в Галичі, Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаніка, Снятинському музеї Касіяна. Проводить екскурсії в Музей-галереї Михайла Фіголя.

Лауреат обласної премії ім. Марійки Підгірянки (2005, 2006). Нагороджена медаллю «Будівничий України» (2007), багатьма грамотами.

29 січня – 60 років **Богданові Якимовичу**, історикові, краєзнавцеві. Народився в селі Серафінцях Городненківського району. Закінчив Львівський політехнічний інститут (1974). В 1986–1998 – старший інженер, молодший науковий співробітник, науковий співробітник, старший науковий співробітник Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. Директор наукової бібліотеки Львівського університету ім. І. Франка (1998–2007), доцент, професор кафедри історичного краєзнавства університету (від 2007-го). Старший

науковий співробітник Академії сухопутних військ ім. Гетьмана Сагайдачного. Захистив кандидатську (1999) та докторську (2008) дисертації. Президент наукової фундації Андрія Чайковського, співголова Шашкевичівської комісії у Львові, голова Львівського відділення Всеукраїнського товариства «Україна – Світ», головний редактор і упорядник близько 40-ка книжкових видань. Основні праці: «Книга, просвіта, нація» ((1966), «Збройні сили України. Нарис історії» (1996), «Іван Франко – видавець: Книгознавчі та джерелознавчі аспекти» (2006), «Андрій Чайковський. Спогади. Дослідження»: у 3-х томах (2002), «Російсько-український словник для військовиків» (у співавт.; 1995).

13 лютого – 80 років **Василеві Холєвчукові**, історикові, докторові історичних наук, професорові. Народився в селі Малому Гвіздці, тепер Коломийського району. Закінчив історичний факультет Станіславського (Івано-Франківського) педагогічного інституту (1955) та аспірантуру при Київському університеті ім. Т. Шевченка (1967). Старший викладач Івано-Франківського педагогічного інституту (1970). Від 1971-го – викладач, доцент, професор Чернівецького університету. Від 1986-го – завідувач кафедри історії народів Східної Європи. Захистив кандидатську (1970) і докторську (1985) дисертації. Автор численних наукових праць на краєзнавчу тематику. Помер 24 серпня 1999 року в Чернівцях.

15 березня – 90 років **Юрєві Лашчукові**, мистецтвознавцеві, докторові мистецтвознавства, професорові. Народився в селі Липках Рівненської області. Закінчив відділ графіки і кераміки Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва, аспірантуру при Львівському інституті суспільних наук АН УРСР й Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР у Києві, де захистив кандидатську (1958) і докторську (1972) дисертації. В 1942–1943 був учасником підпілля ОУН (псевдо Палій). 1944-го емігрував до Австрії. В 1945-му – працівник відділу охорони здорovia у Варшаві. Від 1958-го – молодший співробітник Музею етнографії АН УРСР у Львові, від 1963-го – доцент Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва. В 1965–1970 – зав. відділом художньої кераміки, в 1975–1985 – старший науковий співробітник. У 1994–1999 – професор Прикарпатського університету імені В. Стефаніка. Дослідник гуцульської кераміки, автор книжок: «Гуцульська кераміка» (1956), «Косівська кераміка» (1966), «Українські гончарі» (1968), «Олекса Бахматюк» (1976) та ін. Помер 4 січня 2003 року.

18 березня – 130 років **Олексі Іванчукові**, фольклористові, етнографові, публіцистові і педагогові. Народився в селі Тростянці, тепер Снятинського району. Закінчив Львівську учительську семінарію (1902) та філософський факультет Львівського університету. Працював у редакції ЛНВ, учительював у селах Тростянці і Річці (від 1908-го) та в Косові (від 1914-го). Четар УСС. Після реорганізації УГА в ЧУГА його заарештували більшовики, і він загинув по дорозі на Соловки в 1920 році. Автор низки статей, нарисів, оповідань на економічні й культурно-освітні теми. У статті «В справі музею Гуцульської штуки» (1904) обґрунтував потребу заснування музею гуцульського мистецтва в Косові або в Коломиї. На прохання І. Франка і В. Гнатюка записував гуцульський фольклор, народні звичаї та обряди, більшість з яких було опубліковано в 1915–1916 роках. Займався етнографічним вивченням Гуцульщини, збирав експонати для етнографічного відділу Музею НТШ у Львові.

26 березня – 50 років **Ярославові Левкунові**, економістові, журналістові, педагогові, поетові. Народився в селі Незвиську Городенківського району. Закінчив Костромський сільськогосподарський інститут (Росія) та Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича, де навчається в аспірантурі. В 1985–1991 – редактор молодіжної радіостудії «Ровесник» Городенківського району, в 1991–1992 – засновник і редактор радіостудії «Край» Городенківської районної ради. Сьогодні працює начальником відділу внутрішньої політики та правової роботи Городенківської райдержадміністрації. Співголова громадської організації «Товариство культурних взаємин Україна – країни ЄС ім. І. Борковського».

Автор віршів і статей на історичну та краєзнавчу тематику, збирач казок і етнографічного матеріалу. Вийшли друком його книжки: «Дорога до Бога» (про духовні святині села Незвиська), «Село лелек та золотавих пшениць» (про село Воронів), «Давні старожитності села Незвиська», «Візок казок із Незвиська», «Жбан казкових перлів Городенківщини», «Славне покутське село Чортовець», «Іван Борковський: Повернення у славі в Україну», «Якби гори заговорили», «Даличівка», «Скрижалі Покутської Городенківщини», «Погляньмо у вічність рідним краєм».

Член національних спілок журналістів України та краєзнавців України. Лауреат районної премії ім. Леся Мартовича.

28 березня – 80 років **Ярославові Полатайчукові**, краєзнавцеві, педагогові. Народився в селі Старих Кутах, тепер Косівського району. Голова суспільно-культурного товариства «Поступ» у Коломиї (від 1988-го). Ініціатор упорядкування коломийського військового цвинтаря. Автор низки статей на краєзнавчу тематику в періодичній пресі.

7 квітня – 50 років **Олександрові Береговському**, архітекторові, громадському діячеві. Народився в місті Воркуті. Трудову діяльність розпочав 1981-го різьбярем по дереву на Делятинському лісокомбінаті. Закінчив архітектурний факультет Львівського політехнічного інституту. Працював архітектором Галицької районної архітектури, де розробив проект відтворення історичного середовища Галича та його околиць. На початку 90-х років запропонував програму, яка передбачала поетапне цілеспрямоване формування єдиної системи, що органічно пов'язувала б пам'ятки історії та культури давнього Галича з історичним ландшафтом.

Від часу утворення Національного заповідника «Давній Галич» працює генеральним директором – науковим керівником цієї установи. Постійна комплексна науково-дослідна експедиція заповідника, якою керує О. Береговський, займається дослідженням й охороною культурної, історичної та природної спадщини давнього Галича. Він голова Галицького районного об'єднання ВУТ «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка та Галицького районного Товариства охорони пам'яток історії та культури, член правління обласних організацій Товариства і Національної спілки краєзнавців України, дійсний член Українського національного комітету міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць.

Лауреат Всеукраїнського конкурсу «На найкраще висвітлення засобами масової інформації історії Галича: його минулого і сьогодення» ім. Памви Беринди, лауреат обласної пам'яткознавчої премії ім. І. Вагилевича. Заслужений працівник культури України.

8 квітня – 160 років **Романові Заклинському**, літературознавцеві, історикові, етнографові і

педагогові. Народився в селі Маріямполі, тепер Галицького району. Закінчив Станиславівську гімназію і Львівський університет (1885). Учителював у Львівській та Станиславівській (1891–1912) учительських семінаріях. Член-засновник Українського педагогічного товариства «Рідна школа», секретар його головної управи, бібліотекар «Просвіти» у Львові. Від 1912-го проживав у селі Крушині біля Тростянця, де 20 березня 1931 року помер.

Автор підручника «Географія Руси» (1887), брошури «Українські колонії» (1919), літературознавчих та етнографічних статей, численних фольклорних записів (збірка пісень «Данко»), образків з рідного села, спогадів про Ю. Федьковича та І. Нечуя-Левицького.

23 травня – 130 років **Петрові Дудекові**, етнографові, учителю. Народився в селі Тюдові, тепер Косівського району. Навчався в Заліщицькій учительській семінарії. Вчителював у селах Пістині (від 1907-го), Кобаках, Головах, Яворові (від 1915-го). Записував на Гуцульщині пісні, казки, колядки, народні звичаї й обряди. Надіслав Етнографічній комісії у Львові 110 пісень і 15 казок, які записав у Головах, Малому Рожені, Яворові. Збирав для музеїв вироби народних майстрів. Помер 13 квітня 1958 року в Коломиї.

13 червня – 70 років **Михайлові Миронюкові**, краєзнавцеві. Народився 13 червня в селі Мишині Коломийського району. Змалку залишився сиротою, виховувався в дитячих будинках. Від 13-ти років розпочав трудову діяльність у колгоспах Східної України. Працював робітником у гірничо-добувній промисловості, пожежником, продавцем, кошегаром. В обласній та районній пресі надрукував дослідження «Про що розказують назви», «Смерть називається НКВС», «Кати живуть серед нас», «Історія Видинова», «Як грабували і обезлюднювали Прикарпаття» («Щоб їм так легко було конати»), «Історія села Корнича», «Історія села П'ядики», «Історія села Турка» та ін.

13 червня – 70 років **Василеві Слезінському**, педагогові, історикові, літературознавцеві. Народився в селі Білих Ославах Надвірнянського району. Закінчив Донецьку гірничо-промислову школу (1959) та історичний факультет Івано-Франківського педагогічного інституту (1967). Працював на будовах шахт Донбасу, а від 1967-го – вчителем Білоославської СШ, директором Завадівської НСШ Калуського району, методистом та інспектором шкіл Калуського міськвн. Від 1993-го – заступник директора з навчальної роботи Калуського вищого професійного училища № 7. Дослідник творчості Марійки Підгірянки, К. Малицької та інших відомих людей Прикарпаття. Автор численних краєзнавчих публікацій у газетах та журналах, книжок «Марійка Підгірянка. Образки до портрета вчительки і поетеси» (ч. 1 – 1992, ч. 2 – 1994), «Чом, чом, земле моя. Сторінки життя і творчості Віри Лебедової» (1993), спогадів «Україна в Стефаникових творах» (1991). Співатор навчально-методичних посібників «Україна в ХХ ст.» (1992) і «Наш край» (1994). Упорядкував і видав твори Марійки Підгірянки: поему «Мати-страдниця» (1991), оповідання «Марійчин Великдень» (1992), а в співавторстві – збірку «Три віночки». Допомігав матеріалами у створенні музеїв Делятинського лісокомбінату та історії освіти на Прикарпатті.

Наші автори

Баронч Садок (1814–1892)

– монах-домініканин, історик і фольклорист вірменського походження

Бондарев Іван

– військовослужбовець, член історико-краєзнавчого об'єднання «Мое місто», член НСКУ

Гаврилів Богдан

– кандидат історичних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника, заст. голови обласної організації НСКУ

Дрогомирецький Петро

– кандидат філологічних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника

Загребельна Світлана

– учитель-методист Калуської ЗОШ I–III ступенів

Карась Ганна

– кандидат педагогічних наук, доктор філософії, доцент, проректор з виховної роботи Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника, член НСКУ

Королько Андрій

– кандидат історичних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника, член НСКУ

Косило Ірина

– завідувача відділу Івано-Франківського обласного державного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді

Косило Михайло

– директор Івано-Франківського обласного державного центру туризму та краєзнавства учнівської молоді, голова обласної організації НСКУ, заслужений працівник освіти України

Лишега Лілія

– директор Музею історії м. Тисмениці імені Степана Гаврилюка

Монолатій Іван

– доктор історичних наук, професор Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, член історико-краєзнавчого об'єднання «Мое місто», член НСКУ

Морозюк Володимир

– член НСПУ та НСКУ

Мохорук Дмитро

– автор семитомного історико-краєзнавчого збірника «Село моє Топорівці», член НСКУ

Ровенко Олексій

– керівник фольклорного ансамблю «Музики» с. Горохолино Богородчанського району

Смирнов Володимир

– директор Літературного музею Прикарпаття, член НСКУ

Угорчак Юрій

– директор Музею історії Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника та освіти на Прикарпатті, відповідальний секретар обласної організації НСКУ

Фіглевський Мечислав

– кандидат філософських наук, доцент Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника

Шевчук Лариса

– кандидат філологічних наук, доцент Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника

Шпільчак Антон

– художник, педагог

Шпільчак Уляна

– магістрант Інституту культури Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника